

Dalia SVIDERSKIENĖ

Iškilusių žemės paviršiaus formų ir jų struktūrinių dalių įvardijimo ypatumai

(Lietuvos žemės vardyno Utenės apskrities
Anykščių valsčiaus anketų (1935–1937) duomenimis)

MOKSLO STUDIJA

Vilnius, 2024

Mokslo studija apsvartyta Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro 2024 m. spalio 17 d. posėdyje (protokolo Nr. 3BO-10). Apsvarstė ir rekomendavo spausdinti Lietuvių kalbos instituto mokslo taryba pagal elektroninės apklausos, vykusios 2024 m. gruodžio 19–30 d., rezultatus (protokolo Nr. MT-14).

Recenzentės:

Prof. dr. Daiva Sinkevičiūtė-Villanueva Svensson (Vilniaus universitetas)

Doc. dr. Nijolė Taluntytė (Vytauto Didžiojo universitetas)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės
sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

ISBN 978-609-411-379-6

<https://doi.org/10.35321/e-pub.134.kalnuotu-vietu-ivardijimai>

© Dalia Sviderskienė, 2024

© Lietuvių kalbos institutas, 2024

Skiriu

*Anykščių krašto ir visos Lietuvos žmonėms,
gyvosios kalbos faktų aruode
išsaugojusiems kolektyvinės atminties
žymenis – žemėvardžius*

TURINYS

Pratarmė	6
ĮVADAS	9
1. IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS VIETŲ IR JŲ STRUKTŪRINIŲ DALIŲ VARDAI, REPREZENTUOJANTYS ĮVARDIJAMŲ OBJEKTŲ YPATYBES. . .	44
1.1. Vardai, kurių radimosi pamatas – bendriniai žodžiai (daiktavardžiai)	44
1.1.1. Antrinės tiesioginės nominacijos reprezentantai	44
1.1.1.1. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų dirvo- žemio rūšį	44
1.1.1.2. Įvardijama pagal medžių augavietes iškilusiose žemės paviršiaus vietose ir jų struktūrinių dalių zonose	46
1.1.1.3. Įvardijama pagal gyvūnų, vabzdžių buveines iškilusiose žemės paviršiaus vietose ar jų prieigose	46
1.1.1.4. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų viršuje plytėjusius ar stovėjusius objektus	48
1.1.2. Antrinės netiesioginės nominacijos reprezentantai	49
1.1.2.1. Įvardijama pagal etninės srities atstovų pastebėtus, su- voktus, tikrovę (pa)aiškinančius iškilusių žemės pavir- šiaus vietų ir jų struktūrinių dalių požymius	49
1.1.2.2. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų žemės kokybę	56
1.2. Vardai, kurių radimosi pamatas – bendriniai žodžiai – skirtingų kalbos dalių (būdvardžio ir daiktavardžio) deriniai	57
1.2.1. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų dydžio (aukš- čio, pločio) parametrus	57
1.2.2. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų dirvožemio spalvą (atspalvį)	58
1.2.3. Įvardijama pagal iškilusios žemės paviršiaus vietos viršuje stovė- jusį (-ius) objektą (-us)	59
1.2.4. Įvardijama pagal vertinamąjį iškilusios žemės paviršiaus vietos suvokimo būdą	59
2. IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS VIETŲ VARDAI, REPREZENTUOJANTYS ERDVINIUS SANTYKIUS SU KITAIS (GEO)OBJEKTAIS	61
2.1. Įvardijama orientuojantis į gyvenviečių teritorijoje esančius (geo)objektus . . .	61
2.1.1. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų buvimą erdvėje įvairių kitų objektų ribojamose zonose	61

2.1.2. Įvardijama pagal iškilusios žemės paviršiaus vietos buvimo vietą kito (geo)objekto – girios – vietoje	63
2.1.3. Įvardijama iškilusios žemės paviršiaus vietos dalies – šlaito – erdvinė padėtis kalno apačios ir viršukalnės atžvilgiu	64
2.1.4. Įvardijama pagal erdvinį vietos-posesyvumo santykį su kitais gyvenvietės teritorijoje buvusiais objektais	64
2.1.5. Įvardijama pagal iškilusios žemės paviršiaus vietos padėties ją ribojančio objekto atžvilgiu nuorodą	65
2.2. Įvardijama orientuojantis į gyvenviečių prieigose ir už gyvenviečių ribų esančius (geo)objektus	66
2.2.1. Įvardijama orientuojantis gyvenamųjų vietų atžvilgiu	66
2.2.2. Įvardijama orientuojantis vandens objekto atžvilgiu	66
2.2.3. Įvardijama orientuojantis agroobjektų atžvilgiu	67
2.2.4. Įvardijama orientuojantis kito objekto atžvilgiu	68
3. IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS VIETŲ VARDAI, REPRESENTUOJANTYS SANTYKĮ SU ASMENIU (-IMIS)	69
3.1. Įvardijama pagal sodybvietės, plytėjusios iškilusioje žemės paviršiaus vietoje, savininkų asmenvardį	69
3.2. Įvardijama pagal iškilusios žemės paviršiaus vietos žemės ūkio naudmenų ar kitų plotų nuosavybės santykį	69
4. DABAR NE VISAI AIŠKŪS IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS VIETŲ ĮVARDIJIMO ATVEJAI	71
IŠVADOS	75
ŠALTINIAI	82
LITERATŪRA	84
SUTRUMPINIMAI	92
Characteristics of Naming Land Elevations and Their Structural Features (Insights from the Lithuanian “Land Names” Questionnaires in Anykščiai District (1935–1937), Utena County)	94
Vietovardžių rodyklė	102
Asmenvardžių rodyklė	103
Bendrinių žodžių rodyklė	104
PRIEDAI	106
Paveikslų sąrašas	108

PRATARMĖ

Mokslo studijoje pristatomas koreliacinis rytų aukštaičių tarmės anykštėnų šnektos ploto iškilusių žemės paviršiaus vietų ir jų struktūrinių dalių vardų semantikos tyrimas, tiesiogiai susijęs su žmonių sampratos (vietos suvokimo laiko erdvėje) sritimi, semantinių ir pažinimo procesų ryšio nustatymu, mąstomojo turinio išaiškinimu pagal jį įvardijančių kalbinių vienetų vidinę formą, reikšmes vartosenoje, toponominį kontekstą, fonines žinias ir kt. Kalnuotų vietų vardų semantinės grupės reprezentantų analizė yra nulemta šio žemėvardžių poklasio sistemos kalbinės sandaros ir istorinio, etninio, socialinio pobūdžio ekstralingvistinių veiksnių visumos tarpusavio santykių. Jų paisymas – būtina sąlyga vardų semantikos aiškinimams pagrįsti.

Dėkoju Lietuvių kalbos instituto Vadovybei ir Mokslininkų bendruomenei už suteiktą galimybę naudojantis institute saugomu tautos atminties lobynu – Lietuvos žemės vardyno anketomis – atlikti kompleksinį tyrimą, kurti bendrą turinį ir jaustis visumos dalimi. Naudodamasi proga dėkoju akad. prof. habil. dr. Grasildai Blažienei, skatinusiai parašyti šią mokslo studiją rengto straipsnio pamatu jį pildant ir plėtojant idėją, leidusiai pasinaudoti asmeninės bibliotekos toponomastikos sritį reprezentuojančiomis knygomis vokiečių kalba ir padėjusiai įveikti kalbos barjerą perprantant jų turinį.

Dėkoju Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro ilgalaikės programos vadovui dr. Laimučiu Bilkiui, centro vadovui dr. Dariui Ivoškai, palaikantiems mano vykdomų tyrimų kryptį regioninės (arealinės) toponimijos srityje.

Ypač esu dėkinga gerbiamosioms recenzentėms prof. dr. Daivai Sinkevičiūtei-Villanuevai Svensson ir doc. dr. Nijolei Taluntytei, visiems bendrabūviams už grįžtamąjį ryšį: pastebėjimus, keliamus klausimus, pasiūlymus, padedančius įveikti mokslo ir žinių spragas. Vis dėlto noriu pabrėžti, kad atsakomybė už bet kokią klaidą, ar tai būtų skyrybos klaida, ar dėl pragmatinės kompetencijos nesutapimo žvelgiant į tiriamąją medžiagą iš šių dienų pozicijos neteisingai interpretuota vidinė žodžio forma, konotacinė reikšmė, ar nepakankamas papildomos informacijos panaudojimas rekonstruojant semantinius elementus, atskleidžiant onomastinį pasaulėvaizdį ir pan., tenka tik man.

Dėkoju esamiems ir buvusiems centro Kolegoms, savo atsidavimu, nenutrūkstamomis pastangomis, jau atliktų kalbotyros darbų pavyzdžiu puoselėjantiems toponomastikos krypties vystymąsi, atsiskleidimą Lietuvoje ir pasaulyje, stiprinantiems ir manąjį pasiryžimą eiti mažai tepramintu taku, siekiant pažvelgti per tam tikros etninės srities kalbinės bendruomenės atstovų patirčių prizmę ir atkurti tokį susiformavusį regiono (arealo) toponimijos posistemio vaizdą anykštėnų tarmės plote, koks iš tiesų funkcionavo tarpukariu. Siekiant šio tikslo remtasi naująja antropocentrine kalbotyros paradigma, kuri tuo ir patogi, kad nepaneigia ankstesnių lingvistinių nuostatų, tyrimų, jų rezultatų, o kaip tik parodo jų suderinamumą, ankstesniuosius papildo ir praplečia.

Tariu nuoširdų ačiū dr. Pavelui Skorupai, išvertusiam į anglų kalbą studijos santrauką, dr. Palmirai Zemlevičiūtei, suredagavusiai studijos kalbą, Aidui Gudaičiui, sudariusiam tiriamojo ploto žemėlapi, Virginijai Gaidytei ir Vytautui Zinkevičiui, užtikrinusiems, kad mano darbas pasiektų skaitytojus turėdamas visus elektroniniam leidiniui būtinus atributus.

Širdingai dėkoju Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus Krašto istorijos skyriaus vedėjui Tautvydui Kontrimavičiui, atsiuntusiam senąją Liudiškių kalvos, vėliau tapusios Jono Biliūno kapu (kaip pats ir paaiškino), (at)vaizdą ir leidusiam jį panaudoti studijos viršelyje. Nuotrauka „Anykščių piliakalniai“ Anykščiuose buvo platinama kaip atvirukas. Jos autorius – Icikas Melnikas, sukūrimo laikas – XX a. 3-iasis dešimtmetis. Nuotrauka saugoma A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje.

Tariu nuoširdų ačiū ir maketuotojai Rasai Labutienei, mokslo studijos viršelyje kūrybiškai, estetiškai įgyvendinusiai mano idėją bent iš dalies atkurti vietos dvasią ir į studiją įtraukti ne tik sakytiniu ir rašytiniu, bet ir kitu kaupimo būdu – fotografavimu – surinktą su kalnuotumu (kalvotumu) susijusią medžiagą, iliustruojančią tiriamojo ploto realijų vaizdus.

Už tai, kad mano santykis su vieta, jos tarpe, žodynu ir vardynu tebėra gyvas, lydin-tis per gyvenimą, jaučiu dėkingumą Tėvams, Mokytojams, Dėstytojams. Rytų Lietuvoje, netoli vaikystės namų, auga, žydi ir lapus meta *líepas* (ne *líepa*), o netoli Senelių sodyb-vietės tekėjusi upė *Jankà*, kurios vardą iš gyvosios kalbos praėjusiame amžiuje užrašė ir į *Lietuvos upių ir ežerų vardyną* (1963) įtraukė kalbininkai, turėjo ir kitą vardą – iš Tėtės lūpų išgirstą gretiminę lytį *Jankėlė*. Pastarasis upės vardas *Lietuvos vietovardžių žodyno* (LVŽ) vyriausiojo redaktoriaus dr. L. Bilkio dėka pateko į šio žodyno 4-ąjį tomą (LVŽ 2021: 113). Taip buvo atgaivinta, išsaugota ir mano gimtojo krašto upėvardžio atmintis.

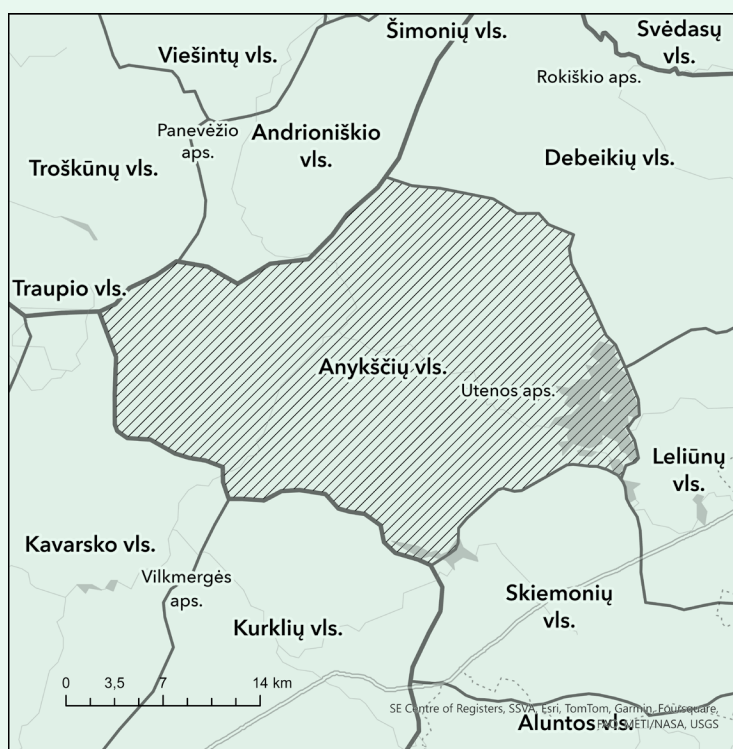
Daugiau Anykščių apylinkių vietovardžių aiškia tuometinės Kurklių vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytojos Laimos Puodžiūnienės rašysena iš vietos gyventojų užrašyta Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro didžiosios Vietovardžių kartotekos lapeliuose, iš kurių etninę sritį su jai būdingais lingvokultūriniais ypatumais šie reprezentuoja įsiliedami į visą įvairiais laikotarpiais iš gyvosios kalbos užrašytą tautinio vardyno sistemą, fiksuojamą LVŽ tomuose.

Kadangi mokslo studijos rengimo darbai sutapo su šimtmetį mininčios Dainų šventės renginių sąskambiais, atliepiu dainuojamosios tradicijos formos kontekste renginio dalyvės išsakytą mintį, (pri)tinkančią ir žodinei tradicijos formai, kad šventė bus didesnė, jeigu ne tik klausysimės dainų, bet ir patys jas dainuosime. Remdamasi analogija kviečiu vietos bendruomenes, kraštotyros entuziastus, Kolegas, t. y. visus Lietuvos žmones, iš gyvosios kalbos rinkti kalbotyrai vertingą, unikalią medžiagą ir nesiliauti jos ieškojus. Kaip teigė tarpukario mokslininkas Kazys Alminauskis tautinį sąmoningumą liudijančio visuotinio lietuvių vietovardžių surašymo akivaizdoje sudarytoje instrukcijoje žemės vardynui surašyti, „<...> šimtai tūkstančių žemėvardžių tebėra paslėpti tarp žmonių“ (LŽVi 1934: 4). „Žemėvardžiai neretai supažindina mus su ankstyvesnėmis tautos gyvenimo aplinkybėmis ir duoda progos giliau įžvelgti į jos sielą“ (LŽVi 1934: 3). Taigi kaupkime, gerbkime, branginkime, neleiskime išnykti šiai vertingai medžiagai, (iš)gaukime kuo daugiau išoriškai nepasireiškiančios informacijos, globalizacijos akivaizdoje pasidalinkime atminties atodangomis vieni su kitais, su pasauliu, tokiu būdu primindami sau, kodėl tai darome – kad atskleistume, kurtume ir stiprintume tautinį ir regioninį identitetą.

Autorė

ĮVADAS

Mokslo studijoje pristatomas koreliacinis rytų aukštaičių tarmės anykštėnų šnektos ploto iškilusių žemės paviršiaus vietų, arba *oronimų*¹, ir jų struktūrinių dalių vardų semantikos tyrimas, tiesiogiai susijęs su žmonių sampratos (vietos suvokimo laiko erdvėje) sritimi, semantinių ir pažinimo procesų ryšio nustatymu, mąstomojo turinio išaiškinimu (interpretavimu) pagal jį įvardijančių kalbinių vienetų vidinę formą, reikšmes vartosenoje, toponominį kontekstą, fonines ir enciklopedines žinias (žr. 1 pav.).

1 PAV. Utenos apskrities Anykščių valsčiaus žemėlapis (sudarė Aidas Gudaitis)

¹ *Oronimai* (gr. *oros* 'kalnas' + *onyma* 'vardas') – kalnų arba kitų žemės paviršiaus aukštumų (pakilumų) vardai (dėl termino dar žr. Podolskaja 1978: 104–105; TMOI 17, 201). Dėl *oronimo* apibrėžimo ir vartosenos toponimikoje dar žr. GTSGN 2002: 143; ICOS₆; Sviderskienė 2006: 47; Kačinitė 2009: 8.

Analitinis-aprašomasis tyrimas atskleidžia ne tik šių žemėvardžių ir paviršiaus reljefo sąsajas, etninės srities materialinės ir dvasinės kultūros būvio fragmentus, išlikusius tikrinėje leksikoje, bet ir išryškina subjektyviąją kraštovaizdžio sąskaidą, įvardytojo santykį su vieta, jo pažintinius procesus, mąstymo standartus, reprezentuoja pasaulio ir kalbos, kaip pasaulio dalies, reiškinius. Išanalizuoti šias ir kitas etninės srities toponimijos fragmento (oronimijos) ypatybes leido tarpukario palikimas – Lietuvos žemės vardyno anketos (LŽVA). Šis daugiasluoksnės ir įvairiaaspektės tautinės informacijos gyvasis šaltinis suteikia galimybę aktualizuoti, intensyvinti regioninės (arealinės) toponomastikos tyrimo darbus, atkurti tam tikro tarminio ploto toponimų sistemą, struktūriškai ir semantiškai susijusią su visa lietuvių toponimine sistema.

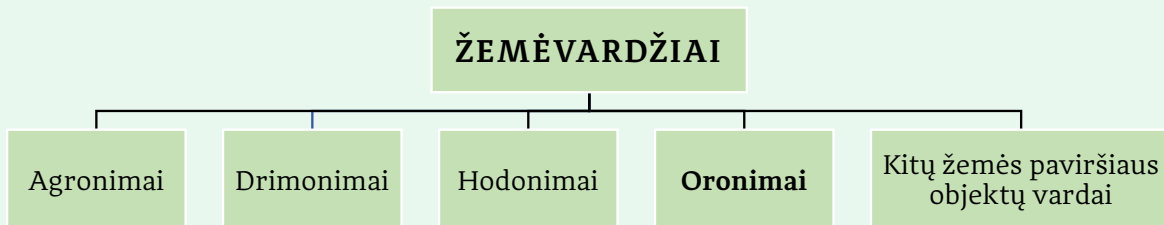
LŽVA radimosi istorija prasidėjo 4-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, kai vietovardžių rinkimu susirūpino Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos Valstybės archeologijos komisija. „Kadangi tiksliai ir pilnai žemės vardyną tegalima surinkti vietoje iš tenai gyvenančių žmonių, tat Švietimo ministerijos nuomone, tą labai sunkų ir atsakingą darbą beveik visame Lietuvos krašte geriausiai galės atlikti pradžios mokyklų mokytojai. Valstybinių miškų žemėvardžius surašyti tinkamiausiai galės girininkai“ (LŽVi 1934: 7). Tuo tikslu buvo parengti standartizuoti vietovardžių surašymo lapai, arba anketos „Žemės vardai“ (ŽV anketos²). Šiuos lapus išsiuntinėjus pradinių mokyklų mokytojams ir girininkams, valstybės tarnautojai kelerius metus (daugiausia 1935–1937 metais) užrašinėjo vietovardžius, o jau užpildytus vardinėmis žiniomis grąžino Valstybės archeologijos komisijai. Ligšioliniais duomenimis, anketavimo būdu užrašyta per 150 000 onimų, sudarančių visų Lietuvos regionų toponimiją, arba mūsų krašto žemės kalbą (plačiau žr. LVŽ 2008: XV)³. Nematerialiojo paveldo lobynas saugomos Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro archyve (Vilnius, Lietuva).

Studijos **tyrimo objektą** – empirinę medžiagą – sudaro sakininės lietuvių kalbos formų savitumu, kultūriniu autentiškumu pasižymintys 108 leksiniai vienetai, Rytų Lietuvos Utenės apskrities Anykščių valsčiaus oronimai, tarpukariu (1935–1937) užrašyti

² Prireikus mokslo studijoje vartojamas ir žodis *anketa* (-os), kai kalbama apie ŽV anketą (-as).

³ Dar apie LŽVA, jų radimosi istoriją žr. Vanagas 1992. Dėl 4-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje Švietimo ministerijos Valstybės archeologijos komisijos inicijuoto 2-ojo ir kitų vietovardžių rinkimo iš gyvosios kalbos etapų plačiau žr. Maciejauskienė 2002: 103–105. Dėl vietovardžių rinkimo ir užrašymo atminties dar žr. Racėnaitė 2013: 107–131, 127; Sviderskienė 2015: 173–174.

123–ose anketose. Šie *žemėvardžiai*⁴, funkcionavę tam tikrame apgyventame plote, atitinkančiame administracinį vienetą – tarpukario apskritį, valsčių, gyvenvietę ir jos prieigas, kartu su kitais nevienodos prigimties (geogeninės ir antropogeninės), skirtingas žemės paviršiaus ypatybes žyminčiais onimais⁵ fiksuoja buvusią, kolektyvizacijos, melioracijos, demografinių reiškinių nepaveiktą geolingvistinę situaciją tuometiniame tarmės plote ir sudaro ypatingą posistemį, atspindintį unikalią leksinę–semantinę tautinės (top)onimijos sistemos mikrostruktūrą. Be oronimų, ją sudaro miškingus žemės paviršiaus plotus žymintys *drimonimai*⁶, dirbamus žemės paviršiaus plotus žymintys *agronimai*⁷, kelių juostas, arba ruožus, kuriais einama ir važiuojama, žymintys *hodonimai*⁸ ir kt. Visos šios onimų semantinės grupės (SG), žyminčios skirtingus žemės paviršiaus objektus, yra vienos žemėvardžių kategorijos elementai (žr. 2 pav.).

2 PAV. Žemėvardžių kategorijos elementai

⁴ *Žemėvardžiai* – kalnų, kalvų, skardžių, daubų, slėnių, pievų, lankų, ganyklų, laukų, dirvonų, žvyrduobių, molduobių, miškų, skynimų, šilų, krūmų, trakų, kelių, takų ir kt. vardai. Žemėvardžiai yra patys gausiausi lietuvių toponimai. Jų yra užrašyta daugiau kaip 500000. Pagal kilmę ir pagal atsiradimo laiką jie yra patys įvairiausi tarp toponimų. Tai vardai daugiausia smulkių ir nelabai svarbių vietų; kintant istorinėms bei socialinėms aplinkybėms, jie kinta, išnyksta arba atsiranda naujų. Jų mažiau patenka į oficialius dokumentus, jie rečiau įteisinami. Tačiau komunikacijai, orientacijai žemėvardžiai ne mažiau svarbūs kaip vandenų arba gyvenamųjų vietų vardai (LKE 2008: 599, 556–557). Dėl tarpukario mokslininko K. Alminauskio vartosenoje funkcionavusio savakilmio žodžio *žemėvardis* terminologizavimo proceso ir rezultato, sąvokos, termino vietos savos terminijos sistemoje, jo santykio su kitais lietuvių toponomastikoje vartojamais terminais plačiau žr. Sviderskienė 2020.

⁵ *Onimai* [gr. *onyma* ‘vardas’] *kalbot.* tikriniai žodžiai arba žodžių junginiai, įvardijantys objektus (plg. TŽŽ 2013: 822; dar žr. ICOS_e).

⁶ *Drimonimai* (gr. *drīmos* ‘miškas, giria’ + *onyma* ‘vardas’) – miškų, jų dalių ir pan. vardai (dėl termino dar žr. Podolskaja 1978: 56–57).

⁷ *Agronimai* (gr. *agros* ‘laukas, arimas’) – žemių, žemės sklypų, žemės plotų, arimų, dirvų, laukų, ruožų, ganyklų vardai (dėl termino dar žr. Podolskaja 1978: 27).

⁸ *Hodonimai* (gr. *hodos* ‘judėjimas, kelias’ + *onyma* ‘vardas’) – kelių, kelio dalių, tam tikrų vietų kelyje, laukų, miškų kelių, takelių ir pan. objektų onimai (dėl termino dar žr. Podolskaja 1978: 50–51; ICOS_e).

Taigi oronimai, įvardijantys iškilusius žemės paviršiaus objektus, reprezentuoja vieną iš toponiminių sąvokų, sudarančią toponiminę kategoriją. Dėl sąveikos su kognityvine veikla ir žmogaus pažintiniais gebėjimais ji užima tam tikrą vietą kalbos sąvokų sistemoje. Tam tikros etninės srities kalbinės bendruomenės atstovų toponiminių sąvokų reprezentacija kalbėjime vyksta formuojant regioninę (arealinę) toponimiją iš tarminės ir bendrinės leksikos vienetų, darybinių elementų, sudarančių vietinę šnektą ir atspindinčių vietos realijas, turinčias praktinę vertę bendrabūvių gyvenime.

Įvardijimo klausimų sprendimas toponimijoje yra sudėtinis, jis suprantamas ir kaip naujų kalbos vienetų su(si)darymo procesas, ir kaip sudėtingo proceso rezultatas. Minėtini du tarpusavyje susiję įvardijimo aspektai: lingvistinis, kurio tikslas – nustatyti įvardijimo būdus, priemones, išaiškinti skirtingos prigimties tiriamų kraštovaizdžio objektų (geogeninių ir antropogeninių) požymius, ir gnoseologinis, kurio tikslas – spręsti klausimus, susijusius su kalbos, mąstymo ir aplinkos sąveika. Abipuse analize grįsti antropocentriniai tyrimai yra svarbūs praktiniu-pažintiniu ir teoriniu požiūriu, nes padeda išryškinti kalbos praktikos specifiką toponiminės reprezentacijos srityje, papildoma leksinės sistemos vaizdą, į vietų vardus leidžia pažvelgti tautos tapatybės kontekste, kaip į tam tikros etninės grupės, integralios regiono dalies, atstovų pasaulėjautos, pasaulėvokos, kultūros, psichologinių būsenų reiškėjus, tam tikrus orientyrus erdvėje, teritorinius ribženklus, funkcionuojančius ir svarbius socialine, kultūrine, komunikacine prasme.

Temos aktualumą lemia tai, kad „[M]ūsų paviršiaus formų pavadinimai nedaug tebuvo tyrinėti, todėl apie žemėvardžius ir tikrų duomenų turime mažiau“ (Tarvydas 1958a: 46). Be to, „[Ž]emės paviršius nėra visur vienodas. Kiekvienoje apylinkėje sutinkami kitokie kraštovaizdžiai. Kraštovaizdžių įvairumas atsispindi ir žemėvardžiuose“ (Tarvydas 1958a: 46). G. Blažienės teigimu, žemėvardžiai yra vartojami negausios žmonių grupės, jie pabrėžia tiriamojo krašto pažinimo svarbą (plg. Blažienė 2005: 27). Šiame įvairiaaspekčiame žemėvardžių sistemos fragmento ypatybių analizės kontekste, apimančiame toponimizacijos⁹, (topo)nominacijos, arba vietų įvardijimo¹⁰, procesus ir kt., svarbi

⁹ [Apeliatyvo] toponimizacija – onimizacijos rūšis. Bendrinio žodžio virsmas toponimu ir jo tolesnė raida tam tikroje onimų eilėje (dėl termino žr. Podolskaja 1978: 143; dėl toponimizacijos reiškinio latvių toponimijoje žr. Rapa 2015). Aiškumo dėlei šį onomastinį procesą galima išreikšti schema: *apeliatyvas* → *toponimas*. Dėl onimizacijos reiškinio toponomastikoje dar žr. TMOI 37, 40, 42, 48, 50, 71, 77, 84, 224; ICOS_e.

¹⁰ *Nominacija* (lot. *nominatio* ‘pavadinimas, įvardijimas’) – kalbos vienetų, turinčių nominacinę funkciją, t. y. įvardijančių ir taip išskiriančių nekalbinės tikrovės fragmentus bei formuojančių atitinkamas sąvokas apie juos, sudarymas (dar žr. Podolskaja 1978: 91; TMOI 15, 37, 48 ir kt.). Plačiau apie įvardijimo ne tik kaip naujų kalbinių vienetų susidarymo procesą, bet ir kaip sudėtingo proceso rezultato sampratą plačiau žr. Sviderskienė 2019: 111–112; ICOS_e.

dar viena kalbininkų įžvalga: „žemėvardžiai yra glaudžiai susiję su apeliatyvine leksika“ (Blažienė 2005: 28). Toponimai tiesiogiai ar netiesiogiai yra kilę iš bendrinių žodžių (žr. Būga 1961: 513; Vanagas 1970: 20). Jų struktūrinė analizė susijusi su etimologine analize¹¹. Tai, kad onimai etimologiškai tiriami atsižvelgiant ne tik į lingvistinius, bet ir į istorinius, vertingos papildomos informacijos apie jų kilmę, erdvinę padėtį suteikiančius duomenis, yra pabrėžęs ir atliekamuose tyrimuose šios nuostatos nuosekliai laikosi istorinio baltų vardyno tyrėjas D. Ivoška (2016).

Visuotinai pripažįstama, kad žemėvardžiai – vardyno, istorijos, geografijos ir kitų mokslo sričių dokumentai (plg. Waser 2004: 349; Wenzel 2014: 167). Arealinių (regioninių) tyrimų duomenimis, žemėvardžiai turi erdvinę ir laiko identifikaciją, suteikiančią žinių apie teritorinį pobūdį, ekonominę teritorijos (pa)naudojimą, atspindi tam tikro ploto gamtos ypatumus ir kt. (Bilkis 2021; Sviderskienė 2022; Skorupa 2023a; 2023b). Žemėvardžiai leidžia atkurti praėjusių laikų turinį, drauge atkurdami ir tuometes žmonijos aktualijas (Sviderskienė 2020; 2023). Teisinga šių onimų samprata (vietų suvokimas laiko erdvėje) suteikia turtingos medžiagos kraštovaizdžio tyrimams, gyventojų ūkinei veiklai, etninei priklausomybei (at)pažinti ir pan. Geografė Filomena Kavoliutė yra atkreipusi dėmesį į kaimų, viensėdžių, kaip socialinių teritorinių vienetų, vardus, jų semantinę prasmę ir užkoduotos informacijos kultūrinę vertę (plačiau žr. Kavoliutė 2014). Jos nuomone, gyvenamųjų vietovių vardai, kartu su kitais vietovardžiais, formuoja specifinį kultūrinį–mentalinį krašto klodą, egzistuojantį su visuomene neatsiejamai ir esantį ne mažiau reikšmingą negu papročiai ar tradicijos (plg. Kavoliutė 2019: 740). Suprasdama koreliacinio tyrimų tipo reikalingumą ir vertę F. Kavoliutė konstatuoja, kad „[G]yvenamųjų vietovių pavadinimų sąsajos su gamtine aplinka Lietuvoje nėra išsamiai ištirtos“ (Kavoliutė 2020: 84). Vieno iš jos atliktų tyrimų tikslas ir buvo išsiaiškinti, koks yra paviršiaus reljefas, jei gyvenviečių pavadinimuose pabrėžiamas jų teritorijos kalvotumas (plačiau žr. Kavoliutė 2020: 63–85). Atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad nors semantiškai vietovardžiai *Kalnai*, *Kalnynai* turėtų reikšti ryškiausio ir sudėtingiausio reljefo vietas, iš tikrųjų jie labai skiriasi savo orografine raiška. Vieni jų yra visoje Lietuvos teritorijoje vyraujančiuose kalnuotuose masyvuose (santykiniai aukščiai siekia 40–60 m), kiti – šalies vietovėse, kur ryškiausių formų santykiniai aukščiai siekia 7–10 m.¹² Mokslininkė daro išvadą,

¹¹ Dėl toponimų etimologinės analizės plačiau žr. Kazimiero Būgos (1961), Antano Salio (1983) darbus. Aleksandras Vanagas teigė, kad „būtinausia prielaida hidronimų semantikai aiškinti yra hidronimų etimologija“ (Vanagas 1981: 4). Tai, kas pasakyta apie vandenvardžius, neabejotinai galioja ir kitų SG reprezentantų semantikos analizei.

¹² Šią informaciją papildė lietuvių geografo Stanislovo Tarvydo įžvalga: „Lietuvoje kalnų nėra, tėra tik kalvynai <...>“ (Tarvydas 1958b: 30).

kad vieni vardai galėjo kilti iš sėslaus gyvenimo nedidelėje erdvėje, kiti – iš didelio platesnių teritorijų pažinimo, tačiau abiem atvejais tai rodo senųjų krašto gyventojų ypatingą aplinkos pajautą (plačiau žr. Kavoliutė 2020: 82, 85).

Į kraštovaizdžio savitumu pasižymintį Anykščių kraštą jau iš seno dėmesį yra atkreipę mokslininkai, tyrėjai, kraštotyrininkai, rašytojai, poetai ir kt. Esami jų darbai įkvepia ir skatina domėtis šio krašto istorija, kalba, žmonėmis, apibendrintai tariant – tyrinėti šią žemę. Bronius Kviklys keturių tomų veikale *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai* (1964–1968) aprašydamas etnografinės Lietuvos, suskirstytos į atskiras zonas ir apskritis, miestų ir miestelių, kaimų ir kitų vietovių istoriją, geografiją ir kt., skyrė šias Anykščių apylinkių¹³ ypatybes: „[G]amtos grožiu bei įdomybėmis pasižymi ne tik Anykščiai, bet ir apylinkės su savo upių slėniais, kalvomis, vienkiemiais bei kaimais, senkapiais, išnykusiomis sodybomis, didžiuliais kvarcinio smėlio klodais, padavimais“ (Kviklys 1965: 82)¹⁴. Rašytojo, publicisto Vygando Račkaičio vietos patirtis skelbia: „<...> pasidabinęs kalvomis ir šilais, perjuostas melsvu Šventosios kaspinu Anykščių kraštas – viena iš labiausiai lankomų Rytų Lietuvos vietų“, „<...> anot A. Baranausko *kalnai ant kalnų, è ant tų kalnų kalnai ir maži kalneliai...* Miestas įsikūręs giliame Šventosios slėnyje, pabiręs abipus Šventosios intako Anykštos žemupio“ (Račkaitis 1980: 3). Šios žemės paviršiaus istorijai ir archeologinei atminčiai skirti Gintauto Zabielos ir Vykinto Vaitkevičiaus darbai (plačiau žr. Zabiela 1992a; 1992b; 1993; 1995; Vaitkevičius, Zabiela 2002). Vieno iš seniausių miestų Lietuvoje *Anykščių* vardo hidroniminę kilmę nustatė ir aptarė lietuvių onomastas A. Vanagas (1996: 20–21). Paskelbta ir daugiau dar kelių autorių kalbotyros darbų. Vilija Ragaišienė (2020) remdamasi rašytiniais šaltiniais analizavo kirčio atitraukimo reiškinius rytų aukštaičių anykštėnų patarmėje, Reginos Rinkauskienės knygos *Anykščių apylinkių tekstai* (2020) įvade, be ankstesnių tyrimų apžvalgos, minimi atrinkti Anykščių miesto ir jo artimiausių apylinkių istorijos faktai, šioje knygoje paskelbti ir transkribuoti šnektos tekstai su komentarais.

Anykščių krašto žemėvardžiams skirtos šios mokslo studijos autorės kelios publikacijos. Jau išanalizuoti vieno iš gamtos fragmentų – *helonimų*¹⁵ – SG reprezentantai, 1935–1937 metais iš gyvosios kalbos užrašyti ŽV anketose. Įvairiaaspėktė šių onimų analizė leido

¹³ Dėl jų žr. leidinio 1 pav.

¹⁴ Aiškindamas Utenos miesto kilmę, pirmuosius miesto vardo paminėjimus istoriniuose šaltiniuose ir kt., B. Kviklys prie knygos skyriaus pavadinimo pridėjo ir vysk. A. Baranausko epigrafą: *Sudiev Anykščiams, sudiev Utenai, / Sudiev Lietuvos kalnams !..* (Kviklys 1965: 8).

¹⁵ *Helonimai* – toponimų klasė, kurią sudaro pelkėtų vietų (balų, pelkių, raistų) vardai. Dėl termino dar žr. Podolskaja 1978: 43–44; TMOI 14–79; Bilkis 2008: 10–15.

nustatyti egzistavusius ryšius tarp neoficialiosios toponiminės tarpukario kaimo sistemos elementų ir juos aprašyti sistemą reprezentuojančiais pavyzdžiais, išreikštais struktūriniais, motyvacijos modeliais, paremtais standartizuotuose vietovardžių surašymo lapuose užfiksuotais lingvokultūrinės bendruomenės narių sąmonės turinio duomenimis, geografine, kultūrine, fonine informacija. Tyrimas išryškino tipiškiausius reiškinius (semantinę derivaciją, (top)onimizaciją ir kt.), vykusių tikrovės fragmento įvardijimo proceso metu, atskleidė etninės srities atstovų racionalųjį, emocinį-vertinamąjį, asociatyvųjį santykį su pelkėtomis kraštovaizdžio vietomis, leido atkurti dalį onomastinio pasaulėvaizdžio¹⁶.

Kito vykdyto tyrimo rezultatas – daugiasluoksnės toponomastinės struktūros eksplikacija. Remiantis vietų vardų įvairove pasižymėjusiu Utenės apskrities Anykščių valsčiaus Šeimyniškių kaimo anketos (1935) tikrinės leksikos rinkiniu, atlikta ir straipsnyje pristatyta sudėtinė šioje gyvenvietėje ir jos artimiausiose priegose iš gyvosios kalbos užrašytų įvairių (po)klasių onimų analizė. Standartizuotuose lapuose užfiksuota apklausos būdu iš pateikėjų gauta ekstralingvistinė informacija apie gyvenvietės (infra)struktūrą, kraštovaizdžio detales, vietos gyventojų patirtimi grįstos pastabos, taip pat enciklopediniai duomenys apie regioną, jo teritorinius riboženklius – Šeimyniškių piliakalnį (Vórutą), Šeimyniškių senkapį Kapanicą, Šeimyniškių kaimą, Šventosios baseino upes Eĩmę, Vólupį, Aukštaitijai būdingo gatvinio kaimo linijinių objektų (kelių, gatvelių, kitaip – ūlytėlių), nomenklatūros sistemą, leido į apgyventos vietos erdvę pažvelgti tiek „iš vidaus“, tiek „iš išorės“, atkurti darnią vietovės ir jos vardų tapatybę, išaiškinti kalbinės bendruomenės atstovų vartosenoje aktualizuotą erdvėlaikio turinį, orientacinius prioritetus, komunikacines gaires¹⁷.

Esamì ir tik čia apžvelgti įvairiaaspekčiai anykštėnų šnektos ploto tyrimai yra baigti, bet nėra baigtiniai, nes kiekvieno krašto žinija su atskiromis savo sritimis yra nesibai-gianti, kol gyva žmonių atmintis.

Mokslo studijoje pristatytų įvairiaaspekčių tyrimų patirtis patvirtina atliekamų darbų aktualumą, išryškina rytinio Lietuvos ploto vietų vardų tyrimų neišbaigtumą ir būtinybę juos tęsti. Siekiant turėti bendresnį tam tikro apgyvento ploto ir jo priegų toponimijos sistemos vaizdą, svarbi atrodytų kompleksiskai netyrinėta kito gamtos fragmento – iškilusių žemės paviršiaus formų ir jų struktūrinių dalių – analizė rytų aukštaitičių tarmės anykštėnų šnektos ploto kalbos sistemoje. Tokio darbo naujumą sudaro kalbos semantikos tyrimas, tiesiogiai susijęs su žmonių sampratos (vietos suvokimo laiko

¹⁶ Plačiau žr. Sviderskienė 2022.

¹⁷ Plačiau žr. Sviderskienė 2023: 71–99.

erdvėje) sritimi, semantinių ir pažinimo procesų ryšio nustatymu, mąstomojo turinio išaiškinimu ir (ar) interpretavimu pagal jį įvardijančių kalbos vienetų reikšmes, jų atspalvius, užfiksuotus iš gyvosios kalbos. LŽVA – gyvosios kalbos duomenyno – potencialas mažai tenaudotas šios temos tyrimuose. Be to, kultūrinės globalizacijos akivaizdoje neišleistinas iš akių ir žemėvardžių, kaip labiausiai kintančio toponimijos dėmens su benueinančiu užmarštin prasminiu krūviu, praradimo pavojus, kurį tokio ir panašaus (platesnio) pobūdžio vykdomi tyrimai galėtų pristabdyti.

Tyrimo vertė. ŽV anketų medžiagos sudėtinės analizės rezultatai išryškina tirtų onimų savitumą, jų vartosenos ir raiškos ypatybes, atskleidžia tarpsritinę tyrimo vertę.

Pirmiausia kompleksinio tyrimo rezultatai pravartūs toponomastikai, pabrėžiančiai sąsajas su gamtos ir humanitariniais mokslais, tokiais kaip istorija, archeologija, antropologija, geografija ir geologija, sudarančiais vyraujančią įvairių geografinių pavadinimų, fizinių objektų, gamtinių ir apgyventų vietovių tyrimų pagrindą, ir suteikia prieigą prie sudėtingesnių istorijos, atminties ir geopaveldo aspektų¹⁸.

Toponomastika glaudžiai susijusi su etnografija. Šnekamojoje kalboje vartojami pasirinktų tirti oronimų ir kitų (agronimų, drimonimų, hodonimų ir kt.) SG reprezentantai yra neatsiejamai susiję su tam tikrai tautai būdingomis skirtingos prigimties realijomis, tradicijomis, religija, gyvenimo sąlygomis ir kt., todėl atlikta onimų analizė etnografams gali suteikti ypač vertingos informacijos. Etnologės Auksuolės Čepaitienės teigimu, siekiant pažinti skirtingų tautų ir žmonių gyvenimus, neužtenka vien tik stebėti jų kasdienę veiklą. Norint sužinoti prasmę to, kas vyksta, ir kaip žmonės tai išgyvena, reikia bendrauti su jais – o tai ir yra kalbos sritis (plg. Čepaitienė 2013: 335). Iš to galima suprasti, kad visi vietovardžiai (taip pat ir pasirinkti tirti žemėvardžiai), būdami kalbotyros tyrimų objektas, tuo pačiu metu peržengia savo srities ribas. Pastaruoju metu tiek dėl kalbotyros mokslo sąveikos su susijusiais mokslais, tiek dėl toponomastikos mokslo akivaizdaus tarpsritiškumo vietų vardai vis dažniau tyrinėjami žmogaus mąstomosios, kultūrinės veiklos formų fone. Atliktas tyrimas taip pat praplečia tarpsritinės sąveikos turinį – atskleidžia kalbos ir mentaliteto, kalbos ir tautinės tapatybės ryšį apibrėžtame lingvokultūriname plote, išsaugo motyvuojančių žodžių formų reikšmes tirtame plote ir yra vertingas patikslinantis formalųjį tikrinių žodžių darybos semantikos modelį. Šiame tyrime su remotyvacijos reiškiniu siejamų vietų vardų reikšmių identifikavimas leidžia toponomastikai fiksuoti anykštėnų šnektos ploto gyventojų vadinamąsias naivas idėjas apie pasaulį, pravarčias kalbinės sąmonės formų modeliavimo studijoms. Analizės rezultatai plečia ir

¹⁸ Dėl jų plačiau žr. Maciąg 2020 ir ten pateikiamą pastarąjį teiginį iliustruojantį 1 pav.

praturtina arealinių tyrimų lauką, sudarydami palankias sąlygas tipologinėms, gretinamosioms regionų vietovardžių tyrimų studijoms, išryškina tarpregioninę (tarpkultūrinę) kalbos raiškos savitumą (panašumą ir skirtumą). Tai suteikia papildomos vertingos informacijos, praversiančios aiškinantis etninių sričių atstovų bendruomeninius regioninius savitumus ir jų raidos ypatybes.

Koreliacinis tam tikro tarminio ploto orografinių objektų vardų radimosi tyrimas puoselėja ir palaiko lietuvių toponimikoje besiformuojančią antropocentrinę tyrimų kryptį, išryškindamas tarpsritines sąsajas su lingvokultūrine geografija, socioleksikologija. Pastaroji mokslo šaka tyrinėja „[ž]odžių ir visuomenės santykius (kaip žodžių atsiradimas ir vartoseną susijusi su žmonių gyvenamąja vieta, profesija, socialiniu statusu, kaip leksiką veikia istorinė, politinė ar kultūrinė visuomenės raida)“¹⁹.

Šis atliktos iškilusių žemės paviršiaus vietų ir jų struktūrinių dalių vardų analizės vertybinis mastelis turi ir **ateities perspektyvą**. Ištirtų Rytų Lietuvos Utenės apskrities Anykščių valsčiaus žemėvardžių visuma – svarbus tam tikro lietuvių kalbos ploto tikrinių vardų registras, integrali visos lietuvių toponimijos dalis. Tai unikalus tolesnių atskirų Lietuvos paribio ir užribio regionų toponimijos tyrimų, galimų sėlių kalbos relikto paieškos tiriamajame plote pamatas. Turint omenyje Bronio Savukyno keltą, toponomastikoje ir šiandien aktualią, mintį paisyti onimų ryšių su viso lingvistinio arealo toponiminiu kontekstu (plačiau žr. Savukynas 1966: 172, dar plg. Jurczyńska-Kłosok 2022), tokio pobūdžio tyrimas parems ir lietuvių toponimikos sintetinius tyrimus. Orografinių objektų varduose išlikusi unikali ir savaimė vertinga antroponiminė medžiaga leis pastebėti ir kai kuriuos naujus bei savitus anykštėnų šnekos ploto antroponimijos bruožus, paskatins patroniminių (tėvavardinių) priesagų numetimo reiškinių tyrimus. Kadangi tiriami žemėvardžiai glaudžiai susiję su konkrečiu plotu, konkrečia tarpe ir šnektą, atlikta jų analizė pravers onimų ir apeliatyvų su atitinkamomis priesagomis kirčiavimo dėsningumams tarmėse, kitoms tarminio kirčiavimo ypatybėms paaiškinti. Be to, atliktas tyrimas gali tapti papildomu pamatu tarminio žodyno ir toponomastikos, kaip tikrinių žodžių rinkinio, riboms nustatyti. Apibendrintai tariant, toliau šis darbas galės būti (pa)naudojamas mokslo tiriamosioms ir taikomosioms reikmėms, vietovardžių, kaip tam tikros kultūros paveldo dalies, išsaugojimo tikslais.

Toponomastika glaudžiai susijusi su topografija, t. y. mokslu ar praktika, apibūdinančia tam tikrą vietą, kaimą, kito statuso gyvenvietę, tam tikrą plotą ar pan. Tikslus, detalus bet kurios vietovės ar jos ypatybių išskyrimas, aprašymas, kartografavimas ar

¹⁹ Žr. straipsnį VLE_e (prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/leksikologija/>).

kraštovaizdžio raidos tyrimai yra viena iš pagrindinių toponomastikos mokslo užduočių, kurią LŽVA medžiaga ateityje neabejotinai leis įgyvendinti.

Studijos tikslas – įvairiais aspektais analizuojant rytų aukštaičių tarmės anykštėnų šnektos ploto žemėvardžių sistemos ypatybes atskleisti orografinių objektų erdvinio identifikavimo, vietos suvokimo laiko erdvėje ir įvardijimo ypatumus šiame plote. Įgyvendinant tikslą spręstini šie **uždaviniai**: 1) išanalizuoti ŽV anketose užfiksuotą informaciją apie iškilusias žemės paviršiaus vietas ir jų struktūrines dalis; 2) remiantis onomastinės (empirinės) situacijos²⁰ duomenimis, pateikėjų pasakytais žodžiais ar teiginiais apie šias vietas, nustatyti (interpretuoti) objektyvias ir subjektyvias orografinių objektų įvardijimo aplinkybes; 3) atlikti išsamią pasirinktų tirti vietų vardų semantinę ir formaliosios struktūros analizę; 4) išskirti semantines-struktūrines schemas, identifikuoti jų tipus; 5) atskleisti įvardijimo metu lingvokultūrinės bendruomenės atstovų suvoktus, asociatyvius ir kt. pavadinamų vietų požymius; 6) nustatyti, kokiomis kalbos priemonėmis žymimas jų turinys; 7) paaiškinti, ką orografinių objektų vardai reiškė (konotavo) tuometinėje vartosenoje; 8) identifikuoti (atkurti) oronimų sisteminius ryšius pagal iškilusias žemės paviršiaus vietas ir jų dalis įvardijančias sąvokas, užfiksuotas ŽV anketose vietovardžių surašymo metu; 9) nustatyti orografinių objektų įvardijimo aspektus, būdingus tiriamajam plotui.

Tiriamosios medžiagos pristatymas. Studijoje aptariami Rytų Lietuvos Utenės apskrities²¹ Anykščių valsčiaus geogeninės oronimų SG reprezentantai, 1935–1937 metais iš gyvosios kalbos užrašyti tikrinės leksikos rinkinyje LŽVA. Jame pagal tuometinį administracinį suskirstymą surašyti visų Lietuvos miestų, miestelių, bažnytkaimių, kaimų, viensėdžių, dvarų, palivarkų, girininkijų teritorijų vietovardžiai: ežerų, upelių, upių, pelkių, raistų, laukų, dirvų, pievų, kelių, taip pat ir kalnų, kalvų ir kitų iškilusių žemės paviršiaus vietų ir jų struktūrinių dalių vardai. Renkant tyrimo medžiagą, buvo atskirta pastaroji žemėvardžių dalis. Jos aptarimą svarbu pradėti praėjusiame amžiuje susiformavusių lietuvių vardinės kalbos medžiagos rinkimo nuostatų aktualizavimu: „[N]orient, kad su senąja karta neišnyktų didelis žmonių kalbos turtas, surašoma visa vardinė kalbos medžiaga.“ „Surašytojas stengiasi surinkti ir surašyti visus, kad ir smulkiausius surašomojo

²⁰ Dėl termino *onomastinė situacija* apibrėžimo žr. TMOI 19, 71.

²¹ Siekiant atlikti vietų vardų daugiaaspektę analizę, neišleistas iš akių administracinio vieneto – apskrities – ribų sąlygiškumas. Svarbu turėti galvoje tai, kad kalbinėje bendruomenėje bet kurio reiškinio simbolinės prasmės ir žodinės išraiškos yra sutartinės ir tęstinės, o sąryšiai tarp idėjų ir simbolių sudaro savitą kultūrinę visumą, kurioje žmonės mąsto ir veikia (Eriksen, cit. iš Čepaitienė 2013: 335). Taigi subjektyviosios etninės srities ribos gali būti ne tokios griežtos, nesutampančios su oficialiomis administracinėmis ribomis (dėl etnografinės Aukštaitijos ir jos ribų dar žr. LEAE 2011: 94–96).

ploto žemėvardžius, t. y. vardus: <...> d/ kalnų, kalvų, kalnynų, pakalnių, lomų, kauburių <...>“ (plačiau žr. VKMRi)²². Kiekviena oronimų autentiška forma su kitais gyvosios kalbos duomenimis pagal K. Alminauskio sudarytą instrukciją žemės vardynui (LŽVi) surašyti lauko tyrimų metu buvo užfiksuota iš anksto parengtuose standartizuotuose lapuose²³ su tam tikra tvarka išdėstytais klausimais–teiginiais. Toponomastikos mokslui svarbi vardinei medžiagai užrašyti skirtų ŽV anketų struktūra, klausimų–teiginių išdėstymas, jų formuluočių kalba ir stilius, taip pat ir grafinis dizainas. Toliau – apie tai.

Pirmiausia – standartizuotų žinių lapų įvadinės dalies struktūra. Pastebėtina tai, kad baigus lauko tyrimo darbus, buvo rengiamasi tvarkyti surinktas žinias, o duomenų apdorojimas tuomet, tikėtina, vyko rankiniu būdu. Tai liudija antraštinio lapo viršuje dešiniajame jo kampe pažymėta numeravimo vieta „Žinių lapo Nr. (nerašyti)“ ir tolimesnė antraštinio lapo kairėje pusėje nurodyta pildymo taisyklė: „[P]rieš surašant gerai išsiskaityti instrukciją!“.

Antraštiniame standartizuotame žinių lape nurodytas pavadinimas, atspindintis apklausos temą, ir apklausą atliekančios organizacijos pavadinimas, paskelbimo vieta: „Lietuvos žemės vardynas / renkamas Švietimo Ministerijos / Su visokiais klausimais, iškilusiais surašant žemės vardyną, kreiptis ir prirašytus žinių lapus siųsti: Valstybės Archeologijos Komisijai – Lietuvos žemės vardynas, Kaunas²⁴, Vytauto Didžiojo Muziejus“, žinių lapo pavadinimas – „Žemės vardai“²⁵. Kitoje eilutėje palikta vietos tam, kad būtų įrašyti gyvenamųjų vietų duomenys: gyvenvietės, kurios prieigose į ŽV anketą apklausos būdu²⁶ buvo surašyti žemėvardžiai, vardas su nuorodomis į atsakymų variantus. Vieną iš jų, atitinkantį realią situaciją, surašytojas privalėjo pažymėti pabraukdamas²⁷. Tai patvirtina paaiškinamasis priedas (nuoroda) eilutės apačioje „(oficialinis vardas)“ ir toliau išvardyti galimi gyvenviečių tipai „Kaimo, dvaro, vienkiemio, miesto, bažnytkaimio, girininkijos“ su priedu apačioje „(liečiantįjį pavadinimą pabraukti)“. Kitoje eilutėje palikta vietos įrašams, kokiam valsčiui ir kokiai apskrīčiai priklausė gyvenvietė. Tai

²² Ir vėliau šios nuostatos buvo laikomasi, ji buvo tęsiama. „Rinkti reikia be išimties visus vietų vardus, ypač kreipiant dėmesį į smulkiausias objektus, kurių vardai greičiau užmirštami arba rinkėjų lieka nepastebėti“ (Vanagas 1973b: 7).

²³ Dėl metodinių nurodymų, kaip pildyti ŽV anketą vardinių žinių užrašytojams, jų pateikėjams, plačiau žr. LŽVi 1934.

²⁴ Dokumente paryškinta.

²⁵ Dokumente paryškinta.

²⁶ Respondentai paklausti atsakydavo.

²⁷ Žymėjimo atvejų pasitaiko visokių, pavyzdžiui, pavadinimai buvo ir išbraukiami paliekant vieną tinkamą.

patvirtina išspausdinti žodžiai „valsčiaus“ ir „apskrities“ su tarpais, skirtais privalomai informacijai įrašyti.

200. 270. 1

Prieš surašant gerai įsiskaityti instrukciją! Žinių lapo Nr. (nurašyti)

Lietuvos žemės vardynas
renkamas Švietimo Ministerijos

Su vienkais žemėnėms, iškilusiai surašant žemės vardyną, kreiptis ir pateiktus žinių lapus siųsti:
Valstybės Archeologijos Komisija — Lietuvos žemės vardynas, Kaunas, Vytauto Didžiojo Muziejus.

Žemės vardai

Liudiškių (iškilimai vieta) Kaimo, dvaro, vienkiemio, miesto, bažnytkaimio, girininkijos, (iškilimai paviršiaus paviršiuje)
Anykščių valsčiaus Utenos apskrities

Sunaudoti spausdinti ir rankraštiniai šaltiniai bei jų sutrumpinimai

Surašytojo:

Pavardė, vardas Šulga Pranas verslas mokytojas
Gimimo vieta Leiciūnų valsčius Utenos apskrities Utenos
Adresas: Anykščių Janykaičių k.

Zinios surašytos 1935 m. birėlio mėn.

3 PAV. Liudiškių k. Anykščių vls. Utenos aps. „Žemės vardų“ anketos antraštinis žinių lapas (LŽVA, 1935)

Toliau antraštiniame lape parašyta „Sunaudoti spausdinti ir rankraštiniai šaltiniai bei jų sutrumpinimai“²⁸ ir paliktà 11-os eilučių vieta jiems įrašyti. Žemiau prašoma įvardyti žinių surašytoją ir nurodyti jo gyvenamąją vietą valsčiaus ir apskrities tikslumu, įrašyti jo adresą, nurodyti metus ir mėnesį, kada žinios iš gyvosios kalbos buvo surašytos. Žinių lapo apačioje parašyta: „Surašytojo:“²⁹, kitoje eilutėje „Pavardė, vardas“, „verslas“, toliau „Gimimo vieta“, „valsčius“, „apskritis“, kitoje eilutėje „Adresas:“, toliau – „Žinios surašytos 193 m.“, „mėn.“. Visa antraštinio lapo apačios sritis išspausdinta su tarpais tarp žodinių nuorodų privalomai informacijai įrašyti (žr. 3 pav.).

²⁸ Dokumente paryškinta.

²⁹ Dokumente paryškinta.

2-ajame standartizuotame žinių lape buvo išspausdintos daugiaskiltės lentelės su grafomis privalomajai vietos vardo informacijai iš gyvosios kalbos (už)fiksuoti: 1. „Eilės Nr.“, 2. „Vardas rašomąja kalba parašytas“ (a) tikrintojo; b) surašytojo), 3. „Vardas vietos žmonių ištarme“, 4. „Senovinės vardo formos“, 5. „4. skilties šaltinis“³⁰, 6. „Žinios surinktos iš“, 7. „Dalykas“³¹, 8. „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“, 9. „Dydis“, 10. „Lokalizacija“³², 11. „Upių, upelių ištakų bei žiočių vietos ir jų apibūdinimas“, 12. „Pastabos“ (žr. 4 pav.).

Eilės Nr.	Vardas rašomąja kalba parašytas		Vardas vietos žmonių ištarme	Senoviniai vardo formos	4 skilties šaltinis	Žinios surinktos iš	Dalykas	Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė	Dydis	Lokalizacija	Upių, upelių šaltinių bei ištakų vietos ir jų apibūdinimas	Pastabos
	a) tikrintojo	b) surašytojo										
1		Čiunkalnis	Čiunkalnis			ž k	kaimelis	aplatis šil- gais suvoktas kalnelis		Šerelėje		
2		Arkurap	Arkurap			ž k	pieva		1 ha	Arkurap juostelinis sklypas		Arkurap žemės va- duomeni žemėlapyje.
3		Grėli	Grėli			ž k	miškas	augo gausi sėjos žolė su šilais augalais	30 ha	Arkurap pieva su driškiu, prie šilvoms driškiu, mišku.	Grėliu šilvoms pamėsi senovės nuomonės šaltinis	
4		Liūdiškiai	Liūdiškiai			ž k	kaimas					
5		Čiunkalnis	Čiunkalnis			ž k	kalnelis	žirgus	4 ha	Arkurap juostelinis sklypas		
6		Plūtonka	Plūtonka			ž k	pieva		2 ha	Arkurap sklypas.		
7		Pa abetis kelni	Pa abetis kelni			ž k	pieva	vaistas	1 ha	Arkurap juostelinis sklypas.		Arkurap vaistai mi- škas ir daktar žemėlapyje.
8		Pa krūjium	Pa krūjium Pa pūšakalium			ž k	kalnelis	smilgys				Arkurap vaistai mi- škas ir daktar žemėlapyje.

4 pav. Liūdiškių k. Anykščių vls. Utenos aps. „Žemės vardų“ anketos 2-asis žinių lapas (LŽVA, 1935)

3-įjį standartizuotą lapą sudaro kelios viena nuo kitos atskirtos horizontaliosios sri-
tys su 2-ąjį žinių lapą pratęsiančiais toliau nurodytais klausimais-teiginiais: 13.³³ „Istorinės
žinios“, 14. „Archeologinės žinios“, 15. „Vardų kilmės aiškinimas“, 16. „Tautosakinės

³⁰ Pastarosios dvi skiltys su nuoroda *Surašytojas palieka tuščia*.

³¹ Žiūrint iš šių dienų pozicijos, „Dalykas“ – objekto nuoroda.

³² Žiūrint iš šių dienų pozicijos, „Lokalizacija“ – erdvinės identifikacijos nuoroda.

³³ Paskutiniajame 3-iajame ŽV anketos lape.

žinios“. Skirtingai nei 2-ojo lapo daugiaskiltėje lentelėje, aprašomojo tipo atsakymams čia buvo skirta daugiau vietos.

Demografinėje ŽV anketų dalyje buvo fiksuojami atsakymai į pateiktus klausimus dėl respondentų statuso: amžiaus, gyvenamosios vietos gyvenvietės, valsčiaus, apskrities tikslumu. Tai patvirtina žodinės nuorodos po brūkšnio 3-iajame lape privalomai informacijai įrašyti: „Žinių pateikėjo(-jų) pavardė, vardas“, „Gimimo vieta(-os)“, „Amžius“. Šis standartizuotas lapas baigiamas toponomastinių žinių (pa)teikėjų amžiaus intervalo metais, t. y. kokiai amžiaus grupei šie priklausė, nuorodų lentelė, kurioje įrašytos nuorodos, nukreipiančios į atsakymų variantus. Vieną iš jų, atitinkančią realią situaciją, surašytojas privalėjo pažymėti (žr. 5 pav.).

3

13	Istorinės žinios	4 Liudiškiai. Baudžiavos laimais kaimas priclausi Vonių mokyklai, kuriam vadovavo net m. Pirmas gyvulių, grūdų ir kitokiu daiktų. 5 Baisakaliai. skulin. pasausdavo, kad da. žiedu laimais kopan.
14	Archeologinės žinios	5 Baisakaliai. Parda žmogaus kaulų, apyrimčių, sa- ga, pasaga. 8 To klyžium. Isaria žmonių kaulų.
15	Vardų kilmės aiškinimai	Budakaliai. Nigiamoji cigana ir ubagų moterims vada. Ciganai šia pavardos palapines, būdas iš ko ir vardas Budakaim.
16	Tautosakinės žinios	4 Liudiškiai. Liudiškių senas mergas bernai taip apdainuodavo: Liudiškių mergas Mūškites im tvorų Lilų kaur pinstat Su žilu gyvinstat Ir neisterciat

Žinių teikėjo(-ių) pavardė, vardas / Pukenis Jonas

Gimimo vieta(-os) / Liudiškiai

Amžius

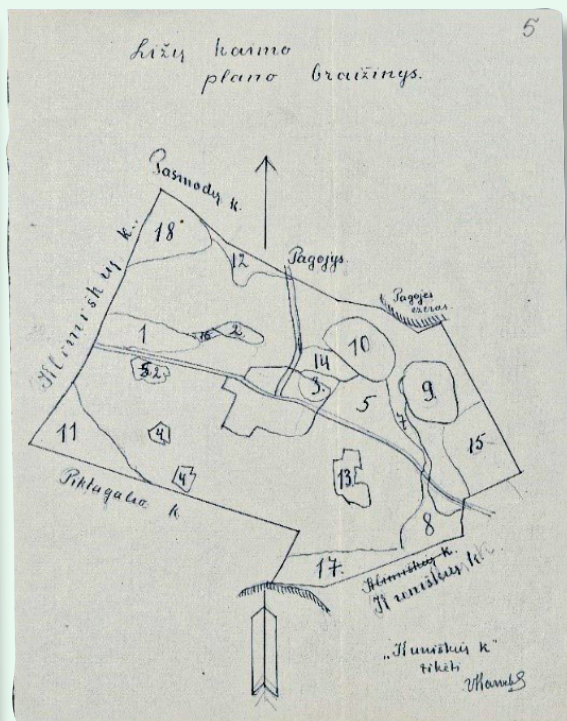
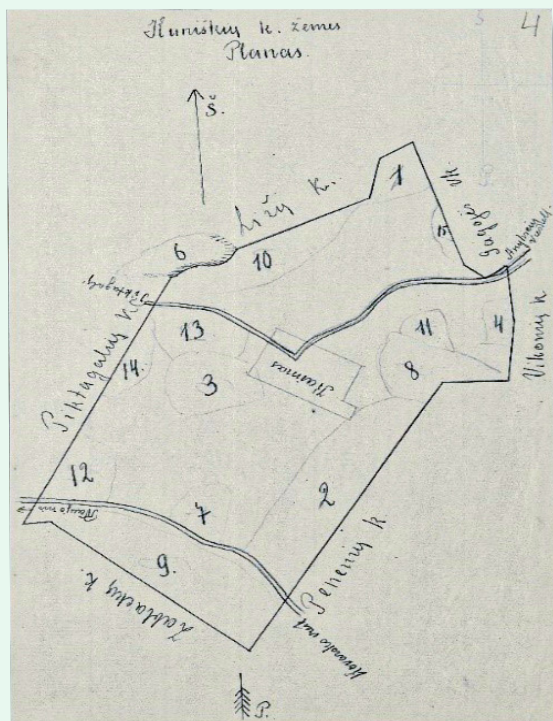
iki 14	15-25	25-40	40-60	60-80	per 80
--------	-------	-------	-------	-------	--------

valsčius / Anykščių

apskritis / Mėnės

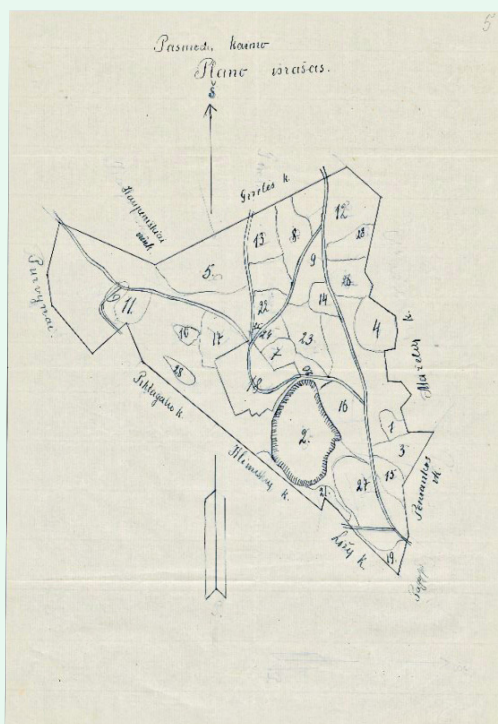
5 PAV. Liudiškių k. Anykščių vls. Utenos aps. „Žemės vardų“ anketos 3-iasis žinių lapas (LŽVA, 1935)

Prie kai kurių ŽV anketų buvo pridedami gyvenvietės infrastruktūrą ir jos padėtį erdvėje atspindintys ranka braižyti topografiniai planai-schemas (žr. 6, 7, 8 pav.).

6 PAV. Kuniškių k. Anykščių vls. Utenos apskr. topografinis planas-schema (LŽVA, 1935)

7 PAV. Ližų k. Anykščių vls. Utenos apskr. topografinis planas-schema (LŽVA, 1935)

8 PAV. Pasmōdų k. Anykščių vls. Utenos apskr. topografinis planas-schema (LŽVA, 1935)

Kiekvienos gyvenamosios vietos vietovardžiams buvo skirta atskira ŽV anketa. Žinių lapai – kartotinis dokumentas, klausimų–teiginių, suformuluotų ir susietų pagal žodžiams būdingas ypatybes bendrąja prasme ir tikriniams žodžiams – specialiąja, rinkinys.

Be jau aprašytos ir paaiškintos standartizuotų žinių lapų struktūros svarbu pažymėti jų turinio vertę. Šiuose tarpukario dokumentuose buvo užrašyta tarminio ploto toponimija, apimanti tam tikrą kiekį žemėvardžių, atspindinčių vietos realijas, turėjusių praktinę reikšmę vietinių žmonių, kalbinės bendruomenės atstovų, gyvenime. Todėl galima teigti, kad anketos – pirminės empirinės informacijos rinkimo priemonė, neatsiejama įvairiaspekčių vardyno tyrimų dalis, padedanti išryškinti vietovardžių kamienų fiksuojamus tam tikrus vietinės šnekamosios kalbos ypatumus, vartosenoje koegzistavusias gretimines vietų vardų formas, tipiškiausius ir individualius vietų įvardijimo atvejus ir kt.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad be minimaliosios informacijos apie įvardijamąjį objektą (objekto ir erdvinės identifikacijos nuorodų, užrašytų 2-ajame lape), ŽV anketose buvo užrašomos įvairios etninės srities kalbinės bendruomenės atstovų žinios apie įvardijamąjį objektą: trumpai nusakoma objekto žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė, jo dydis. Jeigu žinomos, standartizuotuose lapuose buvo fiksuojamos ir istorinės, archeologinės, tautosakos žinios, anketavimo metu išgirsti (sužinoti) vardų kilmės aiškinimai. Pastaroji informacija, tikėtina, buvo mažai težinoma už gyvenvietės ribų arba ir išvis nežinoma. Be to, anketose kaip visų minėtų žinių tąsa buvo pateikiama ir įvairaus pobūdžio pastabų apie įvardijamąjį objektą. Vienos iš jų, kiek yra žinoma, į pirmąją vietą iškelia (tam tikra prasme sureikšmina) vieną (kartais du (kelis)) iš išvardytų požymių kitų požymių atžvilgiu, atskleisdamos vietos įvaizdį kalbinės bendruomenės atstovų sąmonėje. Kitos pastabos – apibendrinamojo pobūdžio, jos atskleidžia tam tikrų objekto ypatybių apibendrintą vaizdą³⁴.

Taip pasirinktus tirti iškilusių žemės paviršiaus formų ir jų dalių vardus vietos žmonių ištarme ir visas su vieta susijusias žinias (prisiminimus, antropocentrines nuostatas ir kt.) mokytojai ir girininkai tarpukariu surinko iš vietos gyventojų. Ir nors geografas S. Tarvydas teigė, kad Lietuvoje kalnų nėra, tėra tik kalvynai (dar plg. Tarvydas 1958b: 30), tarpukario medžiagoje kalnų, kalnelių, jų struktūrinių dalių vardų, kaip rodo atliktas tyrimas, fiksuojama 108 leksiniai vienetai. Čia atrodytų svarbi ankstesnė studijos autorės, tyrusios ir pietvakarinio Lietuvos ploto oronimus (Sviderskienė 2006; 2012), įžvalga,

³⁴ Pasitaiko ŽV anketose užrašytos ir atsitiktinės informacijos arba užrašyta informacija būna nepakankama.

prisidedanti prie tiriamojo ploto žemėvardžių sistemos ypatybių paaiškinimo, kad lygumų vietovėse kiekviena iškilusnė kraštovaizdžio vieta nelieka įvardytojų nepastebėta, ji identifikuojama kaip kalnas³⁵. Anykščių valsčiaus teritorija, turimais LŽVA duomenimis, ne išimtis – čia taip pat iškilusias žemės paviršiaus vietas ir jų struktūrines dalis kalbinės bendruomenės atstovai (jie – ir pateikėjai, krašto senbūviai) išskiria iš aplinkos ir pavadina, anot instrukcijos žemės vardynui surašyti autoriaus, „[Ž]monės ir menkiausią žemės kampelį pavadina savo vardu, <...> jį įsmenina ir prie savęs paties priartina“ (LŽVi 1934: 3)³⁶. Taigi apibendrinant galima teigti, kad standartizuotuose lapuose surašyta autentiška krašto dokumentika, fiksuojanti gamtinę aplinką, kraštovaizdžio įvairovės detales, vietinių žmonių gyvenimą³⁷ ir gyvenimą, gyvąją jų atmintį, naivųjį pasaulėvaizdį kintančioje toponiminėje ir sociokultūrinėje laiko erdvėje (tarpukario kaime).

Siekiant bent iš dalies atkurti vietos dvasią, į studiją įtrauktą ir kitu kaupimo būdu – fotografavimu – surinkta su kalnuotumu, kalvotumu ir pan. susijusi medžiaga, iliustruojanti tiriamų realiųjų vaizdus. „<...> Fotografuota <...> medžiaga taip pat yra tekstas, pasakojantis apie kultūrines formas, tik šis tekstas yra vizualus“ (Čepaitienė 2013: 36). Šaltinių sąrašė (žr.) pateikiamos nuorodos į „Kultūros ir istorijos paminklų negatyvų ir nuotraukų rinkinį“, kur galima pamatyti, kaip atrodė laiko erdvėje Anykščių rajono tam tikrų kaimų senkapiai ir pilkapiai, Šeimyniškių piliakalnis (Vóruta) ir kt.

Teorija, metodai, metodologija. Kaip jau užsiminta Įvade, vietovardžiai (ne)tiesiogiai yra kilę iš bendrinių žodžių, jų struktūrinė analizė susijusi su etimologine analize, išskirtinai svarbios tikrinių žodžių ypatybės ir reikšmingiausi jų semantikos komponentai yra etimologiniai. Šie onimų reikšmės komponentai turi nevienodas išraiškos formas, susijusias ir su kalba, ir su nekalbine tikrove, ir su tokiomis lingvistikoje mažai teaprašytais neaktualizuotomis kalbinės veiklos formomis kaip nominatyvinė praktika. Akivaizdžiausia onimų etimologinės semantikos išraiškos forma yra jų vidinė forma (plg.

³⁵ Šią įžvalgą užtvirtina su studijos rengimo darbais sutapęs LVŽ 5-ojo tomo, apimančio tikrinius leksinius vienetus nuo *Kabacevičynė* iki *Kažūkienė*, leidybos darbas. Įvade vyriausiasis redaktorius dr. L. Bilkis konstatavo, kad šiame žodyno tome gausumu pasižymi su vietovių kalnuotumu susiję lizdų (straipsnių) *Kálnai* ir *Kaloà* reprezentantai.

³⁶ „Antropologiniu požiūriu tai akivaizdus kalbininkų akcentuotas VIETOS, kaip reikšmingo tautinės tapatybės dėmens, sureikšminimas. Ji tampa lygiavertė žmogui ir bendrijai“, – konsultacijos metu atkreipė dėmesį etnologė dr. A. Čepaitienė.

³⁷ Plg. liet. žodžio *gyvėnimas* tipiškiausią ‘buvimas, egzistavimas; būvis, buitis’ reikšmę ir kelias šalutines ‘gyvybė; tikrovė, realybė; <...> gyvenamoji vieta; būstas, namai; butas; kambarys; sodyba, žemė, ūkis <...>’ (LKŽ_o) reikšmes, tiksliausiai nusakančias ŽV anketų dokumentikos turinį.

Ščerbak 2005: 85–86). „[P]ožymis, tampantis nominacijos pagrindu kuriant naują vardą, vadinamas vidine žodžio forma arba motyvacijos požymiu“ (Gritėnienė 2006: 24). Ši forma siejasi ir su konotacija. *Konotacija*, arba *príreikšmis* – žodžio arba žodžių junginio pagrindinę leksinę reikšmę papildantys semantiniai ir stilistiniai atspalviai (Gaivenis, Keinys 1990: 108, 158). *Konotacinė reikšmė* – žodžio informacija apie emocinį kalbos vartotojo santykį su pavadinamuoju dalyku (designatu). Ši reikšmė yra papildoma informacija šalia dalykinės–loginės, sudarančios *designatinę reikšmę*³⁸. Rodo arba teigiamą vertinimą, arba neigiamą (LKE 2008: 282). Konotacinė žodžio reikšmė yra fakultatyvi, ji atspindi papildomus, dažniausiai subjektyvaus pobūdžio vertinamuosius–stilistinius reikšmės atspalvius. Kiekviena kalba turi žodžių, žyminčių reiškinius, kurie siejami su žmogaus sąmone, jo dvasiniu pasauliu (vieni iš jų – žemėvardžiai, ypač vertingų žinių apie krašto kultūrinę įvairovę, žmonių kūrybiškumą, pasaulėvaizdį reprezentantai). Būtent tokių žodžių reikšmių konotaciniai aspektai, atspindintys požiūrio į tautinę tikrovę, jos objektų, reiškinių ypatybių suvokimo specifiką, atlieka svarbų vaidmenį. Praėjusio amžiaus antroje pusėje etnolingvistinis požiūris į žodžio reikšmę paskatino pripažinti kultūros vaidmenį konotacijos formavimesi (plačiau žr. Naida 1962), išskirti tautinį–kultūrinį semantikos komponentą (Belčikov 1988: 32; Gudavičius 2007: 34–38). Be to, pripažinta, kad konotacija yra ne tik kalbos, bet kartu ir kalbėjimo (šnekos) reiškinys, kai individo atmintyje žodis siejamas su konotacijų rinkiniu, kuris tam tikru kalbos raidos momentu tam tikro leksinio vieneto vartosenoje yra pastovus (plg. Goverdovskij 1989: 80).

Taigi, neišleidžiant iš akių konotacinių aspektų, galima teigti, kad vidinė žodžio forma – abstraktaus mąstymo forma ir būdas modifikuoti sociokultūrinio pobūdžio subjekto mąstomąjį turinį, arba prasmę. Būtent dėl šios formos kognityvinėje–semantinėje baigtinė mintį (iš)reiškiančių junginių struktūroje užkoduota viskas, ką žmogus gali patirti, išgyventi, įskaitant jo žinias apie supantį objektyvųjį ir jo paties vidinį pasaulį, taip pat visas mintis ir siekius. Būtent netiesioginės nominacijos požymiuose atsispindi ne tik gyvenimo ypatumai, nulemti gamtinių sąlygų ar kultūros, bet ir mentaliteto savitumas, tautos būdo bruožai (plg. Voronkova 2014: 50–51, 56)³⁹.

³⁸ *Designatinė reikšmė* – dalykinė žodžio (ar sudėtingesnio kalbos vieneto) informacija apie pavadinamąjį dalyką. Šios reikšmės pobūdį lemia pavadinamasis dalykas, kuris gali priklausyti realiam ar įsivaizduojamam, išoriniam ar vidiniam pasauliui (LKE 2008: 135).

³⁹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad studijoje vidinė forma netapatinama su žemėvardžio (-ių) turiniu. Remiantis Nikolajaus F. Alefirenkos nuomone, „vidinės formos turinį sudaro tie prototipinio ženklo leksinės ir gramatinės semantikos elementai, kurie atliko jo kaip genetinio šaltinio paskirtį“ (cit. iš Voronkova 2014: 49).

Aloyzo Gudavičiaus teigimu, „[K]iekvieno šnekos akto metu sąmonėje aktualizuojamas mentalinis turinys yra subjektyvaus pobūdžio, o su konkrečiu žodžiu aktualizuojamas turinys yra tikroji, realioji, žodžio reikšmė šnekos akto situacijoje. Realioji reikšmė yra tai, ką žmogus mano, ką turi galvoje, kai suvokia (išgirsta arba pats pavartoja) tam tikrą žodį. Didelė tokios reikšmės dalis yra bendra visiems kalbantiesiems dėl panašios gyvenimiškos patirties, dėl tipišκών komunikacijos situacijų pasikartojimų“ (Gudavičius 2011: 111). Siekiant suprasti kalbos ženklo reprezentuojamą turinį, reikia suvokti pragmatinį požymį, davusį impulsą kalbos ženklo radimuisi. N. F. Alefirenkos nuomone, „kalbos ženklo vidinė forma laikoma sinchroniniu epidigmatiniu jo semantinės struktūros komponentu, atliekančiu netiesioginės nominacijos idioetninio pamato funkciją, t. y. atspindinčio denotatinį požymį, kuriuo buvo įvardytas vienas iš galimų tikrovės fragmentų“ (Alefirenko 2009: 13). Tokį požiūrį paremia ir Rytų Europos kalbininkės Jelenos S. Kubriakovos išsakyta nuomonė dėl žodžio (su)teikiamos informacijos. Ši, jos manymu, yra sujungta mąstomąjį turinį labiausiai atitinkančio, motyvuoto ir dalimis savo reikšmę perteikiančio ženklo, tinkamiausiai atliekančio kognityvines ir komunikacines užduotis (plg. Kubriakova 2004: 393). Tai, kad į tiriamąją kalbinę medžiagą pravartu žiūrėti ir ją vertinti per etninės srities kalbos vartotojų patyrimo prizmę, savo išvalgas yra išsakiusi ir Rūta Marcinkevičienė. Anot jos, iš tiesų ne žodis, o žmogus turi galvoje tam tikrą reikšmę – konceptą, sąvoką ar sampratą, kurią gali išreikšti vienu ar kitu žodžiu. Tik individui vartojant žodžius kyla asociacijų, atsiranda vaizdinių. Todėl reikšmės reikia ieškoti ne žodyje ar žodyne, bet jo vartosenos kontekste, klausiant pašnekovo ir lyginant savąjį konkrečiau žodžio supratimą su išgirsto ar perskaityto žodžio ypatumais (plg. Marcinkevičienė 2011: 8).

Kaip matyti iš kalbininkų išsakytų nuomonių aktuali klausimu, reikšmė suprantama kaip turinio ir formos vienovė. Tai sudaro palankias prielaidas žemėvardžius analizuoti tiek onomasiologiškai, tiek semasiologiškai. *Onomasiologija*⁴⁰ – semantikos sritis, tirianti kalbos žodžius kaip tam tikrų reiškinių arba objektų (daiktų) pavadinimus, analizuoja nominacijos, arba įvardijimo, procesą⁴¹, tiria, kaip reiškiamos sąvokos. Jos keliamas klausimas *Kokie žodžiai, žodžių junginiai egzistuoja tam tikrai reikšmei, turiniui išreikšti?* Onomasiologijos tikslas – nustatyti, kodėl tam tikras objektas ar pan. pavadintas būtent tuo žodžiu, suprasti reikšmės ir raiškos priemonių santykį, tiriant reikšmę einama

⁴⁰ *Onomasiologija* (gr. *onomasis* ‘pavadinimas, įvardijimas’ + *logos* ‘žodis, sąvoka, mokslas’); dar žr. Jakaitienė 2010: 9, 42.

⁴¹ Dėl nominacijos ir įvardijimo proceso dar žr. 10-ą studijos išnašą.

nuo turinio prie formos (TURINYS → FORMA arba *reikšmė* → *raiška*). Tyrimai šioje srityje dažniausiai vykdomi šiomis linkmėmis: semantinė–struktūrinė, kurios rezultatas – įvardijimo vienetų (su)sisteminimas ir tipologizavimas; funkcinė kryptimi, tiriančia, kaip įvardijimo vienetai (pa)naudojami kalboje, keičiant jų koreliaciją su žodžių ir tikrovės fragmentų pasauliu; gramatinė kryptimi, reprezentuojančia leksikos gramatinės klasės ir jų gramatinę dinamiką kalboje (kalbėjime) „nuo turinio iki išraiškos priemonių“ ir kt. *Semasiologija*⁴² – leksinės semantikos sritis, tirianti kalbos struktūrinių vienetų reikšmę. Rytų Europos lingvistinėje tradicijoje semasiologija buvo laikoma leksikologijos mokslo šaka, kurios objektas – reikšmė – egzistuoja leksinėje kalbos struktūroje – tiriant reikšmę einama nuo formos prie turinio (FORMA → TURINYS arba *raiška* → *reikšmė*), t. y. analizuojamas visas galimas tam tikro žodžio, leksikos vieneto reikšmių spektras keliant klausimą *Kokia yra tam tikro žodžio ar žodžių junginio reikšmė?*

Vokiečių kalbininkas Ludgeris Hoffmannas mano, kad vardai turi tam tikrą informacinį krūvį, kuriuo laikotarpiu jie žymėjo tam tikrus objektus. Tas pats vardas gali žymėti skirtingus objektus. Ši informacija gali būti žinoma tik siauram žmonių ratui, tačiau gali būti žinoma ir plačiai. Jo nuomone, tikrinio žodžio vartojimas reiškia bendrą kalbėtojo ir klausytojo prieigą prie trijų žinių sistemų: žinių apie vardą ir jo formas, žinių apie šio vardo turėtoją, palyginus jį su kitais vardo turėtojais, žinių apie vardo ir jo turėtojo santykį (plačiau žr. Hoffmann 1999: 213–234).

Vladimiras A. Nikonovas skiria tris toponimo reikšmės lygmenis, svarbius lingvistiniams regioninės toponomastikos tyrimams: ikitoponiminį, toponiminį ir potoponiminį (dėl jų dar žr. Nikonov 1965: 26). Tautinis–kultūrinis įvardijimo proceso apibrėžtumas pasireiškia apeliatyvo toponimizacijos arba toponimo skolinimosi procese. Ikitoponiminė reikšmė, vidinė jo forma, etimologija (įskaitant ir remotyvacijos reiškinių⁴³) sudaro tam tikros etninės srities atstovų fonines žinias. Toponiminė reikšmė, be įvardijamo objekto nuorodos, kaip minimalios informacijos, apima tam tikroje tautinėje–kultūrinėje bendruomenėje žinomą informaciją apie objektą. Minėta informacija greičiausiai buvo mažai nežinoma už gyvenvietės ribų arba ir visai nežinoma. Potoponiminė reikšmė randasi dėl įvardijamo objekto tam tikrų požymių sureikšminimo ir jų (iš)kėlimo į pirmąją vietą kitų

⁴² *Semasiologija* (gr. *sēmasia* ‘reikšmė’ + *logos* ‘žodis, sąvoka, mokslas’); dar žr. Jakaitienė 2010: 9, 42.

⁴³ Dėl jo plačiau žr. Nübling ir kt. 2012: 38; Kabašinskaitė 2014.

požymių atžvilgiu. Tai liudija šio proceso socialinį pobūdį, aktualaus objekto įvaizdžio tam tikroje etninės srities atstovų sąmonėje tąsą⁴⁴.

Ir nors tradiciškai manoma, kad priešprieša tarp bendrinių ir tikrinių žodžių glūdi jų semantinėje plotmėje, mokslo studijoje sprendžiamas ne pačios tikrinių ir bendrinių žodžių semantikos skirtumo klausimas, bet sisteminių santykių tarp skirtingų binarinių kalbos vienetų klasių problema. Sprendžiant šį klausimą dar svarbu pažymėti, kad siekiant perprasti tikrinių žodžių specifiką neužtenka operuoti pavieniais pavyzdžiais tikrinius žodžius lyginant su bendriniais žodžiais. Šiuo atveju būtina išanalizuoti onimų sistemos fragmento ypatybes, ar tai būtų vienos šeimos narių, ar vieno kaimo gyventojų asmenvardžiai, ar onimai, sudarantys gyvenvietės apylinkių mikrotoponimiją arba regiono toponiminę erdvę, nes kiekviename vienaarūšiame onimų masyve semantinė jų pusė turi skirtingą semantinę atspalvį (plg. Ščerbak 2005: 87–88).

Mokslinės paradigmos kaita, teorinių klausimų sprendimas lingvistikoje, kalbinių vienetų funkcionavimas per kalbinio pasaulio vaizdo prizmę, atspindintis tam tikrą pasaulėžiūrą ir pasaulėvoką per kalbą, – tokia antropocentrizmo, kaip vienos iš pagrindinių kalbos ypatybių, samprata (suvokimas). Šiai mokslo kryptčiai pavadinami dar vartojamas *etnolingvistikos* terminas (dėl jo žr. Gudavičius 2009). Pagrindinės etnolingvistikos idėjos yra Vilhelmo Humbolto kalbos filosofijoje, sistemiškumą ir pagrindimą įgavusios amerikiečių kalbininkų Franco Boaso, Edvardo Sapiro ir Benjamino Whorfo darbuose. Etnolingvistika – kalbotyros kryptis, glaudžiai susijusi su psichologija, sociologija, ypač – su kultūrologija. A. Gudavičiaus teigimu, etnolingvistikos objektas – tauta kalboje, tautos mentalinio ir dvasinio gyvenimo atspindys kalboje, nes kalba yra vienas iš esminių tautos požymių. Ši mokslo sritis tyrinėja kalbą ir kalbinės veiklos ypatybes stengdamasi padėti atsakyti į klausimus: kaip tauta supranta ir jaučia pasaulį, kokie esminiai jos materialinės ir dvasinės kultūros bruožai, kokios jos psichinės ypatybės, kur glūdi vienokios ar kitokios jos istorinės elgsenos priežastys (plačiau žr. Gudavičius 2009).

Tarpkultūrinių, tarpkalbinių kontaktų intensyvėjimas ir antropocentrinės lingvistikos vystymasis aktualizavo ir toponomastikos studijas. Analizuodama Europos akmenų ir kalnų vardus Ruf A. Agejeva taiko kultūrologinės analizės metodą. Kultūrologija,

⁴⁴ Kazimieras Župerka pastebėjo, kad dalykinių stilių tekstuose vietovardžiai turi tik informacinę paskirtį, kitaip yra laisvųjų stilių (šnekamojo, meninio, publicistinio) tekstuose (plačiau žr. Župerka 2009: 263–271). Pirmuoju atveju vartojami tiesiogine reikšme, vietų vardai neįgyja konotacijų, antruoju – jų teikiamą pagrindinį turinį gali nusverti papildomoji informacija – vietos įvaizdis. Mokslininko teigimu, vietovardžio aktualizacijoje artimai susiję yra du dėmenys: žodis (jo garsinė sudėtis, daryba, semantika) ir tuo žodžiu pavadintos vietos įvaizdis (dėl pragmatinės lingvistinės vietovardžių analizės dar žr. Sviderskienė 2015: 168).

kaip pastebi autorė, yra mokslas, tyrinėjantis ne tik kultūrą kaip visumą, bet ir įvairias, dažniausiai savitumu pasižyminčias, kultūrinio gyvenimo sritis, sąveikaujančias su antropologija, etnografija, psichologija, sociologija, lingvistika ir kt. (Agejeva 2019: 8). Atliktame kompleksiniame tyrime neapsieinama ir be etnolingvistinių išvalgų; kalba suprantama kaip liaudies kultūros, liaudies psichologijos ir filosofijos veidrodis, o daugeliu atvejų šiame darbe kalba vertinama kaip vienintelis patikimas tautos istorijos ir dvasios atspindys (Agejeva 2019: 20–21).

Istorikas ir antropologas Víctoras Carrillo'as, savo tyrimus skyręs Estremadūros⁴⁵ kraštovaizdžiui, jo poveikiui Badachòso regiono toponimijos formavimuisi, vietovardžių sampratai, šių klasifikavimui, pabrėžė geografinių vietovių pavadinimų svarbą: ir kaip teritorinių nuorodų, ir kaip tam tikroje teritorijoje gyvenančių žmonių kultūros bei tos vietos vardų – nematerialiojo paveldo sudedamųjų dalių – vertei (plačiau žr. Carrillo 2022). Šiame tyrime pastarojo autoriaus išsakytos mintys, tiksliausiai reprezentuojančios atsinaujinusį požiūrį į vietovardžius, yra viena iš kertinių teorinių atramų, kurios laikomasi mokslo studijoje. Ypač svarbi jo išvalga antropocentrinių toponomastikos tyrimų kontekste: pažinti savos geografinės aplinkos vardus – reiškia skaityti jos istoriją ir socialinę atmintį (Carrillo 2022).

Agnieszka Jurčinska-Kłosok išaiškino Lenkijai priklausančioje Vakarų Tątrų dalyje plytinčio regiono oronimų įvardijimo ypatumus, motyvaciją (plačiau žr. Jurczyńska-Kłosok 2022). Jos teigimu, žvilgsnis į geografinius vardus iš socialinės perspektyvos padeda suprasti žmogiškąjį pasaulio suvokimą. Remdamasi Aleksandros Cieślikowos nuostatomis, ji pabrėžė, kad atliekant vietos vardo analizę būtina paisyti onimo ryšio su įvardijamuoju objektu, neišleistinas iš akių ir toponiminis tos vietovės vardų kontekstas. Šia praktika grindžiama oronimijos analizė leido tyrėjai atskleisti orografinių objektų motyvaciją ir pažinti įvardytojų mąstymo mechanizmus, vietų varduose atspindėtą požiūrį į pasaulį.

Plėtojant lietuvių toponomastikos tyrimus, integruoti į savą mokslo srities terpę užsienio mokslininkų darbuose įtvirtinti ir sėkmingai taikomi teoriniai požiūriai ir metodikos. Antropocentriniai arealiniai tyrimai pradėti vykdyti ir Lietuvoje regioninės toponomastikos srityje. Dabartiniai Vilniaus apskrities oficialieji ir iš gyvosios kalbos užrašyti vietovardžiai yra ištirti Pavelo Skorupos (2019; 2021). Mokslininkas nustatė Vilniaus krašto toponimų semantines opozicijas, paaiškino jų motyvaciją ir semantiką, pagrindė topoobjektų padėties erdvėje sampratą. Kito laikotarpio (1935–1937) Pietvakarių

⁴⁵ *Estremadūra* – Ispanijos Karalystės autonominis regionas.

Lietuvos Marijampolės apskrities iš gyvosios kalbos užrašytų helonimų SG reprezentantų (priesaginės formos vedinių, dūrinių ir sudėtinės formos balovardžių, pelkėvardžių, raistavardžių) toponominacijos ir motyvacijos tyrimai vykdyti Dalios Sviderskienės (2016; 2017; 2019). Šio ploto toponimijos įtraukimą į objektinių tyrimų lauką inspiravo semaonomasiologiniu požiūriu grįsti kitas tikrovės sritis reprezentuojantys tyrimai, vykdyti Lietuvoje: abionimų – fitonimų ir mikonimų SG (Gritėnienė 2006; 2010; Lubienė 2015), bionimų – zoonimų SG (Norkaitienė 2003; 2004; 2017), asmenvardžių – pravardžių SG (Butkus 1995: 7–138)⁴⁶. Įvairių SG reprezentantų (fitonimų, zoonimų, mikonimų, asmenvardžių, vietovardžių) nominacijos ir motyvacijos tyrimai atskleidė bendrinės ir tikrinės leksikos reprezentantų grupių tipiškiausius požymius, būdingiausią motyvaciją, nulemtą tiek onomastinių, tiek psichologinių priežasčių⁴⁷.

Taip lietuviškos medžiagos kontekste gyvosios kalbos duomenyno (LŽVA) potencialas, iki šiol mažai pažinus ir tinkamai nenaudojamas šios temos tyrimuose, pirmą kartą buvo įvertintas ir įtrauktas į antropocentrinių tyrimų lauką. Nusistovėjusius ir įprastus tikrinės leksikos analizės metodus papildė jų sąlyčio su etnolingvistika, onomasiologija, pažinimo teorija rezultatas – naujasis žemėvardžių analizės algoritmas. Pirmą kartą jo metodologinis aparatas, grįstas empirinės analizės ir modeliavimo metodais, ir (pri)taikomumas studijos autorės oficialiai buvo pristatytas ir paaiškintas iš gyvosios kalbos užrašytų Marijampolės apskrities žemėvardžių analizės pavyzdžiu moksliniame seminare „Lietuvių onomastikos šian-diena: atsinaujinantys teoriniai pamatai ir praktika“ (Vilnius, 2021 m. gruodžio 16 d.). Semaonomasiologiškai, etnolingvistiškai pagrįstai analizuojama kalbinė medžiaga, užrašyta autentiškoje sociokultūrinėje erdvėje iš gyvosios kalbos, su ŽV anketose fiksuojamais paaiškinimais, pastabomis, komentarais, t. y. pasakytais žodžiais apie objektus ir pan., leido išvelgti (interpretuoti), su kokia idėja individų sąmonėje sietinas vietos vardo ženklas, kokie objekto požymiai įvardijimo proceso metu patraukė kalbinės bendruomenės atstovų dėmesį, kokiais aspektais buvo įvardijami objektai, suprasti (interpretuoti) žemėvardžių socialines ir kultūrinės konotacijas ir kt. Pastarųjų onimų tyrimų rezultatai parodė, kad tokio pobūdžio darbai lietuvių toponomastikoje dar nauji.

Kalnuotumu pasižyminčių **vietų vardai studijoje tiriama sinchroniškai**. Jų **analizei taikytas mokslinis pažinimo metodas**, t. y. onimų grupavimas į tam tikras grupes

⁴⁶ *Pravardžių žodynas* sudaro dvi dalys: pirmoje pateikiama pravardžių analizė, antroje – pats pravardžių žodynas (apie 22 500 žodžių). Dėl šios informacijos žr. Zubaitienė 2014: 198.

⁴⁷ Dėl jų žr. Butkus 1995: 25; Wenzel 2014: 188.

remiantis jų panašumais arba skirtumais pagal pasirinktus kriterijus: pagal priklausomybę tam tikrai leksinei–semantinei grupei, pagal jos vienetų nominacijos būdus, nominacijos kriterijus (principus), pagal įvardijimo atrama einančio žodžio morfologinį, leksinį statusą, darybinius, sintaksinius ryšius, atspindinčius antrinę toponominacijos pobūdį⁴⁸, semantinę, formaliąją struktūrą, sintaksinių struktūrų turinį ir pan. Taip pat taikytas **vidinės rekonstrukcijos, komponentinės analizės, analitinis–aprašomasis metodas su gretinamojo metodo elementais**.

Studijoje **onimai analizuojami tikslingai derinant du semantikos aspektus – onomasiologinį ir semasiologinį**. Onomasiologija, kaip jau buvo užsiminta, sprendžia žodžio (arba ženklų) susiejimo su tam tikru objektu klausimus, taip pat – ar ši sąsaja motyvuota. Kadangi tikrinis žodis, kaip ženklas, yra susijęs su kitų plotmių dedamosiomis (realaus pasaulio objektais, mąstymo kategorijomis, kalbos elementais ir ženklą vartojančiais individais), atitinkamai jo prasminį tūrį sudaro keturių rūšių informacija – žinios žymimojo objekto atžvilgiu, individo (-ų) mintys objekto atžvilgiu, tam tikro ženklo santykio su kitais sistemos ženklais žinojimas, ženklo ypatumų vartosenoje išmanymas. „Vertikaliojo“⁴⁹ konteksto buvimą toponimų reikšmės struktūroje lemia ženkliškoji jų prigimtis: „[V]ardo foninė semantika apima kelias informacines grupes, susijusias su tautos istorija, jos tautiniais ir kultūriniais bruožais“ (Vasiljeva 2005: 4). Gyvosios kalbos šaltinio – ŽV anketų – teikiamos žinios leidžia pažvelgti į sociokultūrinę erdvę ir „iš išorės“ (iš tyrėjo pozicijos), ir „iš vidaus“ (iš įvardytojo pozicijos)⁵⁰, išskirti tautinį–kultūrinį semantikos komponentą, atskleisti papildomas žemėvardžių charakteristikas.

Atskleidžiant semantinių ir pažinimo procesų ryšį, pristatytą Įvade⁵¹, studijoje remiamasi ir keliasluoksniu tikrinio žodžio semantikos modeliu, t. y. paisoma

⁴⁸ Kalnuotų vietų vardai, kaip ir kiti vietovardžiai, yra antrinės nominacijos reprezentantai. Tarpusavyje jie nėra vienodi – vieni antrinės tiesioginės, kiti – antrinės netiesioginės nominacijos rezultatas. „Antrinė netiesioginė nominacija nuo tiesioginės antrinės skiriasi savo rezultatu: šiuo atveju sukuriama ne savarankiškas naujas žodis, bet tos pačios formalios sandaros žodžiui tam tikrame junginyje su kitais žodžiais suteikiama nauja reikšmė. Tokios nominacijos keliu formuojasi vadinamieji semantiniai dariniai“ (Jakaitienė 2010: 22).

⁴⁹ Dėl terminų *semántinė horizontālė* ir *semántinė vertikālė* sampratos ir vartosenos toponomastikoje plačiau žr. Berezovič 2001: 44.

⁵⁰ Dėl šių požiūrio pozicijų, kitaip – *ėtinio* ir *ėminio* požiūrio, žr. Harris 1998: 15; Čepaitienė 2013: 37–38.

⁵¹ Dar žr. Sviderskienė 2019: 111–112; 2021: 77–81.

a) bendrosios kategorinės – *vietóvardžio*, arba *toponìmo*⁵² – semantikos; b) kategorinės semantikos, neeliminuojančios nomenklatūrinio žodžio iš vietos vardo struktūros ir tokio žodžio trumposios formos, fiksuojamos už šio vardo ribų; c) dalinės individualizuojančios ir charakterizuojančios vietovardžio semantikos, (at)skiriančios vienus vardus nuo kitų, pagrįstos denotatine priklausomybe ir tikrinio žodžio motyvacijos reikšme; d) nekalbinės (ekstralingvistinės) informacijos, padedančios atskleisti vietovardžių vartosenos specifiką⁵³.

Analizuojant orografinių objektų vardus paisoma bendrinės ir tikrinės leksikos vienetų, einančių vietų vardų pamatu, geografijos, fiksuojamos leksikografiniuose ir kituose šaltiniuose, nurodytuose studijos pabaigoje, kėliamos nominacijos ir motyvacijos aiškinimų versijos remiantis žmonių sampratos (vietos suvokimo laiko erdvėje) sritimi, užfiksuota tarpukario ŽV anketose. Onimai pirmiausia vertinti tiriamojo ploto apeliatyvinės ir (top)oniminės sistemos kontekste. Į standartizuotus lapus surašyta vardinė medžiaga, akademinis *Lietuvių kalbos žodynas* ir kituose žodynuose iš gyvosios kalbos užrašyta medžiaga apeliatyvų, sakinių, kolokacijų ir kt. pavidalu, lokaliai sutampančiu su analizuojamos medžiagos plotu, tai daryti leidžia⁵⁴. Atskirais atvejais, siekiant svariau argumentuoti, remiamasi panašaus tipo pavyzdžiais, fiksuojamais viso kalbinio ploto toponimijoje, paisoma kuo platesnio įvairios struktūros toponimų konteksto⁵⁵.

⁵² *Toponìmas* (*topo-* + gr. *onyma* – ‘vardas’), *kalbot.* vietovardis, gyv. vietos arba kito geogr. objekto tikrinis vardas (plg. TŽŽ 2013: 822). Remiantis enciklopediniais duomenimis, *toponìmai*, arba *vietovardžiai*, t. y. tikriniai vietų vardai (LKE 2008: 559). Dėl šios tikrinių žodžių kategorijos dar žr. TMOI 10, 13, 14, 52–55, 64–68, 71–77, 188, 222 ir kt.; ICOS_e. LKŽ_e duomenimis, *vietāvardē* ‘tikrinis vietos vardas, pavadinimas’: *Aukštaičiuose yra pavardžių ir vietavardžių – Kušlauckių Vaižg.* Tam, kad būtų iškelta ne tik bendroji kategorija (TIKRINIAI ŽODŽIAI), bet ir išskirtas jų kategorinis dualumas (ASMUO ir VIETA), dar plg. terminą *antroponìmai*, arba *asmėnvardžiai*, taip pat terminą *antroponìmija*, reiškiantį tikrinius asmenų vardus (plačiau žr. TMOI 17, 195, 196; LKE 2008: 27; ICOS_e).

⁵³ Plačiau dėl šio požiūrio, kuriuo remtasi vykdant hidrografinių objektų vardų tyrimą, dar žr. Sviderskienė 2022 ir ten pateikiamą literatūrą.

⁵⁴ *Lietuvių kalbos žodynas* – dalinis tezauras, visos įmanomos užfiksuoti pamatinės lietuvių kalbos leksikos archyvas (Zubaitienė 2014: 14). Žodynas – šimtą metų trukęs kelių kartų leksikografo darbas. Jame atspindėta lietuvių kalbos leksika nuo XVI iki XX a. pabaigos. Jo leksikografiniai straipsniai vadintini ypatingai sukurtu kolektyviniu diskursu: žodyne atsispindi lietuvių pasaulėjauta ir pasaulėžiūra, čia gausu įvairiapusės etnolingvistinės medžiagos įvairiems kalbinės bendruomenės verčių sistemos tyrimams, nacionalinio pasaulėvaizdžio rekonstrukcijai ir pan. Žodyne pateikiamos ne tik žodžių reikšmės, jas iliustruojantys sakiniai, bet ir reikšmių atspalviai, smulkiosios tautosakos posakiai, palyginimai, vaizdingi pasakymai ir kt. Plačiau žr. <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/apie/LK%C5%BDe%20Leidimai> [žiūrėta 2024-12-02].

⁵⁵ Dėl šių pamatinių nuostatų toponomastikoje dar žr. Savukynas 1966: 172; TMOI 206–207; Jurczyńska-Kłosok 2022 ir kt.

Mokslo studijoje laikomasi tų pačių, toponimijos tyrimų srityje įprastų ir nusistovėjusių, medžiagos pateikimo kriterijų⁵⁶. Analizuojamų orografinių objektų vardai užrašomi su būtinąja, prie autentiškos vietos vardo lyties pažymėta, įvardijamo objekto nuoroda (ji atitinka standartizuotų lapų skilties „Dalykas“ informaciją). Jeigu šių nuorodų iš gyvosios kalbos užfiksuota daugiau, pateikiamos visos. Prie kalnuotų vietų vardų, kaip yra įprasta, pateikus įvardijamų objektų nuorodas, teikiamos jų erdvinės identifikacijos nuorodos kaimo ir apylinkės tikslumu remiantis ATSŽ 1976. Vietovardžiai studijos (po)skyriuose išdėstomi abėcėlės tvarka. Toliau aptariamos *pluralia tantum* kalnuotų vietų vardų formos (jeigu jų užrašyta iš gyvosios kalbos), analizuojami priešdėlinės, priesaginės formos vietovardžių vediniai, dūriniai, sudėtiniai⁵⁷ ir kiti didesnės apimties junginiai⁵⁸. Papildoma, su įvardijamu objektu, vieta susijusi ekstralingvistinė informacija, paremta tiek pirminio šaltinio (LŽVA), tiek oficialiai spausdintų šaltinių, nurodytų studijos gale, duomenimis, pateikiama tokia apimtimi ir tvarka, kokios reikalauja tyrimo tikslas, uždaviniai ir kiek leidžia galimybės.

⁵⁶ Dėl jų žr. 1 priedą. Dėl analizės tvarkos ir medžiagos skirstymo dar žr. Sviderskienė 2019: 110, 114–115; 2022: 43–45; 2023: 72–74. Dėl objektų, paplitimo ir kitų sutrumpinimų, pateikiamų mokslo studijos gale, dar žr. LVŽ 2008, 2014, 2018, 2021, praktinėms vietų identifikavimo reikmėms sudarytų žodyno objektų nuorodų sutrumpinimų sąrašą (dėl jo žr. LVŽ 2008: CLXVII–CLXVIII; LVŽ 2014: LXXXIII–LXXXIV; LVŽ 2018: XVII–XIX). Studijoje papildomai, t. y. taip, kaip ir LŽVA, vartojami sutrumpinimai ar. ž. – ariama žemė, klnl. – kalnelis (nors žodynuose geografinių pavadinimų mažybinių formos dažniausiai nefiksuojamos, išskyrus vieną kitą, pavyzdžiui, liet. *upėlis* ‘maža upė’ (LKŽ_e), tačiau nesunku suprasti, kad „kalnas“ ir „kalnelis“ yra skirtingi žodžiai, juos išgirdę galvojame apie kiek skirtingus jais pavadinamus (geo)objektus). Kiti studijoje vartojami sutrumpinimai – tokie, kaip šaltiniuose (dėl visų studijoje vartojamų sutrumpinimų žr. darbo gale; akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* elektroninės versijos, kitų šaltinių sutrumpinimai atskirai neaiškinami).

⁵⁷ Dėl sudėtinių vietovardžių lietuvių toponomastikoje žr. Vanagas 1970: 21–26, 258–259, 273–274; Savukynas 1963: 235–246; 1971: 166–169. Iš čia matyti, kad sudėtinės formos onimai pagal sintaksinius dėmenų ryšius skirstomi į kvalifikacinius ir kilmininkinius, kurių pirmasis dėmuo apibrėžia, patikslina antrąjį (dar žr. Vanagas 1970: 258). Remiantis terminologiniu šios formos onimų skyrimo pagrindu, mokslo studijoje siekiant pastarąjį išlaikyti vienodą, greta kilmininkinių kalnuotumu pasižymėjusių vietų vardų skiriami vardininkiniai orografinių objektų vardai. Vardininkiniai vardai – žodžių junginiai, kurių pirmasis dėmuo yra bendrinio arba tikrinio žodžio vardininkas, kilmininkiniai – žodžių junginiai, kurių pirmasis dėmuo yra bendrinio arba tikrinio žodžio kilmininkas. Neišleistini iš akių ir sudėtinės formos vardų komponentiniai determinanto, arba apibrėžiančiojo dėmens, ir determinato, arba apibrėžiamojo dėmens, sintaksiniai ryšiai. Kita vertus, pagal pagrindinio ir šalutinio dėmenų sintaksinius ryšius lietuvių kalbotyroje yra skiriamos dvi kitokios junginių grupės: 1) derinamojo pažyminio; 2) valdomojo pažyminio, arba nederinamojo pažyminio (dar žr. Lubienė 2015: 73). Dėl sudėtinių pietvakarinio Lietuvos ploto helonimų analizės, paremtos pastaruoju sudėtinių pavadinimų skirstymu, žr. Sviderskienė 2017, plg. Savukynas 1971.

⁵⁸ Dėl prielinksninių ir sudėtinių vietovardžių, kurių vienas iš dėmenų yra prielinksninis, žr. Rabačiauskaitė 1969; Maciejauskienė 2007. Dėl įvairaus pobūdžio prielinksninių vietų vardų, kurių vienas dėmuo su šaknimi *gal-* (< lie. *gālas* ‘pabaiga, kraštas’), žr. Bilkis 2018.

Šis medžiagos pateikimo būdas yra tradicinis toponomastikos moksle ir turi senas, nusistovėjusias tradicijas (VKMRI; LŽVi 1934; Vanagas 1973b: 6–9; Sviderskienė 2021: 77–81).

Tiriamosios medžiagos rinkimas (perraša). Iš ŽV anketų perrašius žemėvardžius, šie buvo norminami. Laikytasi senas tradicijas turinčių pagrindinių norminimo principų, sudarytų ir taikomų lietuvių toponimams tvarkyti (Savukynas 1961: 26–30; Vanagas 1975: 48–57; 1991a: 11–14; 1991b: 4–7; Pupkis 1999: 1–7). Taigi studijoje pateikiamos autentiškos vietovardžių lytys, bet tarmės dėsningi fonetiniai pakitimai, atspindintys žemėvardžiuose, keičiami bendrinės kalbos atitikmenimis.

Remiantis publikuotais gyvenamųjų vietų vardų ir vandenvardžių šaltiniais, vietovardžiai studijoje dažniausiai kirčiuojami. Sukirčiuojami vietų vardai ir su patikimomis kirčiuotomis raidėmis, skiemens nuorodomis, fiksuojamomis anketose. Kitais atvejais, jeigu, tarpukario duomenimis, žemėvardžiai nesukirčiuoti arba jų kirčiavimas neaiškus, nepatikimas, studijoje jie nekirčiuojami. Jeigu priegaidė kelia abejonių, vietovardis taip pat nekirčiuojamas.

Tiriamosios medžiagos inventorizavimas. Pradėjus inventorizuoti į tiriamąjį objektą ir jo ypatybes orientuotą ŽV anketų medžiagą, pirmiausiai buvo domėtasi giminingais žodžiais, apibūdinančiais pasirinktą tirti žemėvardžių rūšį. Kaip bus matyti toliau, mokslo literatūroje ir kituose šaltiniuose užfiksuoti duomenys liudija žmogiškąją žemės paviršiaus kalnuotumo (kalvotumo) sampratą ir pažinimą, fiksuojamą kalboje.

Žodžių *kálnas* ir *kalvà* kilmę galima paaiškinti remiantis „Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų baze“ (LKEŽdb), sudaryta Vilniaus universitete (projekto vadovė prof. dr. Daiva Sinkevičiūtė)⁵⁹. Čia teigiama, kad „[D]augelyje ide. kalbų žodžiai, žymintys sąvokas ‘kalnas, kalva’, susiję su žodžiais, žyminčiais sąvoką ‘kelti’. Lie. *kalnas*, la. *kalns* ‘kalnas’, la. *pakalne* ‘kalva’ giminiški su lo. *collis* (: **colnis*), s. ang. *hyll* ‘kalnas, kalva’ ir kt. Visi jie kilę iš ide. šaknies **kel-*, atspindinčios lie. *kelti*, lo. *cellere* ‘kelti’, lo. *celsus* ‘aukštas’“ (cit. iš Buck 1949: 24)⁶⁰.

Lietuvių arealinės kalbotyros veikalo *Lietuvių kalbos atlasas* (LKA) 80 skyriaus „Aukštumos pavadinimai“ duomenimis, žemės pakilimo, palyginti nedidelės aukštumės

⁵⁹ Prieiga internete: <http://etimologija.baltnexus.lt/> [žiūrėta 2024 m. liepos–rugpjūčio mėn.].

⁶⁰ Šių lietuvių kalbos žodžių etimologijas knygos *Lietuvių kalbos leksika* „Lietuvių kalbos slavizmų“ skyriuje, „Negyvosios gamtos kūnų bei reiškinių“ poskyryje yra publikavęs ir Algirdas Sabaliauskas (1990: 48). Žodį *kálnas*, remdamasis Ernstu Frenkeliu, jis sieja su liet. *kelti* ir lygina su lat. *celt* (Sabaliauskas 1990: 184–185). Žodis *kálnas*, A. Sabaliausko teigimu, randamas daugelyje XVI–XVII a. raštų (plačiau žr. Sabaliauskas 1990: 49).

beveik visame tarmių plote užrašytas pavadinimas *kalnas*⁶¹ ar jo deminutyvinės formos <...> *kalnelis*, <...> *kalniukas*, <...>. Kaip rodo kai kurių LKA medžiagos rinkėjų pastabos, *kalnu* paprastai vadinamas didesnis pakilimas, aukšta vieta, o deminutyvinės šio pavadinimo formos reiškia mažą (mažesnę už kalnu vadinamą) pakilimą, nedidelį kalną. Tačiau, atrodo, neretai žodžio *kalnas* ir jo deminutyvinių formų reikšmė sutampa (dar plg. pastabas: „bet koks pakilimas, kalva jau čia vadinama *kalnu*“, „*kalnas* – didelis ir mažas“, „*kalnelis* vadinamas *kálnu*“ (LKA 1977: 180). Žodžiu *kalvą* ir deminutyvinėmis formomis suprantama: „vieta, truputį aukštesnė už aplinkinių paviršių, nedidelis pakilimas pievoje, lankoje“ („dažniausiai būna kalva ir dauba“), „mažas kalnas, kalnelis“ (|| „nedidelio kalno viršūnė“), „mažesnis už kalnelį pakilimas“ („kalnelis jau turi šlaitą“), „platesnis, neturintis smailios viršūnės iškilimas“, „aukštesnė vieta tarp balų, raiste“. Rečiau nurodytos reikšmės: „kalnas“, „aukštas kalnas“, „didesnis už kalniuką pakilimas“, „aukšta, sausa vieta, kur niekas neauga“, „nuplikęs smėlynas“ (žr. LKA 1977: 180)⁶².

Akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* elektroninės versijos (LKŽ_e) duomenimis, *aukštumą* ‘aukšta vieta, aukštas plotas, kalnas, kalva’ || ‘aukštesnė vieta, iškilimas’, *kálnas* ‘aukštas žemės pakilimas’⁶³; *kalvą* ‘pakili vieta, nedidelis kalnelis’⁶⁴, *pakilumą* ‘žemės iškilimas, aukštuma, kalva, kalnelis’, *piliakalnis*, *piliakalnis* ‘žemės iškilimas, aukštuma, kalva, kalnelis’. Apibendrintai tariant, lietuvių kalboje žodis *kalnas* reiškia ne tik kalnus, bet ir kalvas. Tai žemesnės reljefo formos, išsiskiriančios ryškiais šlaitais kraštovaizdyje. Kalnais vadinami ir piliakalniai (plg. Kavoliutė 2020). Tiriamajame plote užfiksuotas ir dar vienas bendrą semantinę dalį su aptartais nomenklatūriniais žodžiais turintis gimininis žodis *kìnė* ‘pakilesnė vieta pievoje, raiste ar vandenyje’ (An).

Antonimų žodyno (AŽ_e) duomenimis, „[A]ukštumos – Žemės paviršiaus reljefiškos iškilumos su statesnėmis ar nuolaidesnėmis nuošlaitėmis, be aiškių papėdžių“ rš.⁶⁵ Šios raštuose užfiksuotos žinios paaiškina aukštumos, kaip iškilusios žemės paviršiaus vietos

⁶¹ Toliau, manant, kad tai atsitiktinis dalykas, ten pat – LKA, 162-oje išnašoje, nurodyta, iš kokių gyvenamųjų punktų.

⁶² Šiame kontekste įdomi atrodo geografinė F. Kavoliutės įžvalga. Autorė teigia, kad tik žinant senuosius kultūros centrus galima suprasti, kodėl neišraiškingos kalvos vadinamos kalnais (Kavoliutė 2020: 84–85).

⁶³ Plg. mokslinę gamtinės geografijos termino *kalnai* apibrėžtį – ‘platūs, aukštai iškilę sausumos plotai, išsiskiriantys dideliu santykiniu reljefo formų aukščiu ir stačiais šlaitais, susidarę vykstant kalnodarai, vertikaliems Žemės plutos judėjimams ir išsiveržus magmai’ (AGTŽ 2021: 42).

⁶⁴ Plg. mokslinę gamtinės geografijos termino *kalvą* apibrėžtį – ‘apskrita, ovali arba pailga lėkštašlaitė nerūškia papėde Žemės paviršiaus pakiluma, kurios santykinis aukštis yra iki 200 m’ (AGTŽ 2021: 42).

⁶⁵ Žr. LKŽ_e *status*⁴ (prieiga internete: <https://ekalba.lt/antonimu-zodynas/status?paieska=status&i=eaded5a5-37fe-4bc5-bf06-cf56280cc81f> [žiūrėta 2024-06-17]).

su tam tikrais jos struktūriniais elementais, koegzistavimą: *Aukštumos – Žemės paviršiaus reljefiškos iškilumos su statesnėmis ar nuolaidesnėmis nuošlaitėmis, be aiškių papėdžių* rš. (LKŽ_e). Tiriamajame plote vartojami nomenklatūriniai žodžiai orografinių objektų struktūrinėms dalims pavadinti: *pakilumà* ‘žemės iškilimas, aukštuma, kalva, kalnelis || aukštesnė vieta, iškilimas’, *pakriaušė*, plg. liet. *pakriáušė*, *pakriaūšė*, *pakriaušė* ‘status, skardingas krantas ar kalno šlaitas, kriaušis, pakriūtė’, liet. *pakriūta* ‘status, skardingas, yrantis krantas ar kalno šlaitas’, liet. *skarždžius* ‘įdubimas, dauba, tarpukalnė, griova’⁶⁶. ŽV anketose užfiksuoti pavyzdžiai liudija, kad įvardijimo proceso metu šie kalnų šlaitų nomenklatūriniai žodžiai toponimizavosi: *Pakriūta* ar. ž. An (Dvarónių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *molis su žovyru, labai stati vieta*; „Dydis“: *ilgio 600 m, pločio 80 m*); ar. ž. And (Krivinskų k.; „Dydis“: *2 ha*); dr. Šmnš (Lakinių k.; „Dydis“: *3 ha*); gn. [ganyklos] An (Paėlmio vs.); gn. (Žažūmbrio k.); pv. Šmnš (Peslių vs.); *Pakriūta* (|| *Laskausko miškas* || *Krūmėliai*) gn., mš. Šmnš (Lagėdžių dv., k.⁶⁷; „Dalykas“: *miškas-ganyklos*; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *smėlys, dumblas*; „Dydis“: *21 ha*). Pateikta medžiaga rodo, kad pakriūtų užimami plotai kraštovaizdžio erdvėje įvairavo, vienos iš jų buvo ariamos, su kitomis iš jų sutapo ganyklų plotai, dar kitos pakriūtos buvo apaugusios mišku. Pastarąjį pastebėjimą pagrindžia ne tik objektų nuorodos, bet ir gyvojoje kalboje koegzistavusios gretiminės šių vietų vardų lytys. Be to, anketiniai duomenys suteikia informacijos, kad tiriamasis plotas buvo gana nelygus⁶⁸. Kaip bus matyti toliau atliktame tyrime, orografiniai objektai įvardijami ne tik toponimizacijos būdu į vardyną įtraukiant rytų aukštaičių tarmės anykštėnų šnektos plote paplitusius nomenklatūrinius žodžius, bet ir vartojant apeliatyvus perkeltinėmis reikšmėmis, koduojant supančią aplinką, nes iškilusių žemės paviršiaus vietų apeliatyvinis įvardijimo pamatas yra ir nominantų percepcinės patirties, perkeltos į jutiminę sritį, panaudojimas.

Tiriamosios medžiagos dokumentavimas. Kadangi atlikto tyrimo pamatą sudaro kalbos semantikos tyrimas, tiesiogiai susijęs su žmonių sampratos (vietos suvokimo

⁶⁶ Užfiksuotas ir skolinimosi atvejis – brus. *kacazop* ‘kalno šlaitas, pakalnė’ (dėl jo žr. <https://verbum.by/tsbm/kasahor> [žiūrėta 2023-09-08]).

⁶⁷ 1935 m. šio dvaro ir kaimo vietovardžiai iš gyvosios kalbos buvo užrašyti į vieną ŽV anketą.

⁶⁸ Plg. LKŽ_e užfiksuotą tiriamojo ploto kalbinės bendruomenės atstovų patirtimi grįstą sakinį iš gyvosios kalbos: *Mano laukas vienos pakriūtos, lygumų mažai turiu* Ut. Pakriūtos, kaip rodo ŽV anketų medžiaga, turėjo ir tam tikrus vardus: *Lazdynai* pakr. Šmnš (žr. 1.1.1.2 skyr.), *Ožkų Bažnyčia* pakr., sk. An (žr. 1.1.2.1 skyr.), *Pakriūta prie Lėščiu* ar. ž., mš. An, *Pakriūta už Mūrėlio* ar. ž., mš. An (žr. 2.1.1 skyr.), *Žažūmbrio pakriūta* gn. Šmnš (žr. 2.2.1 skyr.), *Lāpių olės pakriūtos* gn., pakr. An (žr. 2.2.5 skyr.), *Nárbuto pakriūta* || *Valmuso pakriūta* sk. An (žr. 3.2 skyr.). Anketose užfiksuotas ir vienas pakriaušės vardas *Gintautiškis* l., sklpl., pakriaušė, pv. Skm (žr. 3.2 skyr.).

laiko erdvėje) sritimi, toliau dokumentuojant medžiagą SG reprezentantų pamatu, ypač svarbi iš gyvosios kalbos užrašyta nomenklatūrinio žodžio, t. y. geografinio objekto pavadinimo trumpinio, sąsaja su žemėvardžiu. Kaip yra žinoma, egzistuoja vietų vardų grupės, kurių formalūs skirtumai susiję ne tik su šio žodžio įtraukimu ar neįtraukimu į toponimo struktūrą, bet ir su tam tikru jų (ne)sutapimu, keliančiu problemų vykdant į tiriamąjį objektą ir jo ypatybes orientuotą ŽV anketų medžiagos tyrimą. Ši problema susijusi su viena iš vietų vardų funkcijų kalboje – geografinio objekto pavadinimo funkcija. Įvardijamas objektas kartu su vardu gauna „dvigubą“ pavadinimą, kurį galima išreikšti schema *vietovardis + nomenklatūrinis žodis*. Kiekvienas iš šių žodžių, jeigu procesas nesiejamas su apeliatyvo toponimizacija, turi savo reikšmės struktūrą, su denotacija ir signifikacija, o šių abiejų žodžių denotatas – tas pats⁶⁹. Anketose, iš kurių rinkta medžiaga, užfiksuota atvejų, kai sudurtinės ar sudėtinės formos žemėvardžio antrasis sandas ar dėmuo, išreikštas nomenklatūriniu žodžiu ar jo priesagine forma, ir už vardo ribų užrašytas objekto nuorodos sutrumpinimas priklauso skirtingoms SG. Pavyzdžiui, onimo struktūroje antrasis narys yra oronimų SG reprezentantas, o sutrumpinta objekto nuorodos forma – kitos (ne oronimų) SG reprezentantas: *Moliākalnis ar. ž.* (čia ir kitur studijoje pabraukta autorės) An, *Žvyrkalnis mš.* Šmnš, *Graužų kálnas ar.* An ir kt. (dar plg. su tapties atvejus *Líepkalnis kln.* An, *Smėlio kalnėlis klnl.* An ir kt.). Pasitaikė atvejų, kai greta oronimo pažymėtas ir skirtingas SG reprezentuojantis sutrumpinimų derinys, pavyzdžiui, *Bulkėlė pklm., pv.* Skm, *Kártuvų kálnas ar. ž., kln.* An, *Kepūrkalnis ar. ž., klnl.* An, *Žaliasai kalnėlis drv., klnl.* An ir kt. Tokius atvejus galima paaiškinti pripažįstant tikrovės objektų tam tikrą asimetrijos laipsnį tarp objekto, kuris buvo identifikuojamas bei įvardijamas, ir kito, kurio atžvilgiu buvo identifikuotas pirmasis. Pavyzdžiui, Kurklių II vienkiemų ŽV anketoje pasakyta: *lygioje pievoje yra maža pakiluma* (dėl vietovardžio *Bulkėlė* žr. 1.1.2.1 skyr.). Be to, tai liudija, kad orografiniai objektai per savo išorės ribas sąveikauja tarpusavyje su kitais objektais.

Neišleistini iš akių atvejai, užfiksuoti anketose, kai nedideli kalnai buvo ariami, o vietose, kiek aukštesnėse už aplinkinį paviršių, buvo ganomi gyvuliai ir kt., todėl greta nomenklatūrinio žodžio, kuris įvardijimo procese toponimizavosi, pateikiamos atitinkamos ir kitų objektų nuorodos. Pavyzdžiui, šiame plote *kalneliu* gali būti pavadinta ir iškilusi reljefo vieta *Kalnėlis kln.* An (Naujųjų Ełmininkų (|| Kajūtiškio || Válmuso dvāro) dv.;

⁶⁹ *Denotācija* – leksinio kalbos vieneto pagrindinės reikšmės išreiškimas visuma tų daiktų (denotatų), kuriuos tas žodis ar žodžių junginys pavadina; *denotātas* – tai, kas pavadinama žodžiu arba pažymima ženklu; *signifikācija* – reikšmė grynai kalbos atžvilgiu; žodžio kaip leksemos reikšmė (Gaivenis, Keinys 1990: 46, 181).

„Dydis“: 1 ha), ir įvairūs agroobjektai (dirvos, ganyklos, arimai ir kt.): *Kalnėlis* ar. ž. An (Dvarónių k.); drv., gn. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa), *Kalnėlis* (|| *Malūnėlis*) ar. ž. An (Šlavėnų II dv.), miškas, plytėjęs ant pakilumos, *Kalnėlis* mš., pklm. An (Paraisčių vs.)⁷⁰. Reprezentuojamo turinio atžvilgiu ši pogrupį papildo ir *kalnelio su krūmais*, kaip rašoma Ažūgojų k. anketoje, vardas *Salėlė* klnl., krm. An, plg. liet. *salà* vieną iš šalutinių reikšmių (4.) ‘ariamos žemės, dirvos plotelis tarp pievų’, dar plg. vartosenos pavyzdį *Bulves pasodinsma salėlėj* Ds (LKŽ_e). Prie vardo *Salėlė* anketos skiltyje „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“ rašoma *šlynas su pakilimu*, skiltyje „Dydis“ – 0,8 ha. Tai parodo, koks svarbus nominantui yra išorinės erdvės (pa)žinojimas įvardijant tam tikrą objektą. Šiuo atveju sąvoka SALELĖ paremta žinojimu, kad šlyno žemės iškilimą, t. y. kalnelį, supa krūmynai, plg. vieną iš objekto nuorodų *krm.*⁷¹

Visais išskirtais ir paaiškintais atvejais studijoje žemėvardžiai identifikuojami, grupuojami ir klasifikuojami vadovaujantis jų morfologinės sandaros kriterijumi, kai ant-rasis sandas apibrėžia geoobjektą jo vardo (su)teikimo metu (plg. Adamonytė 2011: 4). Tai reiškia, kad arimų vardai *Moliākalnis*, *Grauzių kálnas*, miško vardas *Žvyrkalnis* ir kt. studijoje kvalifikuojami kaip iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai ir analizuojami kaip orografinių objektų, arba oronimų, SG reprezentantai⁷². Apibendrinant galima teigti, kad studijoje analizuojami ir iš kitų toponiminės leksikos (žemėvardžių) sluoksnių išskirti ir pagal denotatinį požymį IŠKILUS sugrupuoti vietų vardai.

Tyrimų studijos tema apžvalga. Lietuvių toponimikoje populiarią tarp objek-tinių kraštovaizdžio vardų tyrimų kryptį reprezentuoja A. Vanago kalnų vardų tyrimas (Vanagas 1973a), paremtas struktūriniu–gramatine klasifikacija (dėl jos plačiau žr. Vanagas 1970: 21–27). Vėliau ši vandenvardžių klasei tirti sudaryta klasifikacija buvo pritaikyta ir regioninės (arealinės) toponimijos tyrėjų iškilusių žemės paviršiaus vietų vardams analizuoti. Ilona Mickienė (2001), be kitų žemėvardžių, aptarė Telšių krašto oronimus; vėliau ji su Rita Baranauskiene analizavo Pietų Aukštaitijos toponimus, kilusius iš apeliatyvinių asmenų pavadinimų, tarp kurių pasitaikė ir orografinių objektų įvardijimo atvejų (plačiau žr. Mickienė, Baranauskiene 2019). Renata Endzelytė (2005) darybos ir kilmės požiūriu

⁷⁰ Tiriamajame plote ŽV anketose užfiksuotas vienas vietos vardas *Kálnas* mš. An (Pāandronišio vs.).

⁷¹ Šioje vietoje svarbus atrodytų dar vienas pastebėjimas: tam, kad žemės plotas galėtų vadintis *salà*, yra būtina sąlyga, kad jį suptų vanduo (vandens plotas), plg. liet. *salà* tipiškiausią reikšmę ‘iš visų pusių vandens apsuptas sausumos plotas’. Pastarajai išvalgai pagrįsti dar plg. krūmyno vardą *Salà* krm. An, užrašytą tiriamajame plote Niūrónių k. anketoje, jo nurodytas „Dydis“ – *apie 14 ha*, o vieta, kurioje jis plyti, – *tarp Šventosios ir liūnų*.

⁷² Plačiau praėjusio amžiaus ir dabartinės vietovardžių rašybos lingvistinių pagrindų klausimu žr. Sviderskienė 2021: 78–82.

ištyrė Šiaurės vidurio Lietuvos vietovardžius. Dalios Kiseliūnaitės ir Laimos Simutytės (2005) mokslinėje studijoje išanalizuoti ne tik kalnų, bet ir Kuršių nerijos kraštovaizdžiui būdingų kitų iškilusių žemės paviršiaus vietų – kopų⁷³ – vardai. Pietvakarinio Lietuvos ploto dviejų darybos būdų orografinių objektų vardų tyrimą įgyvendino D. Sviderskienė, be kita ko pastebėjusi, kad lygumų vietovėse kiekviena iškilesnė kraštovaizdžio vieta ne- lieka įvardytojų nepastebėta, ji pavadinama *kalnu* (Sviderskienė 2006; 2012). Kalnuotų vietų vardais nekalnuotoje Lietuvos teritorijoje (Joniškio krašte) domėjosi ir Nerija Bartkutė (2007). Dalies lietuvių sudurtinių oronimų darybos bruožus publikacijoje iš- ryškino Dalia Kačinė (2008), priesaginės darybos lietuvių oronimams skirta jos dak- taro disertacija (žr. Kačinė 2009 ir ten minimą literatūrą). Platesniu – kilmės, darybos, motyvacijos – mastu monografijoje *Lietuvių vietovardžiai, žemėvardžiai ir vandenvardžiai Europos kontekste* autorių kolektyvo išanalizuoti pietvakarinio Lietuvos ploto gyvenamųjų vietų vardai, kiti vietovardžiai, tarp kurių esama ir oronimų (Bichlmeier, wiss. Red., 2019: 185–220). Dovilė Tamulaitienė, darybos ir kilmės požiūriu tyrusi Gražiškių vals- čiaus vietovardžius, taip pat aptarė ir oronimų klasės reprezentantus (Tamulaitienė 2022).

Europos orografinių objektų vardų tyrimų laukas, kiek yra žinoma, platesnis ir as- pektiniu požiūriu įvairesnis. „Oronimijos, kaip ir kitų klasių (poklasių) vardų studijos turi prasidėti nuo vietinių geografijos terminų studijų“⁷⁴, teigė Evgenijus M. Pospelovas (1969). Jo manymu, vietiniai geografijos terminai, vartojami lygumų vietovėms su ne- aukštomis kalvomis pavadinti, savo leksine sudėtimi skirsis nuo kalnuotoms zonoms pa- vadinti vartojamų terminų, atspindėdami geografinių sąlygų specifiką. Ukrainos oroni- miją struktūriniu požiūriu tyręs Jurijus Karpenko (1969: 20–23) užfiksavo toponimikos mokslui svarbių išvalgų. Jis pastebėjo, kad egzistuoja kita lygumų vietovių, palyginus su kalnų oronimija, diferencijavimo kryptis – ne horizontalioji, bet vertikalioji. Lygaus kraštovaizdžio plotuose, kaip teigia mokslininkas, svarbu atskirti ne vieną kalną nuo kito (jų nėra daug), bet kalną nuo „ne kalno“ ar nuo kitų objektų, nuo kurių kalnas mažai te- siskiria, nes yra nedidelis. Todėl lygumų oronimijoje, jo teigimu, silpnai išvystyta rūšinė

⁷³ Liet. *kopà* ‘smėlio kalva’ (LKŽ_e), plg. mokslinę gamtinės geografijos termino *kopà* apibrėžtį – ‘vėjo supustyta iškili simetriška smėlio kalva’ (AGTŽ 2021: 42). „Kopų Lietuvoje yra ne tik pajūriinių, bet ir žemyninių.“ „Daugiausia žemyninių kopų yra Dzūkijoje; jos dažniausiai apaugusios pušynais <...>“ (Tarvydas 1958b: 57).

⁷⁴ Vieno iš onomastinės terminologijos žodynų duomenimis, terminas *vietinis geografijos terminas* api- brėžiamas kaip vietinės tarminės apeliatyvinės leksikos žodis, reiškiantis geografinės realijos rūšį, plg. terminą *geografijos terminas* (determinatyvas) – žodis, reiškiantis tam tikrą geografinę realiją. *Geografijos terminas*, kaip nurodoma žodyne, gali būti gimininis ir rūšinis (žr. Podolskaja 1978: 44–45). Dar žr. ICOS_e.

terminija ir itin dažna *kálno* pavadinimo vartoseną įvardijant iškilusias žemės paviršiaus vietas. Latvijos oronimų struktūrą ir darybą išaiškinusi Daina Zemzarė yra atkreipusi dėmesį į tai, kad *kalnais* kartais vadinamos ir iškilusios ežero dugno paviršiaus vietos (Zemzare 1970).

Apeliatyvo *kálnas* funkcija Europos ir pasaulio oronimijoje taip pat yra sulaukusi dėmesio (plačiau žr. Zierhofferowa, Zierhoffer 2001: 313–322). Iškilusių žemės paviršiaus vietų vardus su šaknimi **kǫrn-* darybiškai ir etimologiškai išanalizavo čekų mokslininkė Jitka Maleninska (žr. Malenínská 2001: 285–289), čekų oronimų kalbos ypatybių klausimu rašė Miloslava Knapova (žr. Knapová 2001: 265–271). Bulgarų oronimų semantiką ir darybą ištyrė Liljana Dmitrova-Todorova (2001: 299–306). Varmijos Mozūrų vaivadijos semantines oronimų, motyvuotų gyvūnų, su kuriais lenkiškai kalbantys etninės srities atstovai yra pažįstami, pavadinimų *lapė, ožka, vilkas, jautis, kumelė, katinas, meška, barsukas, briedis* ir kt., konotacijas paaiškino Marija Biolik (2001: 333–340). R. A. Agejevės studijos *Akmuo ir kalnai tautinėje kultūroje* (2019) centre – rytų Europos geogeninės prigimties objektai: dideli akmenys (įskaitant riedulius), uolos, kalnai, kalnų grandinės ir kitos iškilusios reljefo formos. Šių objektų charakteristikas papildė kalbiniai duomenys – tiriamų objektų vardai ir jų reikšmės⁷⁵. Kalnų ir akmenų tyrimo rezultatai pagrįsti geografijos, istorijos, etnografijos, mitologijos, kultūros istorijos mokslų duomenimis.

Pristatytų tyrimų rezultatai atskleidžia, koks įvardijimo proceso metu svarbus yra žmogiškasis pažinimas, arba kognicija, t. y. smegenyse vykstančių procesų visuma, sudaranti sąmonę, apimanti atmintį, patirtis, pojūčius, mąstymą, tiek individualų, tiek kolektyvinį pasaulio suvokimą. Pažinimas – elgesio valdymo posistemės smegenyse vykdomas informacijos apdorojimas. Pažinimo procesas neapsiriboja ir kalbos sritimi, tačiau kalba atspindi pastarojo ypatumus. Pažinimo procesas lemia kalbos organizaciją, jos vartosenos dinamiką. Be to, ir pasikeitimus, vykstančius kalboje.

Toponomastikos krypties vystymąsi skatina ir mokslo studijos Įvade pristatytų tyrimų rezultatai, iš kurių galima suprasti, kad kalbos vienetai, kitaip – žodžiai (tikriniai ir bendriniai), turi reikšmę, jeigu jie sužadina komunikacijos dalyviams tam tikras patirties ir žinojimo sritis, įskaitant komunikacinės situacijos aplinkybes. Kognityviniai procesai svarbūs elgesiui, jo planavimui, veiksmų pasirinkimui ir kt. Tai, kad įsivaizdavimai, nuostatos yra pažinimas, nekelia jokių abejonių. Tuo tarpu diskurso produkavimas, kaip pažinimas, reikalauja tikslesnio paaiškinimo. Būtent pažinimas ir priverčia individus

⁷⁵ Plačiau apie orografinių objektų vardus žr. Agejeva 2019: 158–162, 166–194.

keisti strategiją konstruojant pasakymą žodžiu (ar raštu) jo sudarymo metu. Kiekvienas gali keisti jo struktūrą ir turinį priklausomai nuo vertinimo aplinkybių ir komunikacinės situacijos dalyvių komunikacinių tikslų, požiūrio, nuostatų ir pan., kas taip pat apibūdina pažinimo procesą. Įvardijimo procese vyksta jo struktūros ir turinio santykiavimas su jau esamomis stereotipinėmis nuostatų ir žinių struktūromis.

Ypač vertingas onomastikos sričiai mokslų studijoje minimų tyrėjų toponomastinių žinių sureikšminimas. Šios žinios – tai žinios apie vietos vardą ir viską, kas su juo susiję (laikas, vieta, erdvė, radimosi priežastys, aplinkybės ir kt.). Toponomastinės žinios – žmogaus pažintinės veiklos rezultatas, siekiant kaupti ir atspindėti sukauptą vietovardžių vartojimo patirtį.

Studijos struktūra. Studija pradedama visapusišku leidinio turiniu, atkartojančiu jos struktūrą – Įvadą ir tris skyrius, atspindinčius teminius vietovardžių įvardijimo principus (dėl jų dar žr. 1 priedą).

1-ajame studijos skyriuje su dviem jo poskyriais išanalizuoti tiesioginės ir netiesioginės nominacijos reprezentantai, atskleistos kalnuotumu pasižymėjusių vietų ypatybės, kurių motyvacija nulemta tiek onomastinių, tiek psichologinių priežasčių.

2-ajame studijos skyriuje aptariami vietų vardai, žymintys (geo)objektų erdvinę padėtį, 3-ajame – orografinių objektų vardai, žymintys įvardijamos vietos ir asmens (asmenų grupės, šeimos ar pan.) nuosavybės santykį.

Siekiant bent iš dalies išvengti tyrimo objektyvumui dabarties realiųjų projekcijos keliamo pavojaus praeičiai, dėl nepakankamos informacijos apie denotatą, žmonių sampratos (vietos suvokimo laiko erdvėje) srities žinių skurdumo, apsunkinančio istorinės ir kultūrinės semantikos atskleidimą, 4-ajame studijos skyriuje aptariami ne iki galo aiškūs vardai.

Keliasluoksnyje studijos teksto struktūroje vartojami pasikartojantys ženklai, atskiriantys skirtingų nominacijos būdų, tipų pavyzdžius (•), neaiškius įvardijimo atvejus (○) vienus nuo kitų, žymintys dalines poskyrių išvadas (■). Tam tikro maršrutizatoriaus funkciją studijos tekste atlieka ir skliaustuose pateikiamos nuorodos į tikslus jos (po)syrius, nurodant šių skaitinę išraišką.

Studijoje vartojamų toponomastikos ir kitų kalbotyros terminų žodynėlis atskirai sudarytas nebuvo. Kiekvienas terminas, pavartotas pirmą kartą studijos tekste, iš karto paaiškinamas išnašoje. Išnašose skaitytojas ras ir daugiau informacijos, susijusios su kitais toponomastikos tyrimais, teorinėmis įžvalgomis, patikslinimų ir paaiškinimų įvairių tyrimų ir studijos teksto atžvilgiu, foninės informacijos ir pan.

Atlikto tyrimo pabaigoje – „Išvados“, kuriose rašoma apie leksinius vienetus, žyminčius sąvoką IŠKILUS, kaip kognityvinę vidinę kategoriją.

Toliau pateikti literatūros šaltiniai. Po jų – tyrimui (pa)naudotos literatūros sąrašas. Galiausiai – objektų, erdvinės identifikacijos ir kitų nuorodų sutrumpinimų sąrašai⁷⁶, santrauka anglų kalba. Sąrašus papildė asmenvardžių, funkcionavusių tirtame plote, orografinių objektų įvardijimo procese tapusių integralia tirta ploto oronimijos dalimi, rodyklė. Pateikiama ir bendrinių žodžių rodyklė, apimanti nomenklatūrinius žodžius, paplitusius anykštėnų tarmės plote, vietinės floros, faunos, artefaktų, somatonimo ir kt. čia (pa)vartotus pavadinimus.

Siekiant išlaikyti vienodą, pagrįstą medžiagos analizės lygmenį, ši toliau aptariama teminius vietovardžių įvardijimo principus atkartojančiuose skyriuose. Kadangi orografiniams objektams gyvenvietės ribose ir jos prieigose įvardyti būdinga nemažai ypatybių, nustatytų skirtinguose kalbos lygmenyse – leksiniame-semantiniame, nominatyviniame, struktūriniame, morfologiniame, lingvokultūriniame ir pan., pagrindinių skyrių „viduje“ suformuoti pačios medžiagos padiktuoti poskyriai.

⁷⁶ Dėl jų dar žr. 56-ą studijos išnašą.

1. IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS VIETŲ IR JŲ STRUKTŪRINIŲ DALIŲ VARDAI, REPREZENTUOJANTYS ĮVARDIJAMŲ OBJEKTŲ YPATYBES

Šie vardai sudaro didžiausią visos analizuojamos medžiagos dalį – 60 proc. (žr. 3 priedą). Anketose užrašyti 63 leksiniai vienetai. Iš jų 90,5 proc., t. y. 56 vienetai, kurių pamatą sudaro lietuvių kalbos bendriniai žodžiai – daiktavardžiai.

1.1. Vardai, kurių radimosi pamatas – bendriniai žodžiai (daiktavardžiai)

1.1.1. Antrinės tiesioginės nominacijos reprezentantai.

Antrinės tiesioginės nominacijos pavyzdžių fiksuojama 67 proc. (anketose užrašytas 41 leksinis vienetas). Šie kalnuotų vietų vardai tiesiogiai supažindina su tirtu ploto kraštovaizdžiu, jo flora, fauna ir kitomis to meto realijomis.

1.1.1.1. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų dirvožemio rūšį.

- Tiriamoje teritorijoje iškilęs smėlėtas plotelis buvo įvardytas priesagos *-inka* vediniu ***Smėlinka*** klnl. An (Pāgubrio k.), plg. liet. *smėlis*, *smėlīs* ‘biri, smulki nuosėdinė arba nuotrupinė uoliena; žemė iš tokios uolienos’. Dar plg. vietos vardą *Smėlio kalnėlis* klnl. An (dėl jo žr. toliau šiame skyriuje), vandenvardžių SG reprezentantą, rytiniame Lietuvos plote iš gyvosios kalbos užrašytą su gretiminėmis lytimis *Jalspagas* || *Smėlinis* of. || *Smėlinka* ež. Blnk (LVŽ 2018: 106). Ežeras, tikėtina, vardą *Smėlinka* gavo dėl smėlėto dugno ypatybės;

- determinatyviniai⁷⁷ dūriniai: **Moliākalnis** ar. ž. An (Šlavėnų I dv.; standartizuotų lapų „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“ skiltyje rašoma: molis su dideliu pakilimu), plg. liet. *mólis* (*molỹs* Kur) ‘rusva žemė, tąsi (kai drėgna), vartojama statyboms, keramikos dirbiniais, lipdybai ir pan.’, dar plg. *moliakalnis* ‘molio žemės kalnas’; **Žvỹrkalnis** mš. Šmnš (Peslių vs.), plg. liet. *žvỹras* ‘smėlio, žvirgždo ir gargždo mišinys’, dar plg. *žvỹrkalnis* ‘žvyro kalnas’;

- sudėtiniai kilmininkiniai kalnuotumu pasižymėjusių vietų vardai su apibrėžiančiais pirmaisiais dėmenimis⁷⁸: **Graužų kálnas** ar. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa), plg. liet. *graužas* ‘žvyro sudėtinė dalis, žvyras, žvirgždas’. Kaip užrašyta anketoje, įvardijamo objekto žemė – žvyras–priemolis. Šio vardo reikšmėje galimai integruotas ir kokybinis vertinimas, plg. *Kokia te žemė – vieni graužai* Ut (LKŽ_e). Tikėtina, vardo reikšmė vartosenoje – *‘menkos, žemdirbiškai veiklai netinkamos vertės žvyro žemės kalnas’⁷⁹; **Smėlio kalnėlis** klnl. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa), plg. liet. *smėlis*, *smėlỹs* – žodžių junginiu įvardytas smėlio žemės kalnelis⁸⁰.

⁷⁷ Dėl termino žr. Urbutis 1978: 173; dar žr. Gaivenis, Keinys 1990: 196, kur pagal sandų reikšmių santykiavimą skiriami *determinatyviniai sudurtiniai žodžiai* ir kt. Vertinant sudurtinius žodžius svarbios atrodytų ir Prano Skardžiaus (1943: 396–397) įžvalgos: „[J]ie savo pobūdžiu daugiausia tinka tikslesniam, kondensuotesniam ir turtingesniam, prasmingesniam reiškimo būdui. Dėl to sudėtiniai žodžiai labai dažnai turi daug gausesnį, turtingesnį ir tuo pat metu specialesnį turinį, negu atskiros, dar vienoje neaperceptuotos žodžių grupių dalys.“ „[T]uo būdu sudėtiniai žodžiai sudaro vieną iš pagrindinių specialių raiškos <...> priemonių, <...> jie dažniausiai turi ką nors pasirinkta.“

⁷⁸ Sudėtiniai toponimai susideda iš dviejų savarankiškų žodžių ir sudaro vieną sintaksinį junginį, turintį nominatyvinę funkciją. Aiškinant sudėjimo būdu padarytų oronimų semantiką ir motyvaciją, paisoma skirtingų sintaksinių ryšių tarp dvinario įvardijimo pagrindinio ir šalutinio dėmens, nes svarbi ne atskirų dėmenų reikšmių suma, bet jos prasminė visuma, t. y. vieninga darinio prasmė (dėl tokio požiūrio dar žr. Urbutis 1978: 150). Darybiškai analizuojant vietų vardus sudėtiniai toponimai vertinami kaip vienas sintaksinis junginys, atliekantis vietovardžio funkcijas (plg. Vanagas 1970: 258). A. Vanagas (1981: 51) yra atkreipęs dėmesį į vandenvardinių darinių reikšmių netapatumą. Jo teigimu, „sudėtinių hidronimų reikšmės nėra visai tapačios“. „[T]ai priklauso nuo pirmojo, determinuojančiojo, komponento reikšmės <...>“ (Vanagas 1981: 51). Dėl sudėtinių vietovardžių reikšmių netapatumo dar žr. Savukynas 1963. Dėl sudėtinių vietovardžių dar žr. 57-ą studijos išnašą.

⁷⁹ Prielaidą paremia lietuvių geografo S. Tarvydo paaiškinimas: „[M]ineralinės sudėties atžvilgiu tokios dirvos turėtų būti derlingos, bet visa bėda, kad drėgmė greit įsigeria arba išgaruoja“ (Tarvydas 1958b: 29). „[T]iktai slėsnėse vietose kartais susidaro palankesnės drėgmei sąlygos, ir ten dirvožemiai yra derlingesni“ (Tarvydas 1958b: 29).

⁸⁰ Smėliai sudaro apie 30 proc. Lietuvos paviršiaus (rupieji smėliai apie 10 proc., o smulkieji smėliai – apie 20 proc.) (plg. Tarvydas 1958b: 29). Jų (smulkiųjų smėlynų – *aut. pastaba*) nemaža yra Utenos, Svėdasų ir Šimonių ruože. Mažesnių smėlynų išmargintos visos Rytų Lietuvos aukštumos (plačiau žr. Tarvydas 1958b: 30).

1.1.1.2. Įvardijama pagal medžių augavietes iškilusiose žemės paviršiaus vietose ir jų struktūrinių dalių zonose.

• Šį turinį išreiškia pakriūtos (kalno šlaito) vardo *pluralia tantum* forma **Lazdynai** pakr. Šmnš (Lagėdžių dv., k.⁸¹; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *lazdynais apaugusi, smėlys*), plg. liet. *lazdynas* ‘krūmas ar medis, ant kurio auga riešutai (*Corylus avellana*)’, dar plg. liet. *pakriūta* ‘status, skardingas, yrantis krantas ar kalno šlaitas’;

• determinatyviniai dūriniai: **Ėgliakalnis** klnl. An (Migdōlišio k.); klnl. Skm (Nagūrkiškių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *apaugęs jėglinio (kadaginis⁸²) pušelėmis*), plg. liet. *ėglis* ‘kadagys (*Juniperus communis*)’⁸³; **Liepkalnis** kln. An (Storių k.), plg. liet. *liepa, liepas*⁸⁴ ‘karpytais lapais medis medingais žiedais ir plačiu vainiku (*Tilia*)’;

• sudėtiniai kilmininkiniai vietovardžiai su apibrėžiančiais pirmaisiais dėmenimis: **Obeliės kálnas** klnl. An (Kiškėlių k.; standartizuotų lapų skiltyje „Archeologinės žinios“ rašoma: buvo *obelies kelmas*), plg. liet. *obelis* ‘vaisinis medis (*Malus*)’; **Griūšių kálnas** klnl. Skm (Nagūrkiškių k.; „Pastabų“ skiltyje rašoma: ten seniau augę trys „grūšės“), plg. liet. *griūšià, griūšė* ‘kriaušės medis’⁸⁵.

1.1.1.3. Įvardijama pagal gyvūnų, vabzdžių buveines iškilusiose žemės paviršiaus vietose ar jų prieigose.

• Šį turinį išreiškia priesagos *-ynas* vedinys, įvardijantis tam tikros rūšies gyvūnų susitelkimo (gyvenamąją) vietą: **Barsiukynas** kln. An (Storių k.), plg. liet. *barsiukas* ‘plėšrus žvėrelis šiurkščiais plaukais, opšrus (*Ursus meles*)’, dar plg. *barsiukynė* ‘barsukų gyvenamoji vieta miške’. LKŽ_e duomenimis, liet. *barsiukas* ir liet. *barsiukynė* paplitimas atitinkamai nurodomas ties Ramygala ir Panevėžiu. Kalno vardas *Barsiukynas* atskleidžia, kad toje vietoje barsiukų gyventa⁸⁶.

⁸¹ 1935 m. šio dvaro ir kaimo vietovardžiai iš gyvosios kalbos buvo užrašyti į vieną ŽV anketą.

⁸² Pateikta taip, kaip užrašyta ŽV anketoje, – *aut. pastaba*.

⁸³ Dar žr. LVŽ 2014: 461. Kita vertus, neatmestina autentiškos vietos vardo lyties *Jėgliakalnis* klnl. Skm (Nagūrkiškių k.) galimybė, plg. liet. *jėglius* (= *ėglius*) ‘1. kadagys, *ėglis* (*Juniperus communis*); 3. maumedis, *ėglė* (*Larix*)’, dar plg. kitame plote iš gyvosios kalbos užrašytą vietos vardą *Jėglėlynas* l. Vlk (LVŽ 2021: 152).

⁸⁴ Dėl galimos ir vyriškosios etimono giminės plg. lietuvių liaudies dainos žodžius *Aukšti kalnai, žali liepai, žali liepytėliai* Ut, patvirtinančius šios giminės vartoseną gyvojoje kalboje tiriamajame plote.

⁸⁵ Dar žr. LVŽ 2018: 307–308.

⁸⁶ Dar žr. LVŽ 2008: 381–382.

Pastarąjį pogrupį papildantis iškilusios žemės paviršiaus vietos vardas su priesaga *-inė* įvardija gandrų susitelkimo, perėjimo vietą: **Starkinė** klnl. Jst (buv. Ragalščiznos k.⁸⁷), plg. liet. *stařkus* ‘gandras, gužas’. Dėl semantikos dar plg. kitame plote iš gyvosios kalbos užrašytą orografinio objekto vardą *Vanaginis* kln. Ldvn⁸⁸. Akivaizdu, kad lingvokultūrinės bendruomenės atstovų šios iškilusios kraštovaizdžio zonos suvokiamos kaip tam tikros „talpyklos“ ar erdvės su įsikūrusiais vienos rūšies paukščiais. Dar plg. kitos klasės (poklasio) toponimijos reprezentantus *Diėlinė* b. Krsn, *Karōsinė* b. Ldvn, *Lydekinė* b. Klvr, iš kurių galima suprasti, kad balos kalbinės bendruomenės atstovų buvo suvokiamos kaip tam tikrōs žuvų rūšies ar kitōs vandens gyvūnijos buveinės⁸⁹;

- analizuojamą teminę sritį reprezentuoja ir dūrinys **Bičkálnis** d., šl. An (Dvarónių k.), vartosenoje, tikėtina, reiškęs *‘bičių kalnas’, plg. liet. *bītė* ‘medų nešantis vabzdys (Apis mellifica)⁹⁰. Įvardijamo objekto *Pakriūta* ar. ž. An informacinėje skiltyje „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“ rašoma: *molis su žvyru, labai stati vieta*, anketos „Pastabose“ pasakyta, kad *viduryje yra žvyroduobė, vadinama Bičkálniu*. Vietos vardo radimosi metu iškilusios žemės paviršiaus vietos (kalno) šlaite galėjo būti natūrali bičių gyvenama vieta – medžio drevė, pieva⁹¹ ar pan., kita vertus, neatmestina, kad ir žmogus toje vietoje bites galėjo laikyti aviliuose, dėl ko orografinis objektas, tikėtina, įvardytas *Bičkálniu*⁹²;

⁸⁷ Greičiausiai dabartinis kaimo vardas yra *Raguvēlė* – kaimas Anykščių rajono savivaldybės šiaurės vakariniame pakraštyje, 18 km į šiaurės vakarus nuo Troškūnų, prie kelio Anykščiai–Troškūnai–Panevėžys. Dėl šios informacijos ir administracinio-teritorinio pavaldumo praėjusiam amžiuje plačiau žr. LAV 1925: 174, 679; Kviklys 1965: 653; VŽ 2002: 306; Surašymas_U 2001; prieiga internete: https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/212976/Utenos_apskritis.pdf/55b12f4d-45e3-4906-9c66-6352f79b44c4 [žiūrėta 2024-10-21]; Žinynas_{An}; prieiga internete: <https://www.anykstenai.lt/vietoves/vietove.php?id=560> [žiūrėta 2024-10-21].

⁸⁸ Dar žr. Sviderskienė 2012: 184.

⁸⁹ Dėl jų nominacijos ir motyvacijos aiškinimo dar žr. Sviderskienė 2019: 125, 126.

⁹⁰ Dėl semantikos plg. kitame plote iš gyvosios kalbos užrašytą miško kelelio vardą *Širšiakelis* kl. Krsn, sudarytą su tam pačiam teminiam pogrupiui priklausančia leksema *širšė*, greičiausiai žyminčia mažesnių nei įprasta matmenų miško kelelio ruožą, greta kurio įsikūrusios širšės, drevėje širšių būta ar pan. Dėl linijinių žemės paviršiaus objektų – kelių – atkarpų orientacinių funkcijų tiriamojo ploto Šeimyniškių kaime dar žr. Sviderskienė 2023: 86, 90, 92.

⁹¹ Plg. LKŽ_e užfiksuotą tiriamojo ploto kalbinės bendruomenės atstovų patirtimi grįstą sakinį iš gyvosios kalbos: *Tokioj salōj* (pievelėje vidury vasarojaus ar rugių lauko – *aut. pastaba*) *tai bitės mėgia gūžtas sukt* Všn.

⁹² Dėl bendrašaknių vietovardžių, susidarymo metu reiškusių iškilusias žemės paviršiaus vietas ar jų dalis, dar žr. LVŽ 2008: 499: *Bič-ia-kálnis* dr. Užp; kln. Ant, Užp; *Bič-ia-skardis* pv. Žl; *Bič-kálniai* || *Bičių kálnas* kln. Ob; *Bič-kálnis* pv. Vlž; *Bič-kalvé* dr. Žgč ir kt. Čia jų užfiksuota ištis nemažai, kas leidžia manyti, kad su iškilusia žemės paviršiaus vieta galėjo būti susiję ir jutiminiai, pavyzdžiui, akustiniai žmogiškieji pojūčiai, primenantys bičių dūzgimą ar pan., sklindantį nuo įvardijamos reljefo dalies pusės, todėl jais paremti vaizdiniai galėjo inspiruoti *Bičkálnio* vardo radimąsi. Vietovardis iš tarpukario LŽVA dėl nežinomų priežasčių neperrašytas į VK, todėl į LVŽ, regis, nepateko (dar žr. LVŽ 2008: 499–500).

• iškilusi žemės paviršiaus vieta įvardijama pagal objekto visumos ir dalies santykį sudėtinės formos kilmininkiniu vardu su apibrėžiančiuoju pirmuoju dėmeniu. Šio vardo antrasis dėmuo išreikštas daiktavardžio daugiskaitos forma: ***Barsùkų urvai*** klnl. An (Jūzdiko k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *smėlys*; „Lokalizacija“: *krūmuose*), plg. liet. *barsùkas*⁹³, liet. *ùrvas* ‘landa, ola žemėje, kalno šlaite’. Dar plg. tiriamajame plote gyvenusio ir kūrusio rašytojo pastebėjimą, užfiksuotą LKŽ_e: *Lapės ir barsiukai olas besirausė* Vaižg. Vardas reprezentuoja vieną iš metoniminių toponimijos modelių⁹⁴.

Sudėtinis kilmininkinis vietos vardas su apibrėžiančiuoju pirmuoju dėmeniu ***Lāpių kálnas*** mš., pklm. An (Šlavėnų II dv.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *mišrusis miškas su pakilima*⁹⁵), plg. liet. *lāpė* ‘plėšrus šunų šeimos žvėrelis (Vulpes)’.

1.1.1.4. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų viršuje plytėjusius ar stovėjusius objektus.

• Pagal dalies ir visumos santykį įvardyta pakiluma ***Kapėliai*** pklm. Skm (Vaitūtiškio I k.), plg. liet. *kapai* ‘kapas’. Pakilumu pasižymėjusi vieta gavo vardą dėl viršaus ypatybės – ten buvusių kapaviečių. Dėl semantikos dar plg. didesnės apimties (dvižodį) sudėtinį kilmininkinį tiriamojo ploto vietovardį *Kapų kálnas* klnl. Skm (dėl jo žr. toliau šiame skyriuje);

• pastatų stovėjimo vietas liudija dūriniai su apibrėžiančiais pirmaisiais sandais: ***Koplyčkalnis*** ar. ž., kln. And (Krivinskų k.), plg. liet. *koplyčkalnis* ‘kalnas, ant kurio pastatyta koplyčia’, LKŽ_e užfiksuotą kalbinės bendruomenės atstovų patirtimi grįstą pastebėjimą dėl įprastos šio statinio stovėjimo vietos: *Ant kalno koplytėlė* JD530 (LKŽ_e). Dėl semantikos dar plg. kitame plote iš gyvosios kalbos užrašytą vietos vardą *Malūnkalnis* kln. Klvr, Ldvn (liet. *malūnkalnis* ‘aukštuma, ant kurios pastatytas malūnas’); ***Piliakalnis*** (|| *Liūdiškių piliakalnis*) kln., šl. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa; „Dalykas“: *kalnas ir šlaitai*; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *spėjama, mišku buvo apaugęs*; „Pastabos“: senovėje buvus pilis); ***Piliakalnis*** (|| *Šeimyniškių piliakalnis* || *Vóruta*) plkln. Šmnš; ***Piliakalnis*** klnl. An (Lašinių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *smėlis*;

⁹³ Dar žr. LVŽ 2008: 383–385.

⁹⁴ Dėl metonimijos atvejų kitų plotų toponimijoje dar žr. Sviderskienė 2019: 134–135; Stunžaitė 2023. Pastarajame tyrime dar žr. dėl skiriamo vieno iš metonimijos modelių IŠSKIRTINĖ YPATYBĖ VIETOJ VIETOS, atpažįstamo bei identifikuojamo ir išanalizuotoje medžiagoje.

⁹⁵ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad anketoje užfiksuota gyvojoje kalboje funkcionavusi aukštesnės vietos pavadinimo forma **pakilima* (nk., mot. g.). Akademiniis *Lietuvių kalbos žodynas* fiksuoja tik vyriškąją šio pavadinimo formą *pakilimas* ‘aukštesnė vieta, pakilimas’ (žr. LKŽ_e).

5 m aukščio; 30 x 50 m skersmens; „Lokalizacija“: *vidury kaimo*), plg. *piliakalnis*, *piliakalnis* ‘kalnas, kur stovi ar stovėjo pilis, pilies kalnas’, dar plg. liet. *pilis* ‘gynybos vieta senovėje (ppr. ant kalno), aptverta, apmūryta, apvesta grioviu, gynybos bokštu’ ir jau minėtame žodyne užfiksuotą kalbinės bendruomenės atstovų patirtimi grįstą pastebėjimą: *Apie piliakalnį giliai ravas iškastas* Кр (LKŽ_o).

Iš gyvosios kalbos užrašytas vienas dūrinys su antruoju sandu *-kap-*: *Avėlkapis* kln. Skm (Kiškėlių k.), plg. liet. *avėlė* ‘avis’ ir *kapaĩ* ‘vieta, kur laidojami žmonės’⁹⁶. Šios iškilusios žemės paviršiaus vietos teikiama informacija – avelių kapų kalnas. Čia, kaip užfiksuota anketoje, *užkastos pastipusios Anykščių miestelio avys*⁹⁷.

- Sudėtinės formos kilmininkiniai vietų vardai: *Kapū kálnas* klnl. Skm (Nagūrkiškių k.), plg. liet. *kapiakalnis* ‘kapų kalnas’. Kaip rašoma 1935 metų anketoje apibūdinant įvardijamąjį objektą, *ten ir dabar dar tebėra kapeliai*; dėl semantikos plg. vienažodį vietos vardą *Kapėliai* pklm. Skm; *Kártuvių kálnas* ar. ž., kln. An⁹⁸ (Anykščių vienkiemų ŽV anketa), plg. liet. *kártuvės* ‘du stulpai su skersiniu viršų pakabinti ant virvės nuteistiesiems mirti pakariant’.

1.1.2. Antrinės netiesioginės nominacijos reprezentantai.

Antrinės netiesioginės nominacijos pavyzdžių tirtame plote fiksuojama 33 proc. (anketose užrašytas 21 leksinis vienetas).

Šiems orografiniams objektams vardai buvo suteikti pagal išorines jų ypatybes, stimuliuojusias kalbinės bendruomenės atstovų vaizduotę kraštovaizdžio fone, t. y. pagal vaizdines ir garsines asociacijas (1.1.2.1 skyr.) ir pagal žemės (ne)naudingumą žemdirbiškoms reikmėms (1.1.2.2 skyr.). Sandaros požiūriu onimai nėra vienodi, jie reprezentuoja skirtingas semantines-struktūrines schemas.

1.1.2.1. Įvardijama pagal etninės srities atstovų pastebėtus, suvoktus, tikrovę (pa)aiškinančius iškilusių žemės paviršiaus vietų ir jų struktūrinių dalių požymius.

- Toliau studijoje analizuojami iš kitų realiųjų pavadinimų sudaryti vienažodžiai beafiksiai oronimai, vartojami netiesiogine reikšme. Kaip tiksliai pastebėjo Vladimiras G. Hakas, „[V]artodami žodį perkeltine reikšme, mes tuo pat metu įsivaizduojame abi

⁹⁶ Dėl šio vietovardžio darybos tipo dar žr. Kuzavinis 2005: 159.

⁹⁷ Kitaip LVŽ 2008: 242; čia pateikiama asmenvardinės vietos vardo kilmės galimybė.

⁹⁸ ŽV anketoje užrašytas realus ar menamas etninės srities atstovų istorinės atminties liudijimas: *seniau buvę kartuvės pastatytos ir kardavo nusikaltėlius ir sukilėlius*.

sąvokas – pradinę ir naująją. Mes juntame žodį pakeitus reikšmę. Tai yra žodžio vartojimas jau kita reikšme, tai dviejų sąvokų sąsaja per žodį“ (cit. iš Krinickaitė 1984: 62). Realijų, kurioms prilyginami iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai, ištakų sritys – kaimiškoji architektūra, jos vidinė dalis – užtvaras, baldas (?), buities reikmėms ar ūkio darbams naudota svėrimo priemonė.

Šių vietų vardų struktūrą atitinka semantinė-struktūrinė schema *KITA REALIJA* → *ORONIMAS*:

žemas, turintis nedidelį vertikalų mastą orografinis objektas įvardytas žodžiu **Rūsỹs** klnl. An (buv. Ragalščiznos k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *kalnelis neaukštas; apaugęs pušelėmis, smėlio žemė*), plg. *rūsỹs* ‘patalpa po namu’ || ‘specialus pastatas daržovėms laikyti’ (Vyž);

išsiskiriantis iš aplinkos apimtimi, dydžiu orografinis objektas įvardytas žodžiu **Šėpė** klnl. An (Bikūnų k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *molis su jaura, apsodintas vyšniomis; apie 25 m aukščio; 60 m diametro* (skersmens – *aut. pastaba*); „Lokalizacija“: *tarp Bikūnų k. ir Elmininkų k.*): *šėpė, plg. liet. *šėpà* ‘spinta’ (Ign), dar plg. pavyzdį iš tautosakos, užrašytą greta tiriamojo ploto: *Atėjo merga kaip šėpà drūtumo Sv* (LKŽ_e). Vietai suteikiant vardą galimai neliko nepastebėta ir tai, kad įvardijamas objektas buvo apsodintas vyšniomis, o bendras vaizdas (su)darė vidinės ir išorinės erdvės (-ių) įspūdį;

nelygus, banguotas (gaubtas, iškilus, tuo pačiu ir dubus ar net slesnas⁹⁹) – **Arúodai** kln. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa; „Dalykas“: *ganyklos kalnai*), plg. liet. *arúodas* ‘klėtyje ar kur kitur nestorų rąstų ar lentų padarytas užtvaras grūdams pilti ar daržovėms laikyti, miega’. Tikėtina, teritorinis įvardijamo 12 ha ploto iškilimų ir įdubų vienis stimuliuo vardų kūrėjų žemdirbišką vaizduotę, jo sukeltos vaizdinės asociacijos lėmė leksinio pamato *arúodas* pasirinkimą nelygiai žemės paviršiaus visumai įvardyti, plg. pršn. liet. *lýgus*, -i ‘be įdubų ir iškilimų <...>’, dar plg. raštuose užfiksuotus pastebėjimus reljefo atžvilgiu: *Reljefą sudaro įvairūs žemės paviršiaus nelygumai – iškilimai ir įdubimai; Iškilimams ir įdubimams besikaitaliojant, susidaro kalvotas, kalnelėtas, kauburiuotas, banguotas reljefas* (žr. LKŽ_e *reljėfas*)¹⁰⁰.

⁹⁹ Dar žr. sąvoką įvardijančių žodžių reikšmes: liet. *bangúotas*, -a ‘su bangų pavidalo nelygumais, iškilimais’, liet. *gaūbtas*, -à ‘apvaliai lenktas’ (*Iš vienos pusės gaubtas, iš kitos – duobtas* L135 (LKŽ_e)), liet. *iškiliūs*, -i ‘aukštas, iškilęs, išgaubtas’, liet. *dubūs*, -i ‘įdubęs, įduobtas, gilus’, liet. *slėsnas*, -à An ‘žemas, slėnus’.

¹⁰⁰ Dar plg. kitame plote užfiksuotą lingvokultūrinės bendruomenės atstovų patirtimi grįstą pastebėjimą reljefo nelygumų atžvilgiu: *Linkis aukštyn, linkis žemyn – toki prokalnuota mūsų žemė* Šts (LKŽ_e).

Tikėtina, palyginamojo tipo reprezentantas ir orografinio objekto vardas **Bezmėnai** klnl. An (Grubų vs.), plg. liet. *bezmėnas* ‘buožė, svartis, svertuvas’¹⁰¹. Dėl kolektyvinės sąmonės ir istorinio mentaliteto pasikeitimo skiriamąjį požymio, tapusio nominacijos pamatu, nustatyti nepavyko. Nežiūrint to, nesunku numatyti, kad įvardyta šiuo žodžiu dėl į viršų plátėjančio (išplatėjusio) įvardijamo objekto ypatybės. Taigi senoji tarmėse vartota svetimybė *bezmėnai* padėjo formuoti semantinę „kraštovaizdžio teksto“ struktūrą, atliko ne tik skiriamąją, bet ir stilistinę priemonę funkciją.

Tyrimo metu užfiksuota situacija, kai onimas egzistuoja, o įvardijimo pamatu pasirinktas objektas yra įsivaizduojamybė:

šviesi paviršinio žemės sluoksnio spalva (atspalvis) stimuliuo nominantų asociatyvų mąstymą, ir orografinis objektas buvo įvardytas žodžiu **Giltinė** kln. An (Storių k.), plg. *giltinė*, *giltinė* ‘mirties simbolis (žmogaus griaučiai su dalgiu); mirtis’¹⁰², dar plg. kitame tarminiame plote užfiksuotą vietos vardą su motyvuojančia leksema (ML¹⁰³) *giltinė*, *giltinė* – *Giltinkalnis* kln. Als (VK), palyginimus *Išbalęs kai giltinė* Šl (LKŽ_e); *Styrok* (gunksok) *kai giltinė* Sg (PŽ_e)¹⁰⁴. Standartizuotų lapų skiltyje „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“ rašoma žvyras; „Pastabos“: čia imamas žvyras, plg. liet. *žvyrkalnis* ‘žvyro kalnas’, dar plg. su šios žemės paviršiaus rūšies objektais susijusį naiviojo pasaulėvaizdžio liudijimą *Ties tuo žvyrkalniu tai baisu būdavo, sakydavo, ka vaidinasi* Slv (LKŽ_e). Taigi dėl šviesios žvyro spalvos iškilusios žemės paviršiaus formos vaizdas kalbinės bendruomenės atstovų vaizduotėje, tikėtina, galėjo įgauti kaulėtosios pavidalą¹⁰⁵.

■ Tiriamajame plote vienažodžiai beafiksiai oronimai, sudaryti iš kitų realiųjų pavadinimų, įvardijami šiais aspektais: a) pagal orografinio objekto iškilimo virš žemės paviršiaus mastą, dydį; b) pagal formą (kartais pastarieji aspektai koreliuoja tarpusavyje); d) pagal įvardijamo objekto paviršiaus spalvą (atspalvį).

¹⁰¹ Dėl galimos dvejopos bendrašaknių vietovardžių kilmės aiškinimo dar žr. LVŽ 2008: 467.

¹⁰² Liet. *griaučiai* ‘skeletas’, liet. *káulas* ‘kietas kūno audinys, skeleto dalis’.

¹⁰³ Plg. sutrumpinimus LM ir SM motyvuojančioms leksemoms ir struktūriniams motyvatoriams žymėti, vartojamas kituose, su nominacijos ir motyvacijos tematika susijusiuose tyrimuose, žr. Blinova 2007; Lubienė 2015; Lubienė, Pakalniškienė 2020; Šalaviejūtė 2022 ir kt.

¹⁰⁴ Dar plg. *stýroti*, -o (-oja), -ojo 3. ‘būti sustingusiam, sukietėjusiam’, *Stýro sušalus kaulan staldengtė paklėty* Km (LKŽ_e); *gunksóti*, *guñkso*, -ójo ‘būti kur susitraukusiam, nesmagiam, neveikiam, kurksoti, kumpsoti’.

¹⁰⁵ Dar plg. žvyryno vardą *Kaulýtinės* Trš, iš gyvosios kalbos užrašytą Dumblaukės k., Tryškių apyl., Telšių r., 1984 m. talka (VK).

• Kaip rodo toliau aptariami priesaginės formos vediniai, teritorinė-geografinė tikrovė įvardijama per „tarpininkus“ – tam tikrų ypatybių reiškėjus (atributus). Leksemos, tapusios įvardijimų atrama, reprezentuoja maisto, buities, gamtos pasaulio, kaimiškosios architektūros ir kt. sritis. Onimai sudaryti iš apeliatyvų, tam tikrų orografiniams objektams būdingų ypatybių reiškėjų, pridedant priesagas *-elė*, *-inė*, *-iškiai*, priklausančias deminutyvų ir ypatybės turėtojų pavadinimų kategorijoms. Pastarosios įvardijimo procese atlieka žymėjimo funkciją, atspindi vardų kūrėjų požiūrį į objektyvią tikrovę, ją apibūdina ir kt.

Semantinė-struktūrinė schema X YPATYBĖS ATRIBUTAS + N PRIESAGA \rightarrow ORONIMAS:

mažės pakilumos vardas sudarytas su deminutyvų darybos kategorijos priesaga *-elė*: **Bulkėlė** pklm., pv. Skm (Kurklių II vienkiemų ŽV anketa¹⁰⁶; „Dalykas“: *lygioje pievoje yra maža pakiluma*; „Dydis“: *apie 1 ha*), plg. liet. *bulkėlė*, dar plg. *būlka* ‘banda, bandelė (ragaišio, duonos)’.

Aukštės, smėlingos reljefo vietos, kaip rašoma Grubų kaimo anketoje, dirvožemio ypatybė galimai kėlė tam tikrų asociacijų, kurios orografinio objekto įvardijimo procese buvo išreikštos šiuo kalbiniu pavidalu – priesagos *-inė* vediniu **Šikšninė** klnl. An, plg. liet. *šikšnà* ‘siaura odos atraiza’, dar plg. palyginimus *kaip* <...> *šikšnà*: *Sudžiūvus, susraukus, ale da drūta kaip šikšnà – kasdien lekia uogaut* Slk (PŽ_e); *kaip šikšnà* ‘labai (kietas)’ (LKŽ_e). Greičiausiai šiuo vardu buvo žymima iškilusi žemės paviršiaus vieta dėl jai būdingos sauso ir kieto dirvožemio ypatybės¹⁰⁷.

Rastas užfiksuotas orografinio objekto vardas, sudarytas su kita ypatybės turėtojų pavadinimų darybos kategorijai priklausančia priesaga *-iškiai*: **Grybėliškiai** klnl. Šmnš (Naujonių k.; „Dalykas“: *mažas kalnelis*; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *ariama žemė, molis*), plg. liet. *grybėlis*, dar plg. *grėbas* tipiškiausią reikšmę ‘organizmas, ppr. išauginantis kotą ir kepurėlę, kremblis’¹⁰⁸. Greičiausiai įvardijimo proceso metu molėtas paviršinis žemės sluoksnis su besidriekiančiais grumstelių nelygumais lingvokultūrinės bendruomenės atstovams kėlė tam tikrų vaizdinių asociacijų su grybais (grybeliais). Dėl semantikos plg. ariamos žemės vardą *Kūgiškis* Šmnš, užrašytą tiriamajame plote, galimai vartosenoje reiškusį *‘žemės kūgių plotas’. Šio, taip pat molingo, žemės paviršiaus

¹⁰⁶ ŽV anketos duomenimis, *vietos žmonių vadinami ir Sintautai*, o 13-osios skilties „Istorinės žinios“ informacija liudija, kad *Antri Kurkliai – seniau buvo Kurklių dvaro pono Kelpšos palivarkas*.

¹⁰⁷ Spėjimą paremia ir lietuvių geografo įžvalga, apibūdinanti smėlių dirvožemius kaip drėgnus ne kalvotoje vietoje – tarpukalviuose: „[S]mėlėtose vietose, tarpukalviuose, kur įžemio vanduo negiliai ir išėina į paviršių, susidaro šlapių dirvožemių ir pelkių“ (Tarvydas 1958b: 28).

¹⁰⁸ Dar žr. LVŽ 2018: 282.

darinio su išsikišusiais nedideliais kūginiais galais krūvoje ypatybė stimuliuo įvardytojo asociatyvųjį mąstymą ir lėmė minėto turinio raišką to paties tipo kalbiniu pavidalu¹⁰⁹.

■ Tiriamajame plote priesaginės formos vediniais iškilusios žemės paviršiaus vietos įvardijamos šiais aspektais: a) pagal orografinio objekto dydį ir iškilimo virš žemės paviršiaus mastą; b) pagal įvardijamos vietos dirvožemio ypatybes.

• Toliau aptariami dūriniai, sudaryti su ML *būdà*, *kãrtis* ir *stũl̃pas*. Dvi iš jų reprezentuoja kaimiškosios architektūros sritį (*būdà*, *stũl̃pas*), *kãrtis* – kūno dalies (ppr. arklio) pavadinimas:

apyaukštis, siauras kalnelis – **Būdkalnis** klnl. An (Liūdiškių k.) – kaip rašoma anketoje, *neplatus, bet gana aukštas kalnelis girelėje <...>*¹¹⁰. Plg. liet. *būdà* šalutinę reikšmę (3.) ‘menka troba’ ir šią reikšmę patikslinantį sakinį *Būdà yra trobelė* J. (LKŽ_e), dar plg. *Būd-ā-kalnis* kln. Lkm, Lks, Vdš (LVŽ 2008: 589)¹¹¹;

status kalnas – **Kãrčkalnis** ar. ž., kln. An (Šeimyniškių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *smėlys su moliu*; „Dydis“: *3 ha*; „Pastabos“: *akmenuota*), plg. liet. *kãrtis* ‘(gyvulio, ppr. arklio) sprandas’. Šios ML pa(si)rinkimo paaiškinimą remia vėlesnėje 1961 m. Šeimyniškių kaimo anketoje užfiksuoti duomenys apie denotatą. Čia teigiama, kad *Kãrčkalnis* – *labai status kalnas, senovėje buvęs gynybinis; kiek mažesnis už Vorutą, prie pat Šventosios upės*¹¹²;

aukštas, status kalnas – **Stũlpakalnis** kln. An (Storių k.), plg. liet. *stũl̃pas* ‘stacias į žemę įkastas rąstas’, dar plg. liet. *statūs*, -i ‘tiesiai ar beveik tiesiai kylantis aukštyrnis’¹¹³. Kalnas buvęs *aukštas*, kaip rašoma anketoje, *70 m aukščio nuo pagrindo*. Šių ir kitų objektui būdingų, respondentų nepaminėtų, anketoje neužrašytų, tačiau numanomų, objekto ypatybių visuma lėmė ML *stũl̃pas* pa(si)rinkimą iškilusios žemės paviršiaus vietos įvardijimo procese.

Dūriniais su ML *ietis* ir *kepūrė* įvardyta dėl orografinių objektų viršaus ypatybių:

dėl į viršų smailėjančios (nusmailėjusios) objekto viršukalnės ypatybės radosi vardas **Īėčkalnis** klnl. Skm (Vaišviliškių k.; „Pastabos“: *ant kalno buvo įrengtas*

¹⁰⁹ Dar žr. Sviderskienė 2023: 81.

¹¹⁰ Dar žr. 4 pav.

¹¹¹ Dar žr. LVŽ 2008: 588–590, kur aiškinant vietų vardų darybą ir kilmę pirmiausia remiamasi tipiškiausia liet. *būdà* reikšme ‘palapinė, pastogė, namelis (sargo, piemens ar kt.)’.

¹¹² Dar žr. Sviderskienė 2023: 79, 92, kur įvardijamam semantiniam turiniui paaiškinti pasitelkiama ir daugiau denotato požymių.

¹¹³ Plg. su kitu statumo atributu (krosnimi) siejamą palyginimą iš gyvosios kalbos, užrašytą kitame plote: *Statūs kalniukas kaip nuo pečio* Kdn (LKŽ_e). Dar žr. pršn. *nuolaidūs*, -i ‘nuožulnus, nuotakus’.

trianguliacijos punktas (majokas)), plg. liet. *ietis* ‘duriamas ar svaidomas ginklas; ragotinė¹¹⁴’. Vartosenoje šis vietos vardas greičiausiai reiškė *‘kalnelis su nusmailėjusia viršukalne’ ar pan.; dėl tokio aiškinimo dar plg. apeliatyvinės leksikos pavyzdį liet. *iečiogalis*, *ietigalis* ‘ieties galas; prasta ietis’¹¹⁵;

dėl apvalaus kraštovaizdžio fone iškilusių objektų viršaus radosi net keli tokie patys vardai ***Keputkalnis*** ar. ž. Šmnš (Ažupiečių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *priesmėlis*; „Dydis“: *10 ha*¹¹⁶); ar. ž., klnl. An (Anykščių vienkiemų ŽV anкета; „Dydis“: *0,5 ha*¹¹⁷); dr. And (Svilėlių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *šilžemis, kalnuota, aplink pušynai*); kln. An (Pavarių II vs.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *apvalus; molio su smėliu dirva*; „Dydis“: *apie 70 m aukščio ir 50 m ilgio*; „Lokalizacija“: *į vakarus nuo Pavarių k. 0,4 km*)¹¹⁸, plg. liet. *kepurė* ‘galvos apdaras (be atbrailos)’.

Su ML *griaūsmas* aiškios įvardijamo objekto sąsajos su menamu Griausmo (Perkūno) apsiereiškimu: ***Griaūsmakalnis*** klnl. Skm (Kiškėlių k.; „Lokalizacija“: *kalnelis Dilio sklype*), plg. liet. *griaūsmas* ‘perkūnija, griaustinis’¹¹⁹. Vieta paženklinta įvykio, išlikusio kalbinės bendruomenės atstovų atmintyje, nes, kaip rašoma anketoje, *prieš 50 m. griaustinis sudegino rugių gubą*. Su gamtos reiškiniu *griaustiniū* ‘griausmas, perkūnas’, *perkūnija* ‘audra su griausmais, žaibais’ susiję ir jutiminiai (akustiniai, regimieji) žmogiškieji pojūčiai, jais paremti vaizdiniai, užfiksuoti LKŽ_e: *Griaustinis dundena, grumena, bilda, griauņa, trenkia, šauna J.*; *Perkūnija grumena, gruma, griauņa, dundena, bilda, trenka, šauna J.*; *Dun dun – perkūnija dundena Mc*; *Važiuoja kap su perkūnija* (su triukšmu, greitai) Mrj. Perkūnas iki šiol tebelaikomas griaustinio, žaibo ir iš viso audros dievu (plačiau žr. Laurinkienė 1996). „<...> Griausmas, perkūnija primena audros metu supykusio dievo barimąsi“ (Laurinkienė 1996: 90). Perkūno smarkumas, veržlumas ir

¹¹⁴ Dar plg. spaudoje užfiksuotą žmogiškąją patirtimi grįstą viršukalnės smailumą ir kitą objekto ypatybę – statumą – nusakantį sakinį: *Stovėjo apleista, nepabaigta statyti mūro bažnyčia ant smailo kalnelio su stačia nuokalne TŽV266 (LKŽ_e)*.

¹¹⁵ Dėl šio vv. darybos ir kilmės aiškinimo dar žr. LVŽ 2021: 4.

¹¹⁶ ŽV anketos „Pastabos“: *Drilingo sklype. Yra mažas kalnelis, kurį kareiviai (?) kepurėmis supylę savo vado garbei*. Toks paaiškinimas sietinas su remotyvacija, kai morfologiškai, leksiškai neskaidrus žodis „išverčiamas“ suprantamai.

¹¹⁷ ŽV anketos „Pastabos“ (dar vienas remotyvacijos pavyzdys): *laukė žmonės kepurės nusiėmę didelio pono atvažiuojant nuo Kavarsko miesto*.

¹¹⁸ Iš viso tirtame plote užrašyti 4 vardai.

¹¹⁹ Dar plg. vietos vardą *Griaustin-a-vietė* (|| *Grauzė* || *Užburtasis*) kln. Sb, kurio ML *griaustinis*, plg. liet. *griaustinis* ‘griausmas, perkūnas’ (dėl vietos vardo etimologijos aiškinimo dar žr. LVŽ 2018: 277).

dinamiškumas asocijuojasi su viesulu, su perkūnijos stichija (Laurinkienė 1996: 91), dar plg. palyginimą *Kaip griaūsmas nudūmė* Km (PŽ_e). Tikėjimuose, priežodžiuose teigiama, kad audros metu Perkūnas važinėja kalnais ar šiaip ką nors veikia ant kalno (Laurinkienė 1996: 93). Taigi įsivaizduota, kad ant kalno Perkūnas gali važinėti ratais ar tiesiog dardėti į pakalnę, šitokiu būdu sukeldamas griausmą (Laurinkienė 1996: 93). Naiviojo pasaulėvaizdžio detales papildoma ir LKŽ_e užfiksuoti vaizdiniai, kad perkūnija kyla aukštyn, kad šis gamtos reiškiny susijęs su (nu)tolimu nuo žemės paviršiaus: *Naktį kėlės baisi perkūnija* S.Dauk.; *Kilsta perkūnija* Prk; *Užkilo didei skaudi perkūnija su lytumi* BsMtII56 (LKŽ_e), plg. liet. *kilti, kyla* (-sta, *kylna*), -o ‘keltis aukštyn’.

■ Tiriamajame plote dūriniais su išskirtomis ML iškilusios žemės paviršiaus vietos įvardijamos šiais aspektais: a) pagal orografinio objekto viršui būdingas ypatybes; b) pagal įvardijamo objekto šlaitų pobūdį; c) pagal įvardijamo objekto iškilimo virš žemės paviršiaus mastą; d) remiantis jutiminėmis (vaizdinėmis, garsinėmis) nominantų asociacijomis.

• Toliau minėtinas įvardijamo objekto iškilimo virš žemės paviršiaus mastą ar nutolimo nuo žemės paviršiaus laipsnį atskleidžiantis sudėtinis kilmininkinis vietos vardas, kurio antrasis dėmuo *Gryčėlė* priklauso tam pačiam kaimiškosios architektūros terminiam pogrupiui, kaip ir anksčiau aptartas dūrinys su ML *būdà* ‘menka troba’: **Čigōno Gryčėlė** klnl. Skm (Vaitūtiškio I k.), plg. liet. *čigōnas* ‘čigonų tautybės žmogus’, liet. *gryčėlė*, dar plg. *gryčià* ‘pirkia, troba’. Anketoje prie vietos vardo *Stepūrkos telėdninkas* b. Skm „Pastabų“ skiltyje užrašyta: *vidury balos kalnelis, vadinasi Čigono gryčelė*¹²⁰. Šio vietovardžio pirmasis dėmuo atspindi tam tikrą (galbūt subjektyviai ironišką – neigiamą) požiūrį ne savos tautos atstovų gyvenamųjų trobesių atžvilgiu. Be to, neišleistina iš akių ir tai, kad *kalnelis* stūksojo nuošaliai. Dėl semantikos plg. tiriamajame plote užrašytą Šlavėnų II dv. teritorijoje plytėjusios balos ir krūmo (-ų) vardą *Mažoji kamorka* An¹²¹.

• Įvardijant supančią aplinką vardų kūrėjų neliko nepastebėta vienos rūšies gyvūnų susitelkimo (ganomoji) vieta kalno šlaite. Ši pavadinta sudėtinu kilmininkiniu vardu, kurio antrasis dėmuo vartojamas netiesiogine reikšme: **Ožkū Bažnyčia** pakr., sk.¹²² An (Žažūmbrio k.; „Dydis“: *0,3 ha*; „Lokalizacija“: *prie Anykštos*), plg. liet. *ožkà* ‘nedidelis raguotas atrajojantis (ppr. naminis) gyvulys, laikomas pienui ir

¹²⁰ Vietovardis iš tarpukario LŽVA dėl nežinomų priežasčių neperrašytas į VK, todėl į LVŽ nepateko (žr. LVŽ 2014: 63–66).

¹²¹ Dėl jo plačiau žr. Sviderskienė 2022: 51, 62.

¹²² Kaip pažymėta ŽV anketoje, pakriūta-skardžius.

mėsai', liet. *bažnyčia* 'maldos namai (ppr. katalikų ir protestantų) || suėję į bažnyčią žmonės'¹²³. Anketoje nurodyta kraštovaizdžio zona su besiganančiais atrajojančiais gyvuliais įvardytojui greičiausiai kėlė tam tikrų asociacijų, priminė su apeiginiais šviesiais drabužiais į maldos namus suėjusius besimeldžiančius žmones ar pan. Dėl vietos vardo antrojo dėmens, pavartoto netiesiogine reikšme, semantikos dar plg. vienažodžius agronimų SG reprezentantus, užrašytus kiek ryčiau nutolusiame ir tiriamajame plote *Bažnytėlė* gn. Jsv (LVŽ 2008: 408), *Koplyčia* l. Skm (Vaišviliškių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *smėlio žemė, dirbama pakiluma*).

1.1.2.2. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų žemės kokybę.

Dūriniais su ML *braņčius* ir *ožys* įvardyta pažymint orografinių objektų žemės kokybę, t. y. žemės (ne)tinkamumą žemdirbiškoms reikmėms:

Braņčkalnis ar. ž. An (Katlėrių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *molis su žvyru*; „Dydis“: *apie 3 ha*¹²⁴) – galėtų būti vertinamojo pobūdžio kalno vardas su stilistiškai nuspalvinta ir įvardijamo objekto žemės kokybę žyminčia ML *braņčius* (liet. *braņčius* 'bernapalaikis, vaikigalis'). Dėl tokio aiškinimo dar plg. apeliatyvinės leksikos pavyzdį liet. *brančnāgė* menk. 'nagai, ranka'¹²⁵.

(Ne)tinkamumo žmogiškosioms reikmėms aspektu įvardijami ir šie orografiniai objektai: kalnai ir kalneliai **Ūziakalnis** kln. An (Storių k.); klnl. An (Liūdiškių k.; „Dydis“: $\frac{1}{4}$ ha; „Lokalizacija“: *nuo kaimo į pietus*)¹²⁶; **Ūziakalnis** klnl. An (Katlėrių k.). Pastarosios anketos duomenimis, [vardas] *nuo to, kad ant to kalno niekas neaugdavo, o tik sakydavo[, kad] ožkoms ganyti*. Raštuose žmogiškąja patirtimi grįstas pasakymas *Gūbrių bei kalvelių nuokalnėse ir jų viršuje dirvožemis yra sausas* rš. (LKŽ_e) anketoje užfiksuotas etninės srities atstovų pastabas paaiškina ir paremia. Vietovardžiai sudaryti sandūros būdu su ML *ožys*, antrasis sandas – nomenklatūrinis žodis *kálnas*. Taigi, remiantis Katlėrių kaimo standartizuotų lapų skiltyje „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“ užrašyta informacija *molis su smėliu*, galima teigti, kad aptarti vietovardžiai žymi sausus, nederlingos žemės plotus.

¹²³ Dar plg. šio krašto rašytojo išreiškiamą bažnyčios įvaizdį: *Bažnyčia baltuoja pačioj aukščiausioj vietoj* J.Bil. (LKŽ_e).

¹²⁴ ŽV anketoje užfiksuotas vardo kilmės paaiškinimas sietinas su remotyvacija: *labai kieta žemė, kad net brunktus laužydavo ariant tą vietą*.

¹²⁵ Dėl vietovardžio kilmės ir darybos dar žr. LVŽ 2008: 545.

¹²⁶ Dar žr. 4 pav.

1.2. Vardai, kurių radimosi pamatas – bendriniai žodžiai – skirtingų kalbos dalių (būdvardžio ir daiktavardžio) deriniai

Siekiant išlaikyti vieningą medžiagos skirstymo pagrindą, kalnuotų vietų vardai, pagal nominacijos pamatą sudaryti iš būdvardžių ir daiktavardžių derinių, skiriami į atskirą skyrių. Vienas iš jų – dūrinys su pirmuoju būdvardiniu ir antruoju daiktavardiniu sandu *Plikakalnis* klnl., pklm. Skm¹²⁷. Minėti vardai sudaro 9,5 proc. (8 vnt.) visų objektų ypatybes reprezentuojančių onimų atžvilgiu.

1.2.1. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų dydžio (aukščio, pločio) parametrus.

Tyrimo metu nustatyta, kad orografiniams objektams, be kita ko, vardai suteikiami dėl jų nutolimo nuo žemės paviršiaus, t. y. dėl aukščio.

• Šį turinį išreiškia sudėtinis vardininkinis kalnuotumu pasižymėjusios vietos vardas su pirmuoju nurodomuoju, kartu ir patikslinančiu pasakomą informaciją, dėmeniu iš liet. *áukštasai*, dar plg. *áukštas*, –à tipiškiausią reikšmę ‘turintis didelį aukštį, didelį mastą nuo apačios į viršų’ || ‘iškilęs virš įprasto lygio (apie vietovę, vandenį)’¹²⁸, ir antruoju iškilusią žemės paviršiaus vietą žyminčio nomenklatūrinio žodžio *kálnas* priesagine forma *kalnėlis*: *Áukštasai kalnėlis* gn., kln. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *žvyras*; „Lokalizacija“: *Pagalinė*¹²⁹, *Miškinio Kosto sklype*).

Įvardijama pagal orografinių objektų aukštumą ir platumą:

¹²⁷ Tokio tipo kalnuotumu pasižymėjusių vietų įvardijimo atvejai kaip *Plikakalnis* neoficialiojoje vartosenoje galėjo būti (su)trumpinami iki vieno komunikacine prasme reikšmingo elemento ir sudaiktavardėti (pavyzdžiui, iki **Plikas* klnl., pklm. Skm). Plačiau dėl šios galimybės, pasitvirtinusios kito ploto regioninės (arealinės) toponimijos tyrime, žr. Sviderskienė 2019: 113, 135 ir ten nurodytą literatūrą. Dėl kitų tokio tipo vietų vardų kaip *Áukštasai kalnėlis* gn., kln. An, *Didžióji kìnė* pklm. An ir pan. galimų sutrumpėjimo į *Áukštasai*, *Didžióji* ir pan. atvejų gyvojoje kalboje žr. atitinkamų vietovardžių lizdus LVŽ.

¹²⁸ Kaip teisingai yra pastebėjusi Marija Razmukaitė, „[i]š būdvardžio *áukštas*, *aukštà* formų kilę vietovardžiai dažniausiai yra susiję su pakilėsnėmis žemės paviršiaus vietomis“ (Razmukaitė 2003: 65). Dėl vietovardžių, kurių etimonas yra minėtas būdvardis, dar žr. LVŽ 2008: 221–226.

¹²⁹ Anykščių vienkiemų ŽV anketos duomenimis, *Pagalinė* – krūmai ir ariama žemė, prie Burbiškio kelio ir vieškelio, seniau buvo neariami, nes plytėjo labai toli nuo sodybų, gale laukų, todėl ir vadinama *Pagalinė*. Ši įkontekstinanti anketos informacija atskleidė, kad vietos vardas vartosenoje reiškė arimo su krūmais padėtį kaimo erdvėje – *‘vieta palei laukų galą’ (pa- + *galinis*, –ė → *Pagalinė*). Lokalaus toponiminio diskurso analizės rezultatai pakoregavo ankstesnį raistavardžio *Pagalinės raistas* nominacijos ir motyvacijos aiškinimą (plg. Sviderskienė 2022: 55).

- sudėtinis vardininkinis pakilumu pasižymėjusios vietos vardas su pirmuoju nurodomuoju, kartu ir patikslinančiu pasakomą informaciją, dėmeniu iš liet. *didžióji*, dar plg. *dìdis*, *-ì* (*-é*, *-ě*, *didžià*) ‘žymus savo apimtimi, stambus’: **Didžióji kinė** pklm. An (Duobiškio k.¹³⁰). Kalbos vieneto liet. *kinė* vardo struktūroje – kaip esminė nuoroda, paaiškinanti orografinio objekto rūšinį savitumą, plg. tipiškiausią šio žodžio reikšmę ‘pakilesnė vieta pievoje, raiste ar vandenyje’ (An)¹³¹, koreliuojančią su ekstralingvistine informacija, užfiksuota anketoje: *aplinkui smuklynas, o ta vieta pakili, apaugusi beržais*¹³².

- Tiriamajame plote užfiksuotas sudaromųjų sudėtinio vardininkinio vietos vardo dėmenų sankaitos atvejis: **Pìliakalnis mažasis** drv., kln. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa; „Lokalizacija“: *į pietus nuo Piliakalnio 0,1 km*), plg. liet. *pìliakalnis*, *mažasis* (liet. *māžas*, *-à* ‘kuris nedidelio ūgio, aukščio, nedidelių matmenų’). Dėl semantikos dar plg. *Pìliakalnis* || *Liūdiškių pìliakalnis* kln., šl. An (dėl jo žr. 2.2.1 skyr.), kuris anykštėnų šnekotos ploto toponiminėje sistemoje, tikėtina, atliko „piliakalnio didžiojo“ vaidmenį. Taigi minėtų piliakalnių vardai vartosenoje funkcionavo kaip *mažasis piliakalnis* ir *didysis piliakalnis*, sudarydami binarinę opoziciją.

1.2.2. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų dirvožemio spalvą (atspalvį).

Anketose užrašyti sudėtiniai vardininkiniai vietų vardai su pirmaisiais įvardijamų orografinių objektų dirvožemio spalvą (atspalvį) nusakančiais dėmenimis: **Raudónas kálnas** kln. Skm (Vaitūtiškio I k.), plg. liet. *raudónas*, *-a*. Standartizuotų lapų „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“ skiltyje užfiksuota informacija *molis* paaiškina ir pagrindžia vardo radimosi pamatą, plg. liet. *mólis*, *molỹs* ‘rusva žemė <...>’, dar plg. *Raudonasis mólis* DŽ (LKŽ₆); **Žaliasai kálnėlis** drv., klnl. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa), plg. liet. *žaliasai*, dar plg. *žālias*, *-ià* ‘viena iš pagrindinių spektro spalvų, esanti tarp geltonos ir žydros; tokios spalvos kaip žolė’ ir iškilusią žemės paviršiaus vietą žyminčio nomenklatūrinio žodžio *kálnas* priesaginę formą *kálnėlis*. Kalnelio vardas greičiausiai radosi

¹³⁰ Pirmojo visuotiniojo Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenynas *Lietuvos apgyventos vietos* (1925; LAV) (prieiga internete: <https://archive.org/details/lietuvos-apgyventos-vietos-1925> [žiūrėta 2023-11-22]) šio kaimo vardo nefiksuoja. Vardas neįtrauktas ir į administracinio-teritorinio suskirstymo žinyną, dar žr. ATSŽ 1976: 68. LVŽ duomenimis, bendrašaknių žemėvardžių tiriamajame plote užfiksuota nedaug: *Duobiškės* grv., pv., kl. An (LVŽ 2014: 400).

¹³¹ Į LVŽ šis vietos vardas nepateko; dar žr. LVŽ 2014: 224–242.

¹³² ŽV anketoje užrašytas informantų paaiškinimas sietinas su remotyvacija: *vadinasiniu dėl to, kad prieš 100 ar 150 metų čia meškos turėdavo savo kinius*.

dėl dirvožemio su šlyno priemaišomis spalvos (atspalvio). Kaip teigia dirvožemininkas Algirdas J. Motuzas, „[Š]lynžemių didžioji dalis yra sunkieji dirvožemiai. <...> profilyje arba šviežiai perlaužtų grumstelių paviršiuje vyrauja mėlyna, žalsva, pilkšva spalva.“¹³³ Lietuvos dirvožemių žemėlapiu (dėl jo žr. Dent, Kimbe 2008) duomenimis, be kitų dirvožemio sistemos elementų, tiriamajame plote aptinkama ir išmolėjusių glėjiškų žalsvos spalvos dirvožemių¹³⁴. Nors šie duomenys vietovardžio atsiradimo lingvistinę raišką paaiškina ir paremia, neatmestina, kad vardo radimąsi galėjo stimuliuoti žalia kalno augalijos spalva ar pan.

Iš gyvosios kalbos užrašytas vienas sudėtinės formos kilmininkinis vietovardis **Mólinų kálnas** ar. ž. Šmnš (Vikonių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *molis*; „Dydis“: *1 ha*; „Lokalizacija“: *abipus Anykščių–Vikonių kelio, prie Kavoliūno viens[ėdžio]*), plg. liet. *mólinas*, -à šalutinę (4.) reikšmę ‘molio spalvos, moliūgas’. Objektas įvardytas pagal kalnuotos vietos dirvožemio spalvą (atspalvį); savo reikšme šis vardas artimas molio kalno vardui *Raudónas kálnas* Skm.

1.2.3. Įvardijama pagal iškilusios žemės paviršiaus vietos viršuje stovėjusį (-ius) objektą (-us).

Iš gyvosios kalbos užrašytas sudėtinis vardininkinis vietovardis su išvestiniu pirmuoju dėmeniu: **Kryžinis kalnas** pklm. An (Storių k.), plg. liet. *kryžinis*, -ė, *kryžinis*, -ė šalutinę reikšmę (2.) ‘su kryžiumi (kryžiais), <...>’. Manytina, kad vartosenoje šis vietos vardas reiškė *‘kryžiaus (-ių) kalnas’. Spėjimą patvirtinančios informacijos anketoje neužfiksuota, tačiau vardo struktūra (sudėtinės formos vardo išvestinis pirmasis dėmuo su priesaga *-inis* žymi vietą) leidžia manyti, kad šiuo vardu buvo žymima kryžiaus (-ių) stovėjimo vieta.

¹³³ Plačiau žr. straipsnį VLE_e (prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/slynzemiai/> [žiūrėta 2023-12-07]).

¹³⁴ Dar žr. kitą Lietuvos dirvožemių žemėlapi (prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-dirvozemiai/> [žiūrėta 2024-07-09]). Tai, kad „<...> yra Lietuvoje <...> velėninių-glėjinių ir aliuvinių (sampilvinių) dirvožemių“, patvirtina ir lietuvių geografai S. Tarvydas, tačiau tikslios jų paplitimo vietos nenurodo (dar žr. Tarvydas 1958b: 28).

1.2.4. Įvardijama pagal vertinamąjį iškilusios žemės paviršiaus vietos suvokimo būdą.

Vertinamuoju įvardyto objekto suvokimu „pamatuotas“ determinatyvinis dūrinys **Plikakalnis** klnl., pklm. Skm, plg. liet. *plikas*, -à ‘neturintis natūralios dangos (plaukų, vilnų, plunksnų, augmenijos, lapų)’¹³⁵. Vietos vardas sudarytas su ML *plikas*, antrasis jo sandas – nomenklatūrinis žodis *kálnas*. Kaip rašoma Nagūrkiškių kaimo anketoje, *dirvonuojanti pakiluma*. Ši informacija leidžia matyti, kad dūriniu vieta ne tik įvardyta, bet ir pasakyta kodėl, plg. liet. *dirvónas* ‘apleista, nedirbama, sužėlusi dirva’, *dirvonúoti*, -úoja, -ãvo ‘būti dirvonu’: *Dirvonáuja žemė, kur nearta stovi Vb* (LKŽ_e). Taigi įvardijamo objekto vardo reikšmėje galimai integruotas ir vertinimas.

Pirmajame mokslo studijos skyriuje aptartų vietovardžių skiriamasis požymis yra kalnuotumu pasižymėjusių vietų ypatybės, kurių motyvacija nulemta tiek objektyviųjų (onomastinių), tiek subjektyviųjų (psichologinių) priežasčių.

¹³⁵ Dėl liet. *plikas* etimologijos dar žr. Sabaliauskas 1990: 175, „Lietuvių kalbos slavizmų“ skyriuje, „Spalvų ir kitų ypatybių“ poskyryje.

2. IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS VIETŲ VARDAI, REPRESENTUOJANTYS ERDVINIUS SANTYKIUS SU KITAIS (GEO)OBJEKTAIS

Šie vardai sudaro žymiai mažesnę visos analizuojamos medžiagos dalį – 23 proc. (žr. 3 priedą). Anketose užrašyti 25 leksiniai vienetai.

2.1. Įvardijama orientuojantis į gyvenviečių teritorijoje esančius (geo)objektus

Šio pogrupio vardai sudaro 67 proc. (16 vnt.) visų skyriaus vardų. Jais įvardijami santykinai nedideli sociokultūrinės erdvės ir kraštovaizdžio elementai, užrašyti gyvenvietės „viduje“ ar artimiausiose jos priegose. Daugelis iš jų sudaryti iš bendrinių daiktavardžių ar jų derinių su nomenklatūriniais žodžiais ir atspindi vietos infrastruktūrą. Dvieju didesnės apimties žemėvardžių struktūroje pasitaikė tikriniai žodžiai – asmenvardis, žymintis sodybvietę, ir gyvenamosios vietos vardas.

2.1.1. Įvardijama pagal iškilusių žemės paviršiaus vietų buvimą erdvėje įvairių kitų objektų ribojamose zonose.

- Vietos vardo *pluralia tantum* forma **Pāgrindos** klnl. Skm (Nagūrkiškių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *ilgas, apaugęs krūmais, vietomis dirbamas*) galimai radosi dėl artimoje aplinkoje (greta) ėjusio kelio, plg. liet. *pagrindà* ‘akmenimis grįstas, šakomis klotas kelias per pelkę, kamša’. Anketoje informantų minimas pastebėtas įvardijamo objekto požymis *ilgas* liudija orografinio objekto buvimo palei kelią nuorodos naudai¹³⁶.

- Vardai, sudaryti su priešdėliu *pa-*¹³⁷: **Pamūrė** kln. Skm (Vaitūtiškio I k.). Šis kalno vardas žymėjo vietą, esančią palei mūrą. Apeliatyvo liet. *pamūrė* reikšmė ‘vieta prie mūro’

¹³⁶ Dar plg. liet. *grindà* ppr. pl. ‘medinė asla iš lentų, grindys’: *Rytų Lietuvoje (Ds, Kp, Ln, Sv) grindis vadina grindomis* K.Būg. (LKŽ_e).

¹³⁷ Dėl apeliatyvinės leksikos vedinių su priešdėliu *pa-* žr. LKG 1965: 424–425.

tiksliai nusako ir paaiškina iškilusios vietos įvardijimo situaciją, nes junginys su prielinksniu *priē* žymi orografinio objekto buvimą vietoje, ribojamoje kito objekto¹³⁸. Šiuo konkrečiu atveju – ribojamą mūro (liet. *mūras* ‘siena, aptvėrimas iš cemento, akmenų ar plytų’ || ‘kas iš akmenų, plytų ar cemento sumūryta’); **Pāplecēs** klnl. An (Grubū k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *vieta aukšta; molis*), plg. liet. *plēcius* ‘žemės gabalas, sklypas’. Akivaizdu, kad šis onimas žymėjo iškilusią žemės paviršiaus vietą, esančią palei sklypą, arba ribojamą tam tikro (neįvardyto) žemės sklypo.

• Kelių iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai sudaryti su deminutyvų darybos kategorijai priskirtinomis priesagomis *-elis, -elė, -ėlis*: **Būdēlē** klnl. An (Anykščių vienkietimių ŽV anketa; „Dalykas“: *kalnelis*; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *seniau krūmais buvo apaugęs, smėlys*; „Dydis“: *2 ha*; „Pastabos“: *dabar ariamas ir sėjamas*), plg. liet. *būdà* šalutinę reikšmę (3.) ‘menka troba’¹³⁹; **Malūnēlis** (|| *Kalnēlis*) ar. ž. An (Šlavėnų II dv.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *molis*; „Dydis“: *apie 2 ha*), plg. liet. *malūnas* ‘pastatas su įrenginiais malti’¹⁴⁰.

Orografinio objekto vardas **Pušēlis** klnl. An (Grubū vs.; „Dalykas“: *kalnelis*; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *vieta aukšta*; „Dydis“: *apie 1 ha*), plg. liet. *pušis* ‘visada žaliuojantis medis su ilgais spygliais ir apvaliais kankorėžiais (Pinus)’, dar plg. bendrašaknį pelkėvardį *Pušėlė* An, užrašytą tiriamajame plote¹⁴¹.

Aptartais priesagų vediniais įvardytos iškilusios žemės paviršiaus vietos, t. y. nedideli kalneliai, plytėję tarpukario kaimo erdvėje tam tikrų statinių (trobelės ir malūno), medžio (pušies) ribojamose zonose, ir buvo vartojami nurodant, kad kiekvienas iš įvardytų objektų būna (plyti) kartu su kuo: atitinkamai *‘kalnelis su trobele’, *‘kalnelis su malūnu’, *‘kalnelis su pušimi’.

¹³⁸ Prielinksniai neturi savarankiškos leksinės reikšmės. Jų reikšmė atsiskleidžia tik žodžių junginiuose, kuriuose jie vartojami (LKG 1971: 577). Lietuvių kalboje prielinksniai rodo ne tik sintaksinius žodžių santykius, bet kartu padeda tiksliau, konkrečiau atskleisti tų santykių turinį (LKG 1971: 577–578). Prielinksnis *priē* vartojamas erdvės santykiams reikšti (žr. LKG 1971: 578; dėl *priē* vartosenos su kilmininku dar žr. LKG 1971: 584).

¹³⁹ Dar žr. LVŽ 2008: 588–590.

¹⁴⁰ Kita vertus, neatmestina, kad kalnelio bendrasis vaizdas kraštovaizdžio fone kalbinės bendruomenės atstovams galėjo asocijuotis su malūno architektūrine forma ir apvaliu jo sukinamuoju viršumi, plg. liet. *kepūrė* šalutinę reikšmę (7.) ‘vėjinio malūno sukinamasis viršus’, dėl semantikos dar plg. vv. *Kepūrkalnis* An, And, Šmnš (dėl šių vietų vardų žr. 2.1.1 skyr.). Dėl vėjo malūnų raidos Lietuvoje, vietos jiems statyti parinkimo, architektūrinių malūnų formų ir kt. plačiau žr. Avižienė 2011: 23–27. Ji rašo, kad „pradžioje buvo statomi stiebiniai vėjo malūnai, gręžiami į vėją visu liemeniu, o nuo XVIII a. pradėjo plisti tobulesni – kepuriniai, kurių sparnai į vėją buvo pasukti viršutine dalimi – kepure“ (Avižienė 2011: 26).

¹⁴¹ Dėl jo nominacijos ir motyvacijos paaiškinimo dar žr. Sviderskienė 2022: 51, 62.

• Erdvės santykiams reikšti tiriamajame plote buvo vartojami ir didesnės apimties kalnuotų vietų vardai. Sudaromųjų dėmenų sankaitos būdu sudaryto įvardijamojo junginio **Kálnas už Mũkų** kln. An (Puntuko vs.¹⁴²) antrąjį dėmenį sudaro prielinksninė konstrukcija *už Mũkų*, kurios antrasis dėmuo išreikštas daugiskaitos kilmininku. Anketos duomenimis, *Mũkos* – ąžuolai¹⁴³, plg. liet. *mũkà* ‘nukryžiuoto Kristaus figūra’. Prielinksnis *už* pavartotas su kilmininku erdvės santykiams (iš)reikšti¹⁴⁴ – įvardijamo objekto buvimo kryptį į ne priekinę kito objekto – ąžuolų *Mũkų* – pusę. Kitas panašaus tipo vietovardis – **Pakriúta už Mũrėlio** ar. ž., mš. An (Mũrėlio vs.; „Dalykas“: *miškas su ariama žeme*; „Lokalizacija“: *į žiemius nuo Mũrėlio vienk[imio] 150 m*). Sudaromųjų dėmenų sankaitos būdu sudaryto įvardijamojo junginio antrąjį dėmenį sudaro prielinksninė konstrukcija *už Mũrėlio*, kurios antrasis dėmuo išreikštas viensėdžio vardo *Mũrėlis* kilmininku. Prielinksnis *už* pavartotas su kilmininku taip pat (iš)reiškia erdvinis santykius – įvardijamo objekto buvimo kryptį į ne priekinę kito teritorinio objekto – Mũrėlio viensėdžio – pusę (tikėtina, žvelgiant išcentriškai iš nominanto, galimai gyvenusio Mũrėlio viensėdyje, pozicijos).

Toliau pateiksimo sudėtinio žemėvardžio antrasis sudėtinis dėmuo išreikštas prielinksnine konstrukcija, tiksliai nusakančia iškilusios vietos įvardijimo situaciją, nes junginys su prielinksniu *priė*, kaip jau buvo minėta anksčiau, žymi orografinio objekto buvimą vietoje, ribojamoje kito objekto: **Pakriúta priė Lėščiui** ar. ž., mš. An (Mũrėlio vs.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *smėlis su dideliu pakilimu*), plg. pvd. *Lėščius* (PDB_o). Šiuo atveju vardas žymėjo pakriutos buvimo vietą kaimo erdvėje, ribojamoje sodybvietės.

2.1.2. Įvardijama pagal iškilusios žemės paviršiaus vietos buvimo vietą kito (geo)objekto – girios – vietoje.

Iš gyvosios kalbos užrašytas sandūros būdu sudarytas kalnuotos vietos vardas **Giriakálnis** kln. An, plg. liet. *girià* ‘didelis miškas’. Storių kaimo anketos duomenimis,

¹⁴² Viensėdžio vardas, užrašytas iš gyvosios kalbos ŽV anketoje, nesukirčiuotas, plg. kaimo vardą *Pùntukas* An (ATSŽ 1976: 250).

¹⁴³ Kaip yra pastebėjęs lietuvių žurnalistas Algimantas Semaška, „[A]nykščių šilelis nusidriekęs palei Šventąją, į pietus nuo Anykščių, prie kelio į Kurklius. Šalikelėje stūkso įdomūs tautodailininkų sukurti stogastulpiai“ (Semaška 2007: 36).

¹⁴⁴ Dėl prielinksnio *už*, einančio su kilmininku, žr. LKG 1971: 585.

jis buvęs *šiaurinis [iš] Storių kalnų*¹⁴⁵, „Pastabų“ skiltyje rašoma: *buvo girelė*. Iš vardo ir standartizuotuose anketos lapuose užfiksuotos kraštovaizdžio informacijos galima numanyti, kad girios ir orografinio objekto vieta, užimama erdvėje, sutapo. Dėl semantikos plg. liet. *giriapievė* ‘pieva su krūmais (girios vietoje)’.

2.1.3. Įvardijama iškilusios žemės paviršiaus vietos dalies – šlaito – erdvinė padėtis kalno apačios ir viršukalnės atžvilgiu.

Determinatyvinis dūrinys įvardija tam tikrą orografinio objekto – šlaito – vietą, vienodai nutolusią nuo kalno papėdės ir viršukalnės: **Vidùkalnis** dr., mš. And (Migdoliškio k.), plg. liet. *vidùkalnis* ‘šlaito vieta, vienodai nutolusi nuo kalno papėdės ir viršūnės’.

2.1.4. Įvardijama pagal erdvinį vietos-posesyvumo santykį su kitais gyvenvietės teritorijoje buvusiais objektais¹⁴⁶.

Sudėtinės formos kilmininkiniai vietovardžiai su apibrėžiančiais pirmaisiais dėmenimis: **Prūdėlio kálnas** kln. Šmnš (Šeimyniškių k.), plg. liet. *prūdėlis*, dar plg. *prūdas* ‘tvenkinys’¹⁴⁷; **Smėlyno kálnas** kln. Skm (Vaitūtiškio II vs.), plg. liet. *smėlynas* ‘vieta, kur daug smėlio’; **Vodų kálnas** ar. ž. Šmnš (Vikonių k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *priemolis, priesmėlis*; „Dydis“: *80 ha*; „Lokalizacija“: *nuo geležinkelio į žiemius 0,3 ha*; „Pastabos“: *kelių ūkininkų sklypai*¹⁴⁸), plg. liet. *voda* ‘pievos įsikišimas į mišką, į krūmus, įvodė, pratėgė, laukymė’, dar plg. iliustracinį sakinį, užrašytą aukštaitiškajame tarmės plote: *Iš pievos kelios vodos nueina į krūmus* Rm (LKŽ_e). Pastarieji vardai žymi orografinių objektų buvimo vietą greta kitų vandens ir sausumos teritorinių objektų, pasakytų kilmininkinio vardo pirmuoju dėmeniu.

Orografinio objekto vardas **Põanykštos kalnai** (|| *Kasagõrai*) kln., sk. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa; jos „Pastabų“ skiltyje rašoma: *tai gražiausios vietos, <...> raštu*

¹⁴⁵ Kiti šiame kaime užfiksuoti orografinių objektų vardai *Liepkalnis* (žr. 1.1.1.2 skyr.), *Barsiukynas* (žr. 1.1.1.3 skyr.), *Kryžinis kalnas* (žr. 1.2.3 skyr.), *Giltinė, Stulpakalnis* (žr. 1.1.2.1 skyr.), *Ūžiakalnis* (žr. 1.1.2.2 skyr.) tarpusavyje mažesnių mikrosistemų nesudaro. Jais identifikuojami ir žymimi skirtingais aspektais įvardytos iškilusios žemės paviršiaus vietos, kurių ypatybės iškeltos ir aptartos nurodytuose studijos skyriuose.

¹⁴⁶ Dėl tokio artimos reikšmės helonimų skyrimo vykdant kitos etninės srities vietovardžių nominacijos ir motyvacijos tyrimą dar žr. Sviderskienė 2016: 254 ir 43-ią straipsnio išnašą; dėl hidronimų skyrimo ir jų skirstymo semantikos ir motyvacijos aspektu dar žr. Vanagas 1981: 104.

¹⁴⁷ Dar žr. Sviderskienė 2023: 84.

¹⁴⁸ ŽV anketos „Pastabos“ (remotyvacijos pavyzdys): *būdavę daug uodų (vuodų) (vodų)*.

nepasakyti, tik jausti). Vietovardis sietinas su išvestiniu vietos pavadinimu **pōanykšta*, plg. *Anykštà* up. An (LUEV 6). Šioje vietoje tikslinga atrodytų aptarti pastarojo onimo gretimę lytį, koegzistavusią gyvojoje kalboje, paaiškinančią ir patikslinančią, kokios iškilusių žemės paviršiaus vietų dalys etninės srities kalbinės bendruomenės atstovų buvo išskirtos iš supančios aplinkos ir įvardytos: ***Kasagōrai*** (|| *Pōanykštos kalnai*) kln., sk. An, plg. brus. *kacazop* ‘kalno šlaitas, pakalnė’¹⁴⁹, dar plg. liet. *šlaitas* 1. ‘kalno šonas, atkalnė’ || ‘krantas, skardis’, liet. *skardis* ‘status šlaitas, krantas, stati atkalnė’.

2.1.5. Įvardijama pagal iškilusios žemės paviršiaus vietos padėties ją ribojančio objekto atžvilgiu nuorodą.

Prielinksnis *pō* šių orografinių objektų vardų struktūroje pavartotas vietos ir krypties santykiams žymėti su įnagininku nurodant padėtį apačioje, žemiau ko.

Prielinksniniai junginiai (prielinksnis *pō*, einantis su įnagininku¹⁵⁰): ***Pō qžuolu*** klnl. Skm (Vaitūtiškio I k.) – iškili vieta, kaip nurodoma anketoje, ties tam tikros rūšies medžiu radosi dėl to, kad *tarp qžuolo samanų yra įaugęs akmuo*; ***Pō krỹžium*** (|| *Po piliakalnium*) klnl. An (Liūdiškių k.; „Pastabų“ skiltyje rašoma: *stovi senas kryžius*)¹⁵¹. Prielinksnis *pō* šių orografinių objektų vardų struktūroje taip pat pavartotas vietos ir krypties santykiams žymėti su įnagininku nurodant padėtį apačioje, žemiau ko. Neabejotina, kad vartosenoje šiame poskyryje aptartų iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai reiškė *‘kalnelis, plytintis prie ažuolo, greta jo šaknų’ ir *‘kalnelis, plytintis prie kryžiaus, greta jo stovimosios (pastatymo) vietos’¹⁵².

Kaip matyti iš anketoje užrašytų gyvojoje kalboje funkcionavusių gretiminių kalnelio vardų lyčių ***Po piliakalnium*** (|| *Pō krỹžium*) klnl. An (Liūdiškių k.), jais pasakyta informacija aktuali tiek teritorinio objekto, tiek tam tikros vietos, greičiausiai žinomos tik apylinkės žmonėms, kur stovėjo senas kryžius, atžvilgiu. Kalnelio būta greta stūksančio piliakalnio, jo papėdėje, t. y. ten, kur ir kryžiaus stovėta, plg. *Piliakalnis* (|| *Liūdiškių piliakalnis*) kln., šl. An. Prielinksnis *pō* šių orografinių objektų

¹⁴⁹ Žr. <https://verbum.by/tsbm/kasahor> [žiūrėta 2023-09-08].

¹⁵⁰ Dėl prielinksnio *pō*, einančio su įnagininku, žr. LKG 1971: 585.

¹⁵¹ Dar žr. 4 pav.

¹⁵² Liet. *qžuolas* ‘labai kietos medienos lapuotas medis (Quercus)’, liet. *krỹžius* ‘stiebas su skersiniu viršutiniame gale – pagrindinis krikščionybės simbolis’.

vardų struktūroje pavartotas vietos ir krypties santykiams žymėti su įnagininku nurodant padėtį apačioje, žemiau ko.

2.2. Įvardijama orientuojantis į gyvenviečių prieigose ir už gyvenviečių ribų esančius (geo)objektus

Šio pogrupio vardai sudaro 33 proc. visų skyriaus vardų. Anketose užrašyti 8 leksiniai vienetai.

2.2.1. Įvardijama orientuojantis gyvenamųjų vietų atžvilgiu.

Piliakalnių įvardijimo pamatas – lokaliai artimų gyvenamųjų vietų vardai. Toliau pateiksiami orografinių objektų vardai sudaryti iš oikonimų ir bendrinių daiktavardžių derinių: **Liūdiškių piliakalnis** (|| *Piliakalnis*) kln., šl. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa) – sietinas su kaimo vardu *Liūdiškiai* An (ATSŽ 1976: 164); **Šeimyniškių piliakalnis** (|| *Piliakalnis* || *Vóruta*) plkln. Šmnš – sietinas su kaimo vardu *Šeimyniškieliai* Šmnš (ATSŽ 1976: 301)¹⁵³. Piliakalniai, akivaizdu, regioninėje toponimijoje atliko (tebeatlieka) tam tikrų teritorinių riboženklių funkciją¹⁵⁴.

Pagal tą patį principą tiriamajame plote įvardyta ir pakriūta: **Žažumbrio pakriūta** gn. Šmnš (Peslių vs.), plg. *Žažumbris* k. An (ATSŽ 1976: 358), liet. *pakriūta* ‘status, skardingas, yrantis krantas ar kalno šlaitas’. Sudėtinio kilmininkiniu vardu įvardijama pagal kalno šlaito padėtį erdvėje arčiausiai plytėjusios gyvenvietės – Žažumbrio kaimo – atžvilgiu.

2.2.2. Įvardijama orientuojantis vandens objekto atžvilgiu.

Orografinio objekto vardas **Vōlupio kálnas** ar. ž. An (Naujūjų Eļmininkų (|| Palivarkiečių || Palivárko) vs.) vietos–posesyvumo ryšiais¹⁵⁵ sietinas su vandenvardžiu, ką ir parodo sudėtinio kilmininkinio vardo apibrėžiantysis pirmasis dėmuo. Taigi šio onimo įvardijimo pamatas – artimoje aplinkoje tekėjusio upelio vardas *Vōlupis* upl. An¹⁵⁶, iš

¹⁵³ Dėl šio piliakalnio vardo, jo kitų, gyvojoje kalboje koegzistavusių, lyčių nominacijos, motyvacijos, kitimo laike proceso dar žr. Sviderskienė 2023: 88, 92 ir ten pateiktą literatūrą.

¹⁵⁴ Apie piliakalnių Lietuvoje tipus dar žr. LE 1960: 500.

¹⁵⁵ Dėl šių ryšių koreliacijos regioninėje helonimijoje dar žr. Sviderskienė 2016: 254 ir 43–ią straipsnio išnašą.

¹⁵⁶ Šis vandenvardis oficialiame Lietuvos vandenų vardyne neužfiksuotas. Dėl upelio vardo *Vōlupis* ir kito piliakalnio ruožu tekėjusio upelio vardo *Volupėlis* dar žr. Sviderskienė 2023: 84, 86, 91, 92.

gyvosios kalbos užrašytas nurodant, kad šis *teka iš pietų į vakarus*. Taip pat įrašai anketoje atskleidžia, kad kaimo teritorija yra šio *upelio pradžia*, upelis *teka pro Šeimyniškelio Piliakalnį, Vorutą į Ilmos upelį* (pro Šeimyniškėlių piliakalnį – *aut. pastaba*). Minėta informacija siejasi ir su Šeimyniškėlių kaimo anketos duomenimis, čia apie *Vōlupį* rašoma: *upelis 4 km ilgumo, Vorutos piliakalnio rytų pusėje*.

2.2.3. Įvardijama orientuojantis agroobjektų atžvilgiu.

Išplatėjusi vieta greta agroobjekto kalnuotoje teritorijoje (kalnuotą vietos reljefą paliudija kaimo vardas *Pagūbrỹs*¹⁵⁷, kurio teritorijoje užrašytas vietovardis) įvardijama ***Diėčkuvienės Vařtai*** klnl. An (Pāgūbrio k.). Sudėtinis vietos vardas sudarytas iš to paties kaimo anketoje užrašyto pievos vardo *Diėčkuvienė*¹⁵⁸ kilmininko, nurodančio kalnelio lokalią padėtį kaimo erdvėje, ir netiesiogine reikšme pavartoto antrojo dėmens, dėl kurio plg. liet. *vařtai* ir šio žodžio šalutinę reikšmę, aktualizuotą vartosenoje, – ‘didelės suveriamos durys’. Taigi orografinio objekto užimama padėtis kaimo teritorijoje kito jos segmento (pievos) atžvilgiu prilyginta plačiai angai, pro kurią patenkama į tam tikrą gyvenvietės dalį ar pan.¹⁵⁹, dar plg. liet. *vařtai* tipiškiausią reikšmę ‘tvoros ar gardo įeinamoji ar įvažiuojamoji anga, ppr. užkeliama ar užveriami sąvaromis; atkeliama ir užkeliama tvoros ar gardo dalis, sąvaros’¹⁶⁰.

Sudėtinės formos kilmininkiniu vardu įvardijama ir kalnuotumu pasižymėjusi vieta ***Patrasės pakriūta*** ar. ž., gn. An (Šeimyniškėlių k.; „Lokalizacija“: *nuo Niūronių kelio į šiaurę ir prie kelio*)¹⁶¹, plg. liet. **patrasė*, dar plg. *trasà* ‘linija, nužymėta vietovėje <...>, nustatanti judėjimo ar tįsėjimo kryptį’ ir nomenklatūrinį žodį *pakriūta*.

Užfiksuotas dar vienas įvardijimo atvejis, išreikštas sudėtinės formos kilmininkiniu vardu ***Pažalčpievio kalnas*** ar. ž. An (Šeimyniškėlių k.), plg. raisto vardą *Pažalčpievis* An. Pastarasis vietovardis užrašytas to paties kaimo anketoje, jo pirmojo dėmens struktūra su *-piev-* parodo, kad susidarymo metu objektas priklausė agronimų SG, o helonimų SG

¹⁵⁷ Siekiant išaiškinti gyvenvietės „viduje“ užrašyto vietovardžio reikšmę vartosenoje neišleistinas iš akių ir kaimo vardo *Pagūbrỹs* An įvardijimo pamatas, reprezentuojantis vietos padėtį gūbro atžvilgiu, plg. liet. *gūbras* ‘supiltas kalnelis, pakilesnė vieta, kalva’.

¹⁵⁸ Kitaip vietovardis kvalifikuojamas LVŽ 2014: 259; čia jis siejamas su asmenvardžiu.

¹⁵⁹ Dėl kitų palyginamojo motyvacijos tipo reprezentantų dar žr. 1.1.2.1 skyr.

¹⁶⁰ Vykdam tyrimą pastebėta, kad be konteksto reikšmėje užfiksuota informacija, liudijanti, kad pro vartus įeinama arba įvažiuojama (judėjimo kryptis „iš išorės“ į „vidų“). Priešingas veiksmas, kai pro vartus išeinama, išvažiuojama ar pan., šiuo atveju reikšmėje nefiksuojaamas.

¹⁶¹ Dėl šio vietovardžio dar žr. Sviderskienė 2023: 89.

reprezentantu tapo vėliau metoniminio perkėlimo būdu, taigi vietos vardas pateikiamas ir aptariamas šiame skyriuje.

2.2.4. Įvardijama orientuojantis kito objekto atžvilgiu.

Lāpių olōs pakriūtos gn., pakr. An (Gōjaus k.; „Dalykas“: *ganyklos, pakriūta*) – didesnės apimties sudėtinis kilmininkinis vietovardis su sudėtinu pirmuoju dėmeniu *Lāpių olōs*, atskleidžiančiu, kad pakriūta identifikuojama lapių landos, t. y. olos žemėje, kalno šlaite, atžvilgiu, plg. liet. *lāpė* ‘plėšrus šunų šeimos žvėrelis (Vulpes)’ ir *olà* ‘žvėrelių ar paukščių urvas, landa’, dar plg. liet. *pakriūta* ‘status, skardingas, yrantis krantas ar kalno šlaitas’.

Antrajame mokslo studijos skyriuje aptartų vietovardžių skiriamasis požymis yra kalnuotumu pasižymėjusių vietų užimama padėtis erdvėje.

3. IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS VIETŲ VARDAI, REPREZENTUOJANTYS SANTYKĮ SU ASMENIU (-IMIS)

Anketose užfiksuota viena orografinio objekto vardo *pluralia tantum* forma, priegalinės formos vedinys ir keli sudėtiniai kilmininkiniai vietovardžiai su apibrėžiančiais pirmaisiais dėmenimis – tiriamojo ploto žmonių asmenvardžiais ir apeliatyviniu asmens pavadinimu. Šio pogrupio kalnuotų vietų vardai (10 vnt.) sudaro 9 proc. visų išanalizuotų onimų (žr. 3 priedą).

3.1. Įvardijama pagal sodybvietės, plytėjusios iškilusioje žemės paviršiaus vietoje, savininkų asmenvardį.

Anketoje užrašyta orografinio objekto vardo *pluralia tantum* forma **Dementaĩ** kln. An (Desiūškių k.), plg. pvd. *Dėmentas* (PDB_e)¹⁶². Greičiausiai toje vietoje, ant kalno, Dementų šeimos ar giminės gyventa, t. y. būta sodybvietės (plg. toliau studijoje 3.2 skyriuje aptartą vietos vardą *Baltakienės kálnas kln., sod. An*, iš kurio objektų nuorodų matyti, kad kalno ir sodybos buvimo vieta sutampa). Taigi vieta įvardijama pagal dalies ir visumos santykį (dar plg. to paties metoniminio tipo pakilumos vardą *Kapėliai Skm* – žr. 1.1.1.4 skyr.).

3.2. Įvardijama pagal iškilusios žemės paviršiaus vietos žemės ūkio naudmenų ar kitų plotų nuosavybės santykį.

• Priesagos *-iškis* vedinys – pakriaušės¹⁶³ vardas **Gintautiškis** l., sklp., pakriaušė, pv. Skm (Kurklių II dv.; „Dalykas“: *lauko sklypas*; „Dydis“: *8 ha*; „Pastabos“: *dabar*

¹⁶² Dar žr. LVŽ 2014: 202.

¹⁶³ Plg. liet. *pakriáušė, pakriaušė, pakriaušė* ‘status, skardingas krantas ar kalno šlaitas, kriaušis, pakriūtė’.

statosi trobas Kazys Pipiras) įvardijimo proceso metu radosi iš buvusio sklypo šeimininko asmenvardžio, plg. avd. *Gintautas* (PDB_e; LVKŽ⁵ 2007: 153).

- Anketose užrašyta keletas orografinių objektų vardų, išreikštų sudėtinės formos kilmininkiniais junginiais su apibrėžiančiais asmenvardiniais pirmaisiais dėmenimis: **Baltakienės kálnas** kln., sod. An (Janỹdzių I vs.), plg. avd. *Baltakienė*, dar plg. pvd. *Baltákis* (PDB_e)¹⁶⁴; **Barabánščiko kálnas** kln. An (Janỹdzių I vs.; „Dalykas“: *lauko kalnas*), plg. prvd. *Barabánčikas* (‘būgnininkas’) jaunystėje mušęs būgną Žk, prvd. *Barabánčikė* (‘būgnininkė’) f. stora Čd (Butkus 1995: 161)¹⁶⁵; **Bùbino kalnėlis** klnl. Šmnš (Ažupiėčių k.): pvd. *Bùbinas* (PDB_e)¹⁶⁶; **Grimašaũsko kálnas** ar. ž., kln. An (Paėlmio k.): pvd. *Grimašaũskas* (PDB_e)¹⁶⁷; **Põvilo kálnas** d. [duõbės], kln. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa; „Pastabos“: *žovyras, molis, kurie vežami statybai ir keliams taisyti*): v. *Põvilas* (LVKŽ⁵ 263).

Juos papildoma tos pačios formos pakriūtos-skardžiaus vardai: **Nárbuto pakriūta** (|| *Valmuso pakriūta*) sk. An (Paėlmio k.; „Dalykas“: *ganyklos skardžiai*¹⁶⁸): pvd. *Nárbutas*, liet. *pakriūta* ‘status, skardingas, yrantis krantas ar kalno šlaitas’; **Valmuso pakriūta** (|| *Nárbuto pakriūta*) sk. An (Paėlmio k.; „Dalykas“: *ganyklos skardžiai*): pvd. *Valmusas*, liet. *pakriūta*. Šio vardo lytys *Nárbuto pakriūta* || *Valmuso pakriūta* galimai buvo vartotos tik kaimo ribose, jos vietiniams gyventojams leido orientuotis atskiruose pakriūtos-skardžiaus ruožuose.

Sudėtinu kilmininkiniu junginiu su apeliatyviniu asmens pavadinimu pirmojo, apibrėžiančiojo, dėmens pozicijoje išreikštas ir kalnuotumu pasižymėjusios vietos vardas **Vagilkos kálnas** pv. An (Anykščių vienkiemų ŽV anketa), plg. liet. *vagilka* ‘vagianti moteris, vagilė’.

Visi poskyryje aptarti orografinių objektų ir jų struktūrinių dalių (pakriūtų-skardžių) vardai yra posesyvinės reikšmės.

Trečiajame mokslo studijos skyriuje aptartų vietovardžių skiriamasis požymis yra kalnuotumu pasižymėjusių vietų santykis su asmeniu (-imis).

¹⁶⁴ Dar žr. LVŽ 2008: 342; čia vietos vardas nesukirčiuotas, anketos duomenys tai padaryti leidžia.

¹⁶⁵ Dar žr. LVŽ 2008: 361, kur vietovardis siejamas su rus. *барабанищик* ‘būgnininkas’.

¹⁶⁶ LVŽ 2008: 581 aiškinama kitaip, vietovardis siejamas su apeliatyvais liet. *bùbinas*, kita vertus, su liet. *bùbinti*, *-a*, *-o*.

¹⁶⁷ Dar žr. LVŽ 2018: 297.

¹⁶⁸ Plg. ŽV anketoje vietovardžio *Arúodai* kln. An objekto nuorodą *ganyklos kalnai*.

4. DABAR NE VISAI AIŠKŪS IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS VIETŲ ĮVARDIJIMO ATVEJAI

Kadangi aiškumo ir neaiškumo požiūriu tiriama medžiaga yra nevienalytė, studijoje skiriami keli įvardijimo atvejai (8 vnt., sudarantys 8 proc. visų išanalizuotų onimų, – žr. 3 priedą), kuriuos analizuojant kompleksiskai dėl kolektyvinės sąmonės ir istorinio mentaliteto pasikeitimo, dabar ne visai aiškios motyvacijos ir kita skiriamasis požymis nenustatytas.

○ Iškilusios žemės paviršiaus vietos vardo forma **Dubė** kln. Šmnš (Šeimyniškių k.) įvardijimo procese greičiausiai buvo pasirinkta dėl fizinių kalno ypatybių: įdubusios viršukalnės, duobėto orografinio objekto paviršiaus ar pan., plg. liet. *dubùs*, *-ì* ‘įdubęs, įduobtas, gilus; duobėtas, duburiuotas’ (dėl tokio šio vietos vardo aiškinimo dar žr. LVŽ 2014: 346–353; Sviderskienė 2022: 80, 90–91). Kalno vardas *Dubė* išlikęs dvižodyje sudėtinės formos kilmininkiniame vietovardyje ir aprašomojo tipo žodžių junginio, atliekančio vietovardžio funkcijas, struktūroje: *Dubės kálnas* ar. ž. An ir *Galù Dubės ravėliai* grv. Šmnš¹⁶⁹. LKA medžiagos rinkėjų paaiškinimų 79-ame skyriuje pasakyta: „[D]augiausia vienas greta kito paplitę kiti du klonio pavadinimai – *daubà* <...> ir *lénkė* <...> bei retesni jų variantai: <...> *dùbė* <...>, *duburỹs* <...> „siauresnis, mažesnis klonis““ (LKA 1977: 179; dar žr. 103 žemėlapi „Klonio pavadinimai“). Taigi tam tikra abejonė dėl iš gyvosios kalbos užrašytos vietovardžio lyties autentiško kirčiavimo (plg. liet. *dùbė* ir vietos vardą *Dubė*), taip pat ir reikšmės vartosenoje paaiškinimo, išlieka. Neaišku, ar iškilusi žemės paviršiaus vieta buvo įvardyta dėl jos viršaus ypatybių, ar šiai vietai vardas buvo suteiktas metoniminio perkėlimo būdu iš greta papėdėje (priekalnėje) plytėjusio klonio pavadinimo (plg. respondentų įžvalgą orografinių objektų identifikavimo klausimu – „dažniausiai būna kalva ir dauba“ (LKA 1977: 180)), dar plg. vieną iš daugelio užfiksuotų atvejų, kada vienas (tas pats) vardas suteikiamas ir duobėms, ir kalnui: *Pōvilo kálnas d. [duōbės]. kln.* An. Kiekviena iš prielaidų yra įmanoma, tačiau reikalautų svaresnių įrodymų, paremtų dabar sunkiai bepatikrinamais tikrovės duomenimis, vienos iš keliamų hipotezių naudai.

¹⁶⁹ Dėl jo lingvistinės anotacijos dar žr. Sviderskienė 2022: 86, 91. Dar plg. priesaginį tą pačią šakninę morfemą turintį tiriamojo ploto agronimą *Dubėlė* pv. An (Pavarių II vs.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *smėlėta ir kalnuota*).

○ Turimais duomenimis, kalno vardas **Perėčiai** kln. An (Eļmininkų k.; „Dydis“: apie 3–4 ha) galbūt sietinas su liet. *perėti, pėri (pėria), –ėjo* ‘vesti jaunikius, veistis’. Aiškiau įvardijimo situacijos anketos ir kiti turimi duomenys nepaiškina, palyginimui pateiktinas daugiau informacijos apie denotatą nesuteikiantis tos pačios gyvenvietės teritorijoje užrašytas *pluralia tantum* formos agronimas *Perėčiai* pv. An (Eļmininkų k.; „Lokalizacija“: 1 km atstu (atstumu – aut. pastaba) į žiemius nuo kaimo).

○ Iškilusi molingo dirvožemio žemės vieta įvardyta **Segėlnia** klnl. An (Jūrdiko k.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *priemolis*¹⁷⁰, *molis*; „Dydis“: 1 ha¹⁷¹; „Pastabų“ skilties informacija: *seniau plytas dirbė*), plg. gyvojoje kalboje funkcionavusią skolinto liet. žodžio *cegelinė* ‘plytinė’ formą **segelnė*, dar plg. lenk. *cegielnia* ‘plytinė, plytų gamykla’ (SJP 1900: 258). Viena vertus, galima manyti, kad įvardijimo priežastis – toje vietoje stovėjusi plytinė, tačiau neatmestina, kad galimai užfiksuotas remotyvacijos pavyzdys, nai-viojo etimologizavimo apraiška, atspindinti to meto realijas, kai skolintas žodis buvo „iš-verstas suprantamai“, nes [B]veik kiekviename tokių miestelių buvo plytinių ir kalkinių Šlč¹⁷², kalbinės bendruomenės atstovams neabejotinai ši informacija buvo žinoma. Tiriamajame plote molingo dirvožemio objektų, įvardytų *Segėlnia* ar *Plytnyčia*, užfiksuota ir daugiau, tai agronimų SG reprezentantai. Čia jie pateikiami kaip tiriamojo ploto toponiminio posistemio reprezentantai, padedantys geriau suprasti regiono onimijos sisteminę-struktūrinę vienovę, paremiantys dvejojo aiškinimo galimybę (pagal žemės paviršiaus rūšį ar įvardijamoje vietoje stovėjusią plytinės pastatą). Vienas iš tokių pavyzdžių – *Segėlnia* ar. ž. An (Jūrdiko k. anketa, kurioje taip pat nurodyta, kad *molis*).

Kitose tiriamojo ploto kaimų sociokultūrinėse erdvėse molingo dirvožemio plotai įvardijami vienažodžiais (1) vardais ir dvižodžiu vardu, išreikštu sudėtiniu kilmininkiniu junginiu, atliekančiu vietovardžio funkcijas (2): 1) **Plytnyčia** ar. ž. An (Medžiuolių k.: nurodyta, kad *aukšta vieta, molis*), Anykščių vienkiemų ŽV anketoje iš gyvosios kalbos užrašyti agroobjektų vardai *Plytnyčia* 2 ar. ž. An (abiejų skirtingo dydžio 0,5 ha ir 2 ha arimų „Žemės paviršiaus

¹⁷⁰ Liet. *príemolis* ‘dirvožemis, kuriame yra daugiau molio negu smėlio’.

¹⁷¹ To paties kaimo ŽV anketoje užfiksuotas gyvojoje kalboje vartotas ir agronimas *Segėlnia* ar. ž. An („Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“ taip pat nurodyta, kad *molis*).

¹⁷² Dėl šio sakinio, užfiksuoto iš gyvosios kalbos, žr. LKŽ. *kálinkė* (prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/kalkin%C4%97?paieska=kalkin%C4%97&i=47992887-4576-4660-9877-827ebd3b06a8> [žiūrėta 2024-07-26]). Dar plg. kitame tarmės plote iš gyvosios kalbos ŽV anketoje užrašytą struktūriniu ir prasminiu požiūriu panašų smėlingo dirvožemio agroobjekto vardą *Kálinkynčia* ar. ž. Skdv (Adakāvo bk.; „Žemės paviršiaus rūšis, išvaizda, kokybė“: *smėlis*), plg. liet. *kálkės* ‘iš tam tikrų akmenų išdegtas junginys, vartojamas statyboje medžiagoms surišti, sienoms baltinti ir pan.’, dar plg. *kálinkė* ‘kalkių degykla’.

rūšis, išvaizda, kokybė“ nurodyta, kad *molis*). Vieno iš jų „Pastabose“ patikslinta, kad *dabar nebėr dirbama plytos; Plýtnyčia* ar. ž. An (Pavarių II vs.; nurodyta, kad *molėta*), *Plýtnyčia* dr. And (Krepšiāgalio k.; nurodyta, kad *molėta*); *Plýtnyčia* ar. ž. Šmnš (Lagėdžių dv., k.; nurodyta, kad *molis*; *seniau buvo plytinė, tryliktais m. nustojo veikusi*); *Plýtnyčia* pvl. Šmnš (Lakinių k.; „Dalykas“: *pievelė, apaugusi krūmais*). 2) **Plýtnyčios kalnėlis** ar. ž., dr., klnl. An (Naujūjų Eļmininkų (|| Palivarkiečių || Palivārko) vs.; „Dydis“: *1 ha*), plg. liet. *plýtnyčia* ‘plytų gamykla’. Kaip rašoma 1935 metų anketoje apie įvardijamą objektą, toje vietoje *dabar plytos dirbamos*. Neturint tai patvirtinančių duomenų, kyla mintis ir dėl vardo lyties autentiškumo. Ar negalėtų būti iš gyvosios kalbos vienažodis vietovardis *Plýtnyčia* užrašytas dėl baltų kalbose gyvo vardo kilmininko, kuriuo gali būti pasakomas kiekvienas vietos vardas¹⁷³, aplinkybės? Kaip rodo turima medžiaga, tiriamajame plote jie paliudyti gausiai. Pastaraisiais vietovardžiais fiksuojama vietos ypatybė – molinga žemė. Dėl šios teritorinės ypatybės, enciklopediniais duomenimis, vietovėje veikė Vikonių molio karjeras, Vikonių, Rubikių plytinės. Taigi vietovardžių, kurių struktūrą sudaro skolinys *plýtnyčia*, semantiką vartosenoje greičiausiai ėmė lemti tik jų struktūriniai elementai, vietos gyventojų perinterpretuoti kaip morfologiniai komponentai, įtraukti į lietuvių kalbos žodžių darybos morfemų inventorių: priesaga *-yčia*, šaknis *plyt-*. Režiuojant galima teigti, kad socialiniai veiksniai gali turėti įtakos tam tikroje vietovėje gyvenančių individų orografinių objektų *Segėlnia* klnl. An ir *Plýtnyčios kalnėlis* (*Plýtnyčia?*) ar. ž., dr., klnl. An suvokimo pokyčiams, tačiau tyrėjui identifikuoti individualias ir (ar) sutartines su vieta siejamas vietinių gyventojų prasmes, atskirti, kada įvardijama pagal žemės paviršiaus rūšį, kada dėl iškilusioje žemės paviršiaus vietoje stovėjusios plytinės pastato, neturint tikslių papildomų duomenų, beveik neįmanoma¹⁷⁴.

○ Iš gyvosios kalbos užrašytas dūrinys **Stařkalnis** (**Stark-kalnis*) pv. And (Migdōlišio k.; „Dydis“: *250 x 20 m* (nurodytas objekto aukštumas ir platumas – *aut. pastaba*)). Anketoje užrašyti įvardijamo objekto parametrai leistų manyti, kad šis buvo gana aukštas (aukštesnis, nei įprasto aukščio), tačiau neplatus ir užėmė gana nedidelį žemės paviršiaus plotą. Dėl šios priežasties, siekiant išskirti minėtomis ypatybėmis pasižymėjusį kalną iš kitų artimoje aplinkoje buvusių tos pačios rūšies objektų, jo vardas galėjo būti sudaromas su ML *stařkas*, *stařkus* ‘gandras, gužas’, plg. kitus Migdōlišio kaime užrašytus kalnų vardus *Ėgliakalnis* klnl. An (žr. 1.1.1.2 skyr.), *Vidūkalnis* dr., mš. And (žr. 2.1.3 skyr.).

¹⁷³ Dar žr. Savukynas 1963: 235.

¹⁷⁴ Palyginimui pateikiamas neprobleminis atvejis: tiesioginės nominacijos agronimų SG reprezentantas *Molýnė* ar. l. Šmnš (Klimiškių k.), plg. liet. *mólis*, *molýnė* ‘molinga, molio žemė, dirva’.

Kita vertus, vietovardis galėtų būti vertinamas ir kaip dūrinys su apibrėžiančiuoju pirmuoju sandu *Stark-*, vartosenoje reiškusiu gandrų buvimo vietą¹⁷⁵.

○ Vietovardžio formos ***Liúoliškių kálnas*** klnl. Skm (Nagūrkiškių k.). atsiradimą gyvojoje kalboje, matyt, nulėmė baltų kalbose gyvo vardo kilmininko, kuriuo gali būti pasakomas kiekvienas vietos vardas, aplinkybė. Realiai reprezentuojamą vardo turinį greičiausiai atitinka priesagos *-iškiai* vedinys **Liúoliškiai* (**Liúoliškės?*) klnl. Skm, kuris galėtų būti sietinas su asmenvardžiu, plg. pvd. *Liúolia* (PDB_e) ar pan.

○ Sudėtinis orografinio objekto vardas ***Pėtnyčios kálnas*** kln. An (Šaltalaukių vs.¹⁷⁶), išreikštas kilmininkiniu žodžių junginiu, atliekančiu vietovardžio funkcijas, galėtų būti sietinas su *ganyklos kalno*, kaip pažymėta anketoje, ganomuoju laiku, plg. liet. *pėtnyčia* ‘penktadienis’, dar plg. lokaliai netoli užfiksuotą antropogeninės prigimties gyvenamųjų vietų SG reprezentantą *Četvergāvietė* (|| *Suvaĩniškis* of.) vs. Nrn, kurio įvardijimo pamatas – savaitės dienos pavadinimas liet. *čtvrteřgas* ‘ketvirtadienis’¹⁷⁷. Kita vertus, neatmestina, kad iškilusios formos vietos vardo radimosi pamatas – asmenvardis, plg. pvd. *Pėtnyčia* (PDB_e), nors dėl bazėje užfiksuotų pavardės paplitimo duomenų (Krn, Stk) ši galimybė, matyt, mažiau tikėtina.

○ Sudėtinio vietovardžio, sudaryto iš kilmininkinio žodžių junginio, antrasis dėmuo leistų manyti, kad orografinis objektas įvardytas dėl jo paviršiaus sluoksnio ypatybės (-ių): ***Šiaulių žemė*** klnl. An (Šeimyniškių k.), plg. (?) *šiaulė* ‘strėlė’, *žemė* ‘viršutinis birus (ppr. dirbamas ar kitaip naudojamas) mūsų planetos paviršiaus sluoksnis’, plg. to paties kaimo anketoje užrašytą kitos struktūros vienažodį agronimą *Kūgiškis* ar. ž. An, kuriuo, tikėtina, buvo įvardytas *žemės kūgių plotas* (dar žr. Sviderskienė 2023: 81). Kita vertus, neatmestina, kad šio vietos vardo radimosi pamatas – apeliatyvinis asmens pavadinimas, plg. liet. *šiaulỹs*, *-ė* ‘kas moka šaudyti, medžiotojas’. Tačiau nepakankami anketos duomenys apie denotatą neleidžia tiksliau paaiškinti, koks įvardijamos tikrovės fragmentas buvo atspindėtas sudėtinės formos kilmininkiniame vietovardyje *Šiaulių žemė*.

Ketvirtajame mokslo studijos skyriuje aptartų vietovardžių skiriamieji požymiai dėl kolektyvinės sąmonės ir istorinio mentaliteto pasikeitimo ir pan. šiandien ne iki galo aiškūs.

¹⁷⁵ Neišleistina iš akių tai, kad orografinio objekto vardas galėtų būti siejamas ir su kitu apeliatyvu – liet. *stāras* ‘voverinių šeimos graužikas (Citellus, arba Spermophilopsis)’. Enciklopediniais duomenimis, šie gyvūnai paplitę kalnuotose vietovėse, būstą įsikuria urvuose (dar žr. <https://www.vle.lt/straipsnis/sta-rai/> [žiūrėta 2024-07-05]). Dėl semantikos plg. *Barsiūkakalnis* || *Barsiūkalnis* (< **Barsiūk-kalnis*) kln. Sdk, Šmn (LVŽ 2008: 381). Taigi neatmestina, kad kalno vardas vartosenoje galėjo reikšti starų apgyventą vietą.

¹⁷⁶ Standartizuotų lapų „Lokalizacijos“ skilties informacija liudija, kad orografinis objektas plytėjo *tarp Jurzdiko krūmų ir Šaltalaukių vs. žemės; nuo Šaltalaukių vs. sodybos rytuose*.

¹⁷⁷ Dar žr. LVŽ 2014: 59.

IŠVADOS

1. Kompleksiškai išanalizavus rytų aukštaičių tarmės anykštėnų šnektos ploto iškilusių žemės paviršiaus vietų ir jų struktūrinių dalių vardus atskleisti šių tirtų ploto objektų erdvinio identifikavimo, suvokimo būdo (sampratos) ir įvardijimo ypatumai.

Atlikto tyrimo rezultatai apima 108 leksinius vienetus, žyminčius sąvoką IŠKILUS, kaip kognityvinę vidinę kategoriją, ir leidžia (pri)artėti prie vientisos rytų aukštaičių tarmės anykštėnų šnektos ploto leksinės sistemos (at)vaizdo visumine jos sampratos prasme.

1.1. Iškilusių žemės paviršiaus vietų vardų tiesiogiai reprezentuojama informacija susijusi su kraštovaizdžiu, flora, fauna ir kt. Ji perteikiama skirtingos formos ir sandaros leksiniais vienetais. Šie onimai sudaro 65 proc. visų objektų ypatybes reprezentuojančių vietovardžių atžvilgiu (pastarieji kalnuotų vietų vardai sudaro 60 proc. visų išanalizuotų onimų).

1.1.1. Orografinių objektų vardai tirtame plote atskleidžia: 1) žemės paviršiaus rūšį; 2) medžių augavietes; 3) gyvūnų, vabzdžių buveines, jų susitelkimo vietas; 4) statinių, kitų objektų stovėjimo vietas. (1) Informaciją, kad kalnelis yra SMĖLĖTAS, žymi priesagos *-inka* vedinys *Smėlinka* klnl. An su šaknine morfema *smėl-*. Sudėtiniai kilmininkiniai vardai *Graužų kálnas* ar. An, *Smėlio kalnėlis* klnl. An žymi orografinius objektus, kurių DIRVOŽEMIS GRAUŽŲ ir SMĖLIO; (2) tam tikros rūšies medžiais apaugusias iškilusias reljefo vietas žymi dūriniai *Ėgliakalnis* klnl. And, Skm, *Liepkalnis* kln. An, sudėtiniai kilmininkiniai vardai *Griūšių kálnas* klnl. Skm, *Obeliės kálnas* klnl. An; (3) gyvūnų susitelkimo (apgyventas) vietas žymi priesagų *-ynas*, *-inė* vediniai *Barsiukýnas* kln. An, *Starkinė* klnl. Jst, sudėtinis kilmininkinis vardas *Lāpių kálnas* pklm. An; vabzdžių buvimo vietą – dūrinys *Bičkalis* An; (4) statinių vietas žymi sudėtiniai kilmininkiniai vardai *Kapū kálnas* klnl. Skm, *Kártuvių kálnas* ar. ž., kln. An.

1.2. Topografinių objektų ir nomenklatūrinių žodžių tapatumas (nu)lėmė vietinių nomenklatūrinių žodžių *kalnėlis*, *moliakalnis*, *žvyrkalnis*, *koplýčkalis*, *piliakalnis*, *piliākalis*, *vidùkalnis* įsitraukimą į toponimizacijos procesą. Pastarieji pavadinimai ir orografinių objektų vardai *Kalnėlis* An, *Moliākalis* An, *Žvyrkalnis* Šmnš, *Koplýčkalis* And,

Piliakalnis An, *Piliakalnis* Šmnš žymi tuos pačius topografinių objektų tipus – kalnuotas (kalvotas) kraštovaizdžio zonas, kurias pirmieji kaip *nomina appellativa* pavadina *‘mažas kalnas’¹⁷⁸, ‘molio žemės kalnas’, ‘žvyro kalnas’, ‘kalnas, ant kurio pastatyta koplyčia’, ‘kalnas, kur stovi ar stovėjo pilis, pilies kalnas’, ‘šlaito vieta, vienodai nutolusi nuo kalno papėdės ir viršūnės’, o antrieji – kaip *nomina propria* – identifikuoja ir atskiria vienus nuo kitų. Užfiksuotas vienas skolinimosi atvejis – *Kasagōrai* kln., sk. An.

2. Subjektyvioji reljefo sąskaida žymiai sudėtingesnė (šie kalnuotų vietų vardai sudaro 33 proc. visų objektų ypatybes reprezentuojančių onimų atžvilgiu). Netiesioginės reprezentacijos atskleidžia lingvokultūrinės bendruomenės atstovų mąstomąją (sąvokinį) turinį.

Atliktas kompleksinis tyrimas išryškino anykštėnų šnektos ploto vardų kūrėjų suvokiamą 1) orografinių objektų DYDŽIO (AUKŠČIO ir PLOČIO) nevienodumą; 2) tirtų objektų FORMOS unikalumą; 3) pastarųjų dviejų aspektų (DYDŽIO ir FORMOS) tarpusavio KORELIACIJOS ypatumą; 4) žemės paviršiaus SPALVOS (ATSPALVIO) išskirtinumą; 5) dirvožemio KOKYBĖS VERTINIMĄ (ne)tinkamumo žemdirbiškosioms reikmėms aspektu.

Vieni iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai parodo įvardytojų skiriamą tam tikrą gradualinį vietos IŠKILIMO aspektą, kitų vardų reiškiamas prasminis turinys konkuruoja su turiniu, atskleidžiančiu įvardijamų objektų tam tikro aspekto – NUTOLIMO NUO ŽEMĖS PAVIRŠIAUS MASTO, VIRŠUKALNĖS IŠGAUBTUMO, PLATUMO, ŠLAITŲ STATUMO ir kt. – laipsnį. Tai leido atsekti sąvokos IŠKILUS sąsajas su kitomis artimos reikšmės sąvokomis AUKŠTAS, IŠGAUBTAS, IŠKILĖS (žr. 2 priedą). Vykdam kompleksinį tyrimą tokio pobūdžio sąsajos lietuvių regioninėje (arealinėje) toponimikoje buvo atskleistos pirmą kartą.

Aktualizuota informacija atitinka kelias struktūrines schemas, pagal kurias ir sudaromi tirtą ploto palyginamojo tipo iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai.

2.1. Viena iš atlikto tyrimo metu identifikuotų struktūrinių schemų, pagal kurią (su)daromi šio tipo orografinių objektų vardai, – *KITA REALIJA* → *ORONIMAS*: *rūsỹs* ‘patalpa po namu’ → *Rūsỹs* klnl. An (įvardytas ŽEMAS objektas); **šėpė*, plg. *šėpà* ‘spinta’ → *Šėpė* klnl. An (įvardytas APYAUKŠTIS, PLATUS objektas); *arúodas* ‘<...> užtvaras grūdams pilti ar daržovėms laikyti’ → *Arúodai* kln. An (įvardyta dėl teritorinio nelygumo, tam tikro atsikartojančio banguotumo, t. y. PRAMAIŠIUI GAUBTO ir DUBAUS žemės paviršiaus); *bezmėnas* ‘buožė, svartis, svertuvas’ → *Bezmėnai* klnl. An (greičiausiai įvardyta dėl Į VIRŠŲ PLATĖJANČIO (IŠPLATĖJUSIO) objekto ypatybės). Įvardijimo atvejis *giltinė*, *giltinė* ‘mirties simbolis (žmogaus griaučiai su dalgiu)’ → *Giltinė* kln. An (įvardyta dėl ŠVIESIOS PAVIRŠINIO ŽEMĖS

¹⁷⁸ Plg. liet. *upėlis* ‘maža upė’ (LKŽ_e).

SLUOKSNIO SPALVOS (ATSPALVIO)) liudija individo (-ų) asociacijų atsiskyrimą nuo fizinio pasaulio objektų ir pažinimo proceso „perkėlimą“ į vaizduotės sritį.

2.2. Kita tyrimo metu identifikuota įvardijimo schema, pagal kurią (su)daromi palyginamojo tipo orografinių objektų vardai: X YPATYBĖS ATRIBUTAS + N PRIESAGA \rightarrow ORONIMAS: *Bulkėlė* pklm., pv. Skm (įvardyta MAŽA pakiluma); *Grybėliškiei* klnl. Šmnš (įvardyta dėl MOLĖTO PAVIRŠINIO ŽEMĖS SLUOKSNIO SU BESIDRIEKIANČIAIS GRUMSTELIŲ NELYGUMAIS keltų asociacijų); *Šikšninė* klnl. An (įvardyta dėl SAUSO, KIETO KALNELIO DIRVOŽEMIO PAVIRŠIAUS).

Šios grupės kalnuotų vietų vardų analizė parodė, kad atributai, leksiniai ir struktūriniai motyvatoriai, kaip motyvacinės atrankos mechanizmo dalis, yra tipiškiausių įvardijamo objekto ypatybių reiškėjai, atitinkamai priklausantys artefaktų, kaimiškosios architektūros, gamtos ir kitiems su agrarinės kultūros fiziniu pasauliu susijusiems teminiams pogrupiams, deminutyvų (-elė) ir ypatybės turėtojų pavadinimų darybos kategorijos pavyzdžiams (-inė, -iškiei). Visi jie – tiriamojo ploto atstovų bendros lingvokultūrinės kompetencijos dalis, todėl kalbiniuose tikrinės leksikos vienetuose komunikacijos metu atpažįstami kaip tam tikros informacijos perteikėjai.

2.3. Tyrimo metu išaiškinti sandūros būdu sudaryti iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai su ML. Nustatyta, kad anykštėnų šnektos plote su ML *būdà* įvardijama pagal viršukalnės nutolimą nuo žemės paviršiaus (AUKŠTĮ) ir orografinio objekto UŽIMAMĄ žemės PAVIRŠIAUS PLOTĄ: *Būdkalnis* klnl. An (APYAUKŠTIS, SIAURAS); su ML *kařtis* '(gyvulio, ppr. arklio) sprandas', *stulřpas* – pagal aukštį ir šlaitų pobūdį: *Kařčkalnis* ar. ž., kln. An (STATUS); *Stulřpakalnis* kln. An (AUKŠTAS, STATUS); su ML *ietis* – dėl objekto viršukalnės ypatybės: *Íečkalnis* klnl. Skm (Į VIRŠŲ SMAILĖJANTIS (NUSMAILĖJĖS)); su ML *kepūrė* – *Kepūrkalnis* ar. ž. Šmnš, ar. ž., klnl. An; dr. And; kln. An (SU APVALIU VIRŠUMI).

Individų JUTIMINĖS PATIRTIES pagrindu orografinis objektas siejamas su Griausmo (Perkūno) apsiareiškimu ir atspindi mitologinį motyvą apie žmogaus ir iškilusios žemės paviršiaus vietos (są)ryšį sociolūgtūrinėje erdvėje: *Griaūsmakalnis* klnl. Skm (su ML *griaūsmas*).

2.4. Užfiksuotas vertinamojo pobūdžio kalno vardas su stilistiškai nuspalvinta ir įvardijamo objekto DIRVOŽEMIO KOKYBĘ (neigiamą jo vertinimą) žyminčia ML *braņčius* *Braņčkalnis* ar. ž. An. Nustatyta, kad žemėvardžiai *Ōžiakalnis* kln. An; *Ožiakalnis* klnl. An taip pat paremti įvardijamų objektų VERTINAMUOJU SUVOKIMO BŪDU. Jie žymi IŠKILUSIUS NEDERLINGO, ŽMOGIŠKOSIOMS REIKMĖMS NETINKAMO DIRVOŽEMIO plotus (su ML *ožỹs*).

2.5. Tam tikras antropocentrines implikacijas reprezentuoja du sudėtinės formos kilmininkiniai vardai. Kadangi oronimai (kaip ir kiti žemėvardžiai) yra etninės srities

kalbinės bendruomenės atstovų (ekstra)lingvistinės patirties rezultatas, pastebėta, kad įvardijimo proceso metu pridėtinųjų kalnuotų vietų vardų reikšmių formavimas(is) vyko išėinant už kalbos sistemos ribų.

Kraštovaizdžio elemento ir sąvokos IŠKILUS sąsajas išryškino bei tam tikrą subjektyvų tautinį stereotipą „kitos“ (ne „savos“) tautos atstovo gyvenamojo trobesio atžvilgiu atskleidė sudėtinis kilmininkinis vardas *Čigōno Gryčėlė* klnl. Skm, įvardijantis vidury balos iškilusį neaukštą kalnelį, pastarąjį prilyginant kaimiškosios architektūros reprezentantui – trobelei.

Pakriūtos-skardžiaus vardas *Ožkų Bažnyčia* An turi individualizuotą turinį, glūdintį etninės srities atstovų sąmonėje. Skardingame Anykštos upės krante besigananti atrajojančių gyvulių banda tarpukario įvardytojų kalbinėje sąmonėje kėlė tam tikrų subjektyvių asociacijų su maldos namuose susirinkusiais ir besimeldžiančiais žmonėmis, o galbūt ir su apeiginiais šviesiais drabužiais.

3. Atlikus kompleksinį tyrimą pastebėta, kad iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai reprezentuoja žmogiškąjį gebėjimą vienus objektus identifikuoti erdvėje remiantis kitais (šie vardai sudaro 23 proc. visų išanalizuotų onimų). Dažniau įvardijama tiksliai nusakant vietą gyvenviečių „viduje“. Šio pogrupio vardai sudaro 67 proc. visų erdvinius santykius su kitais (geo)objektais reprezentuojančių vardų.

3.1. Erdvinius santykius su kitais objektais atitinkamai reprezentuoja 1) priešdėlio *pa-* vediniai; 2) priesagų *-elis, -elė, -ėlis* vediniai. VIETAS, RIBOJAMAS KITŲ OBJEKTŲ, žymi orografinių objektų vardai *Pamūrė* kln. Skm, *Pāplecēs* klnl. An. Kiti iškilusių žemės paviršiaus vietų vardai *Būdėlė* klnl. An, *Malūnēlis* (|| *Kalnēlis*) ar. ž. An, *Pušēlis* klnl. An buvo vartojami pažymint, kad KIEKVIENAS IŠ ĮVARDYTŲ OBJEKTŲ BŪNA (PLYTI) KARTU SU KUO (atitinkamai su būda, su malūnu, su pušimi).

Erdvės santykiams reikšti tiriamajame plote buvo vartojami ir 3) ilgesni aprašomojo tipo dvejetainiai prielinksniniai junginiai. Vieni – sudaromųjų dėmenų sankaitos būdu sudaryti kalnuotų vietų vardai *Kálnas už Mūky* kln. An, *Pakriūta už Mūrėlio* ar. ž., mš. An su prielinksniu *už* savo struktūroje, vartojamu su kilmininku, žymi orografinio OBJEKTO BUVIMO KRYPTĮ Į NE PRIEKINĘ KITO OBJEKTO PUSĘ. Sudaromųjų dėmenų sankaitos būdu sudarytas junginys *Pakriūta prieš Lėščiu* ar. ž., mš. An su prielinksniu *priē* savo struktūroje žymi orografinio OBJEKTO BUVIMĄ VIETOJE, RIBOJAMOJE KITO OBJEKTO (pakriūtos buvimo vietą kaimo erdvėje, ribojamoje sodybvietės). Pastebėta, kad šiais junginiais įvardijama išcentriškai iš nominanto, galimai gyvenusio (buvojusio) apgyventose teritorijose, pozicijos.

Kiti – APATINĘ PADĖTĮ ERDVĖJE, t. y. PADĖTĮ ŽEMIAU KO, žymi kalnuotų vietų vardai su prielinksniu *pō*: *Pō āžuolu* klnl. Skm, *Pō krūžium* || *Po piliakalnium* klnl. An.

3.2. Tyrimo metu nustatyta, kad santykinai nedideli socialinės erdvės ir kraštovaizdžio elementai tampa atskaitos tašku ir įvardijimo ātrama sudarant orografinių objektų vardus-orientyrus gyvenviečių „viduje“ ir jų prieigose: *Pažalčpievio kalnas* ar. ž. An, *Pōanykštos kalnai* kln. An, *Prūdēlio kálnas* kln. Šmnš, *Smėlyno kálnas* kln. Skm, *Vodų kálnas* ar. ž. Šmnš.

Piliakalnių vardai *Liūdiškių piliakalnis* (|| *Piliakalnis*) An, *Šeimyniškėlių piliakalnis* (|| *Piliakalnis* || *Vóruta*) Šmnš, kurių struktūriniai elementai – artimiausioje aplinkoje esamų kaimų vardai *Liūdiškiai*, *Šeimyniškėliai*, – atlieka erdvinių atskaitos taškų, teritorinių (regioninių) riboženklų funkciją. Išskirtais atvejais turinys reprezentuojamas sudėtinės formos kilmininkiniais vietovardžiais.

4. Tarpinę poziciją tarp tiesioginių ir netiesioginių reprezentacijų užima vardai, kurių radimosi pamatas – bendriniai žodžiai – skirtingų kalbos dalių (būdvardžio ir daiktavardžio) deriniai. Šie kalnuotų vietų vardai sudaro 9,5 proc. visų objektų ypatybes reprezentuojančių onimų atžvilgiu.

4.1. Vieni šio pogrupio vardai išreiškia (są)ryšį su tikrovės objektais. Sudėtinės formos vardininkiniais vardais orografiniai objektai apibūdinami ir išskiriami pagal tam tikrus, nukrypusius nuo etninės srities atstovų suvoktų standartų normos – DYDŽIO, – parametrus ir laiko erdvėje atlieka nuorodų funkciją: *Áukštasai kalnėlis* gn., kln. An (kalnelis, iš aplinkos išsiskiriantis AUKŠČIU); *Didžioji kinė* pklm. An (ŽYMI SAVO APIMTIMI, STAMBI pakiluma, įvardyta pagal aukštumą ir platumą).

4.2. Atliekant tyrimą užfiksuotas sudaromųjų sudėtinės formos vardininkinio vietos vardo dėmenų sankaitos atvejis *Piliakalnis mažasis* drv., kln. An (MAŽASIS PILIAKALNIS). Toponiminis kontekstas padėjo atskleisti, kad šis onimas su kitu artimoje aplinkoje plytėjusio orografinio objekto vardu *Piliakalnis* || *Liūdiškių piliakalnis* kln., šl. An TIRTO PLOTO TOPONIMINĖJE SISTEMOJE SUDARĖ BINARINĖ OPOZICIJĄ, atskleisdami, kuo skiriasi vienas nuo kito. Nustatyta, kad priešpriešą suponavo GABARITIŠKUMO skirtumai, antrasis teminės opozicijos narys kalbinės bendruomenės atstovų buvo kvalifikuojamas kaip DIDYSIS PILIAKALNIS.

4.3. Iškilusios reljefo formos vardas *Žaliasis kalnėlis* drv., klnl. An, išreikštas sudėtinės formos vardininkiniu junginiu, atlikusiu vietovardžio funkcijas, nurodo į ŽALIĄ kraštovaizdžio zoną greičiausiai dėl dirvožemio su šlyno priemaišomis spalvos. Neatmestina, kad šios kalnuotumu pasižymėjusios vietos vardo radimosi priežastys galėjo būti ir kitos, pavyzdžiui, toje vietoje visada žaliuojanti augalija.

Nominatyvinių požymių (PLIKAS, nes nedirbamas, dirvonuojantis, ir RAUDONAS dėl molingo įvardijamo objekto dirvožemio) toponimizacijos modelį atitinkamai reprezentuoja dūrinys *Plikakalnis* klnl., pklm. Skm ir sudėtinės formos vardininkinis vietovardis *Raudónas kálnas* kln. Skm. Jų nominacijos pamatas yra įvardytojų PERCEPCINĖS PATIRTIES, PERKELTOS Į REGIMĄJĄ SRITĮ, panaudojimas.

5. Tirtu ploto žmonių asmenvardžiai ir apeliatyviniai asmenų pavadinimai išliko posesyvinės reikšmės orografinių objektų ir jų struktūrinių dalių varduose, reikiamuose sudėtiniais kilmininkiniais vardais: *Baltakíenės kálnas* An, *Barabánščiko kálnas* An, *Bùbino kalnėlis* Šmnš, *Grimašaũsko kálnas* An, *Põvilo kálnas* An, *Vagìlkos kálnas* An; *Nárbuto pakriúta* || *Valmuso pakriúta* sk. An. Tai parodo, kad fizinės tyrimo objektu pasirinktų realiųjų ribos yra jų sąveikos su tose vietose gyvenusių žmonių žemės nuosavybės ribomis rezultatas. Pakriūtos-skardžiaus vardo lytys, galimai koegzistavusios tik kaimo ribose, vietiniams gyventojams leido orientuotis atskiruose įvardijamos vietos ruožuose.

6. Kompleksinio tyrimo metu pavyko išaiškinti ne tik įvardytojo dėmesį patraukusius asociatyvius, vertinamuosius ir kitus orografinių objektų požymius, bet ir struktūrinių iškilusių reljefo formų dalių suvokimo būdo (sampratos) ir įvardijimo mechanizmus. Nustatyti du METONIMINĖS RAIŠKOS MODELIAI ir juos reprezentuojantys oronimai. Vienas iš jų, kai VIETA ĮVARDIJAMA PAGAL VISUMOS IR DALIES SANTYKĮ: *Dementaĩ* kln. An, *Kapėliai* pklm. Skm (įvardyta pagal orografinių objektų viršaus ypatybes – sodybvietę ir kapavietes), *Barsùkų urvaĩ* klnl. An (įvardyta pagal šlaitų ypatybę). Užfiksuoti dūriniai *Avėlkapis* kln. Skm, *Gìriakalnis* kln. An, žymintys orografinių objektų buvimo vietą kitų objektų (kapo (-ų), girios) vietoje, reprezentuoja kitą metoniminės raiškos modelį – VIETA VIETOJE VIETOS.

7. Tyrimo rezultatai parodė, kad įvardijimo proceso metu etninės srities atstovų dėmesys dažniau krypta į orografinių objektų viršų, nei į objekto užimamą žemės paviršiaus plotą ar pan., kaip į ne tik reprezentuojantį įvardijamų objektų skiriamuosius požymius, bet ir kaip į foną, kurio atžvilgiu gali būti identifikuojamas (dažnu atveju nominanto akių lygyje) kitas, toje pačioje iškilusioje vietoje ar jos dalyje plytėjęs (buvęs, stovėjęs) objektas. Pastaruosius atvejus galima paaiškinti pripažįstant tikrovės objektų asimetriją vieni kitų atžvilgiu, stimuliuosią etninės srities atstovų supančios aplinkos (a)percepciją ir įžodinimą.

ŠALTINIAI

- AGTŽ 2021: *Aiškinamasis geografijos terminų žodynas*, sud. P. Kavaliauskas, D. Krupickaitė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- ATSŽ 1976: *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas 2*, par. Z. Noreika, V. Stravinskas, Vilnius: Mintis.
- AŽ_e: *Antonimų žodynas*. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/antonimu-zodynas/>.
- GTSGN 2002: *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names*. United Nations group of Experts on Geographic Names, United Nations, New York.
- ICOS_e: *International Council of Onomastic Sciences*. Prieiga internete: <http://icosweb.net/drupal/sites/default/files/ICOS-Terms-en.pdf> [žiūrėta 2024-12-15].
- LAV 1925: *Lietuvos apgyventos vietos*, Kaunas: A. Bako spaustuvė. Prieiga internete: <https://archive.org/details/lietuvos-apyventos-vietos-1925>.
- LE 1960: *Lietuvių enciklopedija 22*, vyr. red. J. Girnius, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla.
- LEAE 2011: *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, sud. V. Savoniakaitė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- LKA 1977: *Lietuvių kalbos atlasas 1: Leksika*, E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, J. Lipskienė, K. Morkūnas, M. Razmukaitė, B. Vanagienė, A. Vidugiris, redaktorių kolegija: E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas (vyr. redaktorius), A. Vidugiris, Z. Zinkevičius, Vilnius: Mokslo.
- LKE 2008: *Lietuvių kalbos enciklopedija*, sud. K. Morkūnas, red. V. Ambrazas, 2-asis patiksl. ir papild. leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKEŽdb: *Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė*. Prieiga internete: <https://etimologija.baltnexus.lt/>.
- LKG 1965: *Lietuvių kalbos gramatika 1: Fonetika ir morfologija (daiktavardis, būdvardis, skaitvardis, įvardis)*, red. K. Ulvydas, Vilnius: Mintis.
- LKG 1971: *Lietuvių kalbos gramatika 2: Morfologija (veiksmažodis,rieveiksmis, dalelytė, prielinksnis, jungtukas, jaustukas, išiktukas)*, red. K. Ulvydas, Vilnius: Mintis.
- LKŽ_e: *Lietuvių kalbos žodynas (1–20, 1941–2002)*, el. variantas, redaktorių kolegija: G. Naktinienė (vyr. redaktorė), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė; programuotojai: E. Ožeraitis, V. Zinkevičius, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, atnaujinta versija, 2018. Prieiga internete: <https://ekalba.lt>.
- LUEV: *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, atsak. red. E. Grinaveckienė, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1963.
- LVKŽ⁵: *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, K. Kuzavinis, B. Savukynas, 5-asis patais. ir papild. leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.

- LVŽ 2008: *Lietuvos vietovardžių žodynas 1: A–B*, redaktorių kolegija: L. Balode, V. Blažek, G. Blažienė, V. Kardelis, A. Ragauskaitė, S. Temčinas, J. Udolph, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- LVŽ 2014: *Lietuvos vietovardžių žodynas 2: C–F*, L. Bilkis, G. Blažienė, M. Norkaitienė, A. Ragauskaitė, M. Razmukaitė, D. Sviderskienė, atsak. red. L. Bilkis, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- LVŽ 2018: *Lietuvos vietovardžių žodynas 3: G–H*, V. Adamonytė, L. Bilkis, G. Blažienė, D. Kačinė- Vrubliauskienė, M. Norkaitienė, A. Ragauskaitė, M. Razmukaitė, D. Sviderskienė, atsak. red. L. Bilkis, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- LVŽ 2021: *Lietuvos vietovardžių žodynas 4: I–J*, L. Bilkis, G. Blažienė, A. Ragauskaitė, D. Sviderskienė, atsak. red. L. Bilkis, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- LŽVA: *Lietuvos žemės vardyno anketos (1935–1939 m.), saugomos Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fonduose*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- PDB_e: *Pavardžių duomenų bazė*. Prieiga internete: <http://ekalba.lt/pavardziu-duomenu-baze>.
- PŽ_e: *Palyginimų žodynas*. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/palyginimu-zodynas/>.
- SJP 1900: *Słownik języka polskiego 1*, Warszawa: Nakładem prenumeratoremów.
- TŽŽ 2013: *Tarptautinių žodžių žodynas*, red. taryba: A. Kaulakienė, S. Keinys, B. Kurkulis, V. Račiūnaitė, V. Žalkauskas, Vilnius: Alma littera.
- VK: *Vietovardžių iš gyvosios kalbos kartoteka*, Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fondas.
- VKMRi: *Vardinės kalbos medžiagos rinkimo instrukcija*. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=LIMIS-355151296>.
- VLE_e: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, el. variantas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2001–2020. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>.
- ŽV: „*Žemės vardai*“: standartizuoti žinių surašymo lapai, sudarantys LŽVA. Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fondas.
- Kultūros ir istorijos paminklų negatyvų ir nuotraukų rinkinys*. Prieiga internete: <https://kpd.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/paveldosaugos-biblioteka/bibliotekos-istekliai/>.
- Pilkapiai. Anykščių rajonas. Šventupio kaimas*. Prieiga internete: <https://www.europeana.eu/en/item/2021803/KPCPBF41Ap2Nr1757>;
- Senkapis. Anykščių rajonas. Debeikių apylinkė. Debeikių kaimas*. Prieiga internete: <https://www.europeana.eu/en/item/2021803/KPCPBF41Ap2Nr488>;
- Senkapiai. Anykščių rajonas. Debeikių apylinkė. Meldučių kaimas*. Prieiga internete: <https://www.europeana.eu/en/item/2021803/KPCPBF41Ap2Nr1755>;
- Senkapis. Anykščių rajonas. Storių apylinkė. Ragaučiznos kaimas*. Prieiga internete: <https://www.europeana.eu/en/item/2021803/KPCPBF41Ap2Nr606>;
- Senkapiai. Anykščių rajonas. Storių apylinkė. Vaišviliškių kaimas*. Prieiga internete: <https://www.europeana.eu/en/item/2021803/KPCPBF41Ap2Nr644>;
- Šeimyniškių piliakalnis iš siaurės rytų pusės*. Prieiga internete: https://www.europeana.eu/en/item/2021802/LIMIS_444805468.

LITERATŪRA

- Adamonytė Veronika 2011: Keletas pastabų dėl sudurtinių pietų Lietuvos vietovardžių, kurių antrasis sandas yra geografinis nomenklatūrinis terminas. – *Tarptautinės mokslinės konferencijos „Regioninė onomastika: ką sužinome iš vardyno“ pranešimų tezės*, 2011 m. lapkričio 10–11 d., Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 4.
- [Agejeva Ruf A. 2019: *Kamen i gory v narodnoj kulture*, Moskva: IP Astapov]. Агеева Руфь А. 2019: *Камень и горы в народной культуре*, Москва: ИП Астапов.
- [Alefirenko Nikolaj F. 2009: Kognitivno-diskursivnaja paradigma jazykovogo znaka. – *Jazyk. Tekst. Diskurs: naučnyj almanach* 7, red. G. N. Manajenko, Stavropol: Stavropolskij gosudarstvennyj pedagogičeskij institut, 7–17]. Алефиренко Николай Ф. 2009: Когнитивно-дискурсивная парадигма языкового знака. – *Язык. Текст. Дискурс: научный альманах* 7, ред. Г. Н. Манаенко, Ставрополь: Ставропольский государственный педагогический институт, 7–17.
- Avižienė Dalia 2011: Vėjo malūnai – svarbus istorijos palikimas. – *Aplinka: Darna. Atsakomybė. Apsauga* 4, 23–27.
- Bartkutė Nerija 2007: Kalnuotų vietų įvardijimas nekalnuotoje Lietuvos teritorijoje (remiantis Joniškio rajono vietovardžiais). – *Acta Linguistica Lithuanica* 56, 23–40.
- [Belčikov Julij A. 1988: O kulturnom konnotativnom komponente leksiki. – *Jazyk: sistema i funkcionirovanije*, red. J. N. Karaulov, Moskva: Nauka, 30–35]. Бельчиков Юлий А. 1988: О культурном коннотативном компоненте лексики. – *Язык: система и функционирование*, ред. Ю. Н. Караулов, Москва: Наука, 30–35.
- [Berezovič Jelena L. 2001: Russkaja onomastika na sovremennom etape: kritičeskiye zametki. – *Izvestija Akademiji nauk. Serija literatury i jazyka* 60(6), 34–46]. Березович Елена Л. 2001: Русская ономастика на современном этапе: критические заметки. – *Известия Академии наук. Серия литературы и языка* 60(6), 34–46.
- Bichlmeier Harald, wiss. Red., 2019: *Litauische Orts-, Flur- und Gewässernamen im europäischen Kontext*, hrsg. G. Blažienė, L. Bilkis, Ser. *Schriftenreihe der Gesellschaft für Baltische Studien* 2, Hamburg: Verlag Baar.
- Bilkis Laimutis 2008: *Lietuvių helonimų daryba: priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Bilkis Laimutis 2018: Lietuvių vietovardžių su šaknimi *gal-* (< lie. *gālas* ‘pabaiga, kraštas’) darybos ypatybės. – *Acta Linguistica Lithuanica* 79, 212–234.
- Bilkis Laimutis 2021: Vietovardžiai – mūsų būties liudininkai. – *Pasaulio lietuvis*, 2021-10-05. Prieiga internete: <https://pasauliolietuvis.lt/vietovardziai-musu-buties-liudininkai/>.

- Biolik Maria 2001: Współczesne konotacje semantyczne oronimów motywowanych nazwami zwierząt na Warmii i Mazurach. – *Toponimia i oronimia*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Korpciuch, Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 333–340.
- Blažienė Grāsilda 2005: Prūsų žemėvardžių tyrinėjimo problemos. – *Baltistica*, priedas 6, 27–40.
- [Blinova Olga I. 2007: *Motivologija i ejo aspekty*, Tomsk: Izdatelstvo Tomskogo universiteta].
- Блинова Ольга И. 2007: *Мотивология и её аспекты*, Томск: Издательство Томского университета.
- Būga Kazimieras 1961: *Rinkiniai raštai 3*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Butkus Alvydas 1995: *Lietuvių pravardės*, Kaunas: Æsti.
- Carrillo Víctor 2022: Toponimia, naturaleza e identidad extremeña. – *Noms. Revista de la Societat d'Onomàstica* 18, 66–91.
- Čepaitienė Auksuolė 2013: *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- Dent David, Kimbe John 2008: *Dirvožemis – gyvoji žemės oda. Žemės mokslai – visuomenei*, vert. iš anglų k., papild. V. Gregorauskaitė, red. D. Petrauskienė, Vilnius: Lietuvos geologijos tarnyba.
- [Dimitrova-Todorova Liljana 2001: Oronimijata v Blgarija. – *Toponimia i oronimia*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Korpciuch, Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 299–306].
- Dimitrova-Todorova Liljana 2001: Оронимията в България. – *Toponimia i oronimia*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Korpciuch, Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 299–306.
- Endzelytė Renata 2005: *Šiaurės vidurio Lietuvos vietovardžiai: daktaro disertacija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Gaivenis Kazimieras, Keinys Stasys 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- Gritėnienė Aurelija 2006: *Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gritėnienė Aurelija 2010: Sudurtiniai augalų pavadinimai su sandais šun- ir kal-. – *Leksikografija ir leksikologija: Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms 2*, sud. V. Sakalauskienė, A. Auksoriūtė, 163–181.
- [Goverdovskij Vladimir I. 1989: *Konnotemnaja struktura slova*, Charkov: Vyšča škola pri ChGU].
- Говердовский Владимир И. 1989: *Коннотемная структура слова*, Харьков: Выща школа при ХГУ.
- Gudavičius Aloyzas 2007: *Gretinamoji semantika*, ser. *Bibliotheca actorum humanitaricorum Universitatis Saulensis* 2, Šiauliai: Šiaulių universiteta leidykla.
- Gudavičius Aloyzas 2009: *Etnolingvistika: tauta kalboje*, ser. *Bibliotheca actorum humanitaricorum Universitatis Saulensis* 3, Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Gudavičius Aloyzas 2011: Reikšmė – sąvoka – konceptas ir prasmė. – *Res humanitariae* 10, 108–119.
- Harris Marvin 1998: *Kultūrinė antropologija*, Kaunas: Tvermė.

- Hoffmann Ludger 1999: Eigennamen im sprachlichen Handeln. – *Sprachtheorie und sprachliches Handeln Festschrift für Jochen Rehbein zum 60. Geburtstag*, hrsg. von. K. Bührig, Y. Matras, Tübingen: Stauffenburg, 213–234.
- Ivoška Darius 2016: Bemerkungen zur Problematik der baltischen Ortsnamen westlich der Weichsel. – *Acta Linguistica Lithuanica* 74, 208–225.
- Jakaitienė Evalda 2010: *Leksikologija*: studijų knyga, 2-as pakartot. leidimas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jurczyńska-Kłosok Agnieszka 2022: Motywacja i sposoby nominacji wybranych oronimów rejonu Czerwonych Wierchów w polskiej części Tatr Zachodnich. – *LingVaria* 17, 1(33), 241–256.
- Kabašinskaitė Birutė 2014: *Etimologijos metmenys. Istorija – teorija – skaitiniai*, Vilnius: UAB „Eugrimas“.
- Kačinaitė Dalia 2008: Lietuvių sudurtinių oronimų darybos bruožai. – *Baltistica* 43(2), 275–288.
- Kačinaitė Dalia 2009: *Priesaginės darybos lietuvių oronimai*: daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- [Karpenko Jurij 1969: Iz nabludenij nad Ukrainskoj oronimijej. – *Oronimika*, Moskva: Mysl, 20–23]. Карпенко Юрий О. 1969: Из наблюдений над Украинской оронимией. – *Оронимика*, Москва: Мысль, 20–23.
- Kavoliūtė Filomena 2014: Gyvenamųjų vietovių vardai – nematerialusis šalies kultūros paveldas. – *Geografijos metraštis* 47, 88–102.
- Kavoliūtė Filomena, sud., 2019: *Žemė prašo nepamiršti vardų: Mūsų mirusių kaimų knyga*, Vilnius: Petro ofsetas.
- Kavoliūtė Filomena 2020: Kalnai Lietuvos vietovių varduose ir paviršiuje. – *Geografijos metraštis* 53, 63–85.
- Kiselūnaitė Dalia, Simutyte Laima 2005: *Kuršių nerijos vietų vardai (Orts- und Flurnamen auf der Kurischen Nehrung)*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Knappová Miloslava 2001: K jazykové charakteristice českých oronym. – *Toponimia i oronimia*, red. A. Cieślíkova, B. Czopek-Kopciuch, Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 265–271.
- Krinickaitė Stasė 1984: *Kalbų raiškos savitumas*, Vilnius: Mokslas.
- [Kubriakova Elena S. 2004: *Jazyk i značeniye. Na puti polučeniya znaniy o jazyke: časti reči s kognitivnoj točki zrenija. Rol jazyka v poznaniyi mira*, Moskva: Jazyki slavianskoj kultury]. Кубрякова Елена С. 2004: *Язык и значение. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*, Москва: Языки славянской культуры.
- Kuzavinis Kazimieras 2005: Dvejopi toponimų dūriniai. – *Baltistica*, priedas 6, 159–160.
- Kviklys Bronius 1965: *Mūsų Lietuva. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai 2*, kalbos taisytojas F. Kudirka, žemėlapius braižė A. Karnius, Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla.
- Laurinkienė Nijolė 1996: Senovės lietuvių dievas Perkūnas kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose. – *Tautosakos darbai* 4(11), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

- Lubienė Jūratė 2012: Žvėrių pavadinimai lietuvių kalbos mikonimų motyvacijos sistemoje. – *Res Humanitariae* 12, 99–122.
- Lubienė Jūratė 2015: *Lietuvių kalbos mikonimai: nominacija ir motyvacija*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Lubienė Jūratė, Pakalniškienė Dalia 2020: Metaforiniai šiaurės žemaičių patarmės somatonimai: artefaktinis motyvacijos modelis. – *Lietuvių kalba* 15, [1–15]. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/22444/21710> [žiūrėta 2024-12-02].
- LŽVi 1934: *Lietuvos žemės vardynas*: instrukcija Lietuvos žemės vardynui surašyti, sud. K. Alminauskis, Klaipėda: Akcinė „Ryto“ bendrovė.
- Maciąg Łukasz 2020: Practical Toponymics: Szczecin on the Geographical Map of World. – *Geosciences* 10(1), 37. DOI: <https://doi.org/10.3390/geosciences10010037>.
- Maciejauskienė Vitalija 2002: „Lietuvos vietovardžių žodynas“: pobūdis ir sandara. – *Lituanistica* 2(50), 102–117.
- Maciejauskienė Vitalija 2007: Dar kartą apie lietuvių prielinksninius vietovardžius. – *Lituanistica* 3(71), 64–80.
- Malenínská Jitka 2001: K označení vyvýšených terénních útvarů – česká toponyma z kořene **kyrn-*. – *Toponomia i oronimia*, red. A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 285–289.
- Marcinkevičienė Rūta 2011: *Žodžio reikšmė. Žodynai ir tekstynai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Mickienė Ilona 2001: *Telšių rajono toponimų daryba*: daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Mickienė Ilona, Baranauskienė Rita 2019: Pietų Aukštaitijos toponimai, kilę iš asmenų pavadinimų. – *Respectus Philologicus* 36(41), 60–72.
- [Naida Eugene A. 1962: Analiz značeniya i sostavleniya slovarej. – *Novoje v lingvistike* 2, sost. V. A. Zvegincev, Moskva: Inostrannaja literatura, 45–71]. Найда Еугене А. 1962: Анализ значения и составления словарей. – *Новое в лингвистике* 2, сост. В. А. Звегинцев, Москва: Иностранная литература, 45–71.
- [Nikonov Vladimir A. 1965: *Vvedeniye v toponimiku*, Moskva: Nauka]. Никонов Владимир А. 1965: *Введение в топонимику*, Москва: Наука.
- Norkaitienė Milda 2003: Lietuvių zoonimai. Kiaulių (*Sus domesticus*) vardai. – *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*, redaktorių kolegija: P. U. Dini, V. Drotvinas, I. Ermanytė, E. Jakaitienė, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, K. Vosylytė, J. Zabarskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 195–212.
- Norkaitienė Milda 2004: Lietuvių zoonimai. Ožkų (*Capra hircus*) vardai. – *Istoriniai tekstai ir vietos kultūra / Historical scripts and local culture*, sud. J. Švambarytė-Valužienė, Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 34–40.
- Norkaitienė Milda 2017: Etnologinis avių vardų kontekstas. – *Tautosakos darbai* 54, 91–105.
- Nübling Damaris, Fahlbusch Fabian, Heuser Rita 2012: *Namen. Eine Einführung in die Onomastik (Narr Studienbücher)*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG.

- [Podolskaja Natalja V. 1978: *Slovar russkoj onomastičeskoj terminologiji*, otv. red. A. V. Superanskaja, Moskva: Nauka]. Подольская Наталья В. 1978: *Словарь русской ономастической терминологии*, отв. ред. А. В. Суперанская, Москва: Наука.
- [Pospelov Evgenij M. 1969: Oronimika SSSR: sostojanije i problemy. – *Materialy sovetskich učenyh k X Meždunarodnomu kongressu onomastičeskich nauk*, Viena, 8–13 sentiabria 1969 g., Moskva: Patent, 4–7]. Поспелов Евгений М. 1969: Оронимика СССР: состояние и проблемы. – *Материалы советских ученых к X Международному конгрессу ономастических наук*, Вена, 8–13 сентября 1969 г., Москва: Патент, 4–7.
- Pupkis Aldonas 1999: Vietovardžių vartosena ir norminimas. – *Gimtoji kalba* 4, 1–7.
- Rabačiauskaitė Zofija 1969: Prielinksniniai vietovardžiai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 11, 243–255.
- Racėnaitė Radvilė 2013: Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse. – *Tautosakos darbai* 46, 107–131.
- Račkaitis Vygasdas 1980: *Anykščiai*, Vilnius: Mintis.
- Ragaišienė Vilija 2020: Kirčio atitraukimas rytų aukštaičių anykštėnų patarmės tekstuose. – *Acta Linguistica Lithuanica* 83, 211–226.
- Rapa Sanda 2015: Toponimization in the Latvian Language. – *Acta Linguistica Lithuanica* 73, 117–129.
- Razmukaitė Marija 2003: Būdvardžio *áukštas*, *aukštà* įvardžiuotinės formos vietovardžiuose. – *Kalbos kultūra* 76, 63–66.
- Rinkauskienė Regina 2020: *Anykščių apylinkių tekstai*, ser. *Tarmių tekstynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Sabaliauskas Algirdas 1990: *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas.
- Salys Antanas 1983: *Raštai 2: Tikriniai vardai*, su P. Joniko pratarme, red. P. Jonikas, Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademija.
- Savukynas Bronys 1963: Kilmininkiniai lietuvių vietovardžiai. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 6, 235–246.
- [Savukynas Bronys 1966: K probleme zapadnobaltijskogo substrata v jugozapadnoj Litve. – *Baltistica* 1(2), 165–176]. Savukynas Bronys 1966: K проблеме западнобалтийского субстрата в югозападной Литве. – *Baltistica* 1(2), 165–176.
- Savukynas Bronys 1971: Kaip padaryti vandenų vardai. – *Pergalė* 12, 166–169.
- Semaška Algimantas 2007: *Lietuvos keliais: turisto žinynas. Miestai ir rajonai – jų pažintinis lobynas. 1030 lankytinų vietovių aprašymai nuo seniausių laikų iki naujausių žinių*, Vilnius: Algimantas.
- Skardžius Pranas 1943: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Skorupa Pavel 2021: *Vilnius County Toponyms as Signs of National and Cultural Identity / Vilniaus apskrities toponimai, kaip tautinio ir kultūrinio tapatumo ženklai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Skorupa Pavel 2023a: *Semantics of Present-Day Vilnius County Toponym Oppositions / Vilniaus apskrities toponimų semantinės opozicijos: daktaro disertacija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

- Skorupa Pavel 2023b: Motivation and Semantics of Šalčininkai District Potamonyms: A Cognitive Approach / Kognityvinis požiūris į Šalčininkų rajono potamonimų motyvaciją ir semantiką. – *Acta Linguistica Lithuanica* 88, 226–253.
- Stunžaitė Alisa 2023: Unraveling Vilnius County Drymonymy: the Case of Metonymy. – *Acta Linguistica Lithuanica* 89, 236–258.
- Sviderskienė Dalia 2006: Marijampolės apskrities sudurtiniai oronimai. – *Lituanistica* 4(68), 47–59.
- Sviderskienė Dalia 2012: Marijampolės apskrities priesaginiai ir priesagėtieji oronimai. – *Lituanistica* 2(88), 180–197.
- Sviderskienė Dalia 2015: Dėl pragmatinės lingvistinės vietovardžių analizės (remiantis Marijampolės apskrities vietovardžiais). – *Acta Linguistica Lithuanica* 73, 166–199.
- Sviderskienė Dalia 2016: Sudurtinių Marijampolės apskrities helonimų motyvacija. – *Acta Linguistica Lithuanica* 75, 243–273.
- Sviderskienė Dalia 2017: Sudėtinių Marijampolės apskrities helonimų motyvacija. – *Acta Linguistica Lithuanica* 77, 78–102.
- Sviderskienė Dalia 2019: Priesaginių Marijampolės apskrities helonimų motyvacija. – *Acta Linguistica Lithuanica* 81, 110–140.
- Sviderskienė Dalia 2020: Termino *žemėvardis* klausimu. – *Acta Linguistica Lithuanica* 83, 310–328.
- Sviderskienė Dalia 2021: Kaip užrašyti vietovardžius ir asmenvardžius. – *Visos tarmės gražiausios...*: tarmių medžiagos rinkimo instrukcija, 2-asis patais. ir papild. leidimas, sud. D. Mikulėnienė, V. Ragaišienė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 77–81.
- Sviderskienė Dalia 2022: Utenos apskrities Anykščių valsčiaus (1935–1937) helonimų motyvacija. – *Lituanistica* 68, 1(127), 43–65.
- Sviderskienė Dalia 2023: Toponomastinio sluoksnio struktūra socialinėje–geografinėje Šeimyniškėlių kaimo erdvėje *Žemės vardų* anketos (1935) duomenimis. – *Acta Linguistica Lithuanica* 88, 71–99.
- Surašymas_U 2001: *Utenos apskrities gyvenamosios vietovės ir jų gyventojai*, Vilnius: Statistikos departamentas, Vilnius: Lietuvos gyventojų ir būstų surašymas 2001.
- Šalaviejūtė Žydrūnė 2022: *Lietuvių kalbos zoonimų nominacija ir motyvacija: gyvulių, naminių paukščių ir vabzdžių pavadinimai*: daktaro disertacija, Klaipėda: Klaipėdos Universitetas.
- [Ščerbak Antonina S. 2005: Обščая специфика имени собственного. – *Vestnik TGU* 3, 85–90].
Щербак Антонина С. 2005: Общая специфика имени собственного. – *Вестник ТГУ* 3, 85–90.
- Tamulaitienė Dovilė 2022: Gražiškių valsčiaus vietovardžiai (tarpukario duomenys). – *Lietuvos lokaliniai tyrimai*, e. serialinis leidinys, [1–19]. Prieiga internete: https://ilt.lt/pdf/graziskiai/graziskiai-1_kalba-2022_geras.pdf [žiūrėta 2023-09-08].
- Tarvydas Stanislovas 1958a: *Lietuvos vietovardžiai*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Tarvydas Stanislovas 1958b: *Lietuvos TSR fizinė–geografinė apžvalga*, ser. *Pažinkime Lietuvą*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

- [ТМОИ 1986: *Теорія і методика ономастических исследований*, А. В. Суперанская, В. Е. Сталтмане, Н. В. Подольская, А. Ч. Султанов, отв. ред. А. Р. Непокупный, Москва: Наука]. ТМОИ 1986: *Теория и методика ономастических исследований*, А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская, А. Х. Султанов, отв. ред. А. П. Непокупный, Москва: Наука.
- Urbutis Vincas 1978: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslas.
- Vaitkevičius Vyktintas, Zabiela Gintautas 2002: *Žvalgomoji ekspedicija Rytų Lietuvoje. – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2000 metais*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 204–210.
- Vanagas Aleksandras 1970: *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius: Mintis.
- [Vanagas Aleksandras 1973a: Структурно-словообразовательный анализ названий гор Литвы. – *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, ser. A 3(44), 209–219]. Ванас Александрас 1973a: Структурно-словообразовательный анализ названий гор Литвы. – *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, ser. A 3(44), 209–219.
- Vanagas Aleksandras 1973b: Vietovardžiai. – *Kaip rinkti liaudies kalbos duomenis: metodiniai patarimai*, Vilnius: Raidė, 6–9.
- Vanagas Aleksandras 1975: Vietovardžių norminimas. – *Kalbos kultūra* 28, 48–57.
- Vanagas Aleksandras 1981: Lietuvių hidronimų semantika. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 21, 4–153.
- Vanagas Aleksandras 1991a: Vietovardžių norminimo principai. – *Gimtoji kalba* 4, 11–14.
- Vanagas Aleksandras 1991b: Vietovardžių norminimo principai. – *Gimtoji kalba* 5, 4–7.
- Vanagas Aleksandras 1992: Įvadas. – *Lietuvos vietovardžių žodynas 1: A–B*, red. kolegija: L. Balode, V. Blažek, G. Blažienė, V. Kardelis, A. Ragauskaitė, S. Temčinas, J. Udolph, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2008, XI–XXXI.
- Vanagas Aleksandras 1996: *Lietuvos miestų vardai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- [Vasiljeva Svetlana P. 2005: *Russkaja toponimija Prijenisejskoj Sibiri: kartina mira*, Krasnojarsk: KGPU im. V. P. Astafjeva]. Васильева Светлана П. 2005: *Русская топонимия Приенисейской Сибири: картина мира*, Красноярск: КГПУ им. В. П. Астафьева.
- [Voronkova Olga A. 2014: Etnokulturnyje smysly v aspekte vnutrennej formy znakov kosvenno-proizvodnoj nominaciji. – *Jazyk. Kultura. Socium: realiji, kategoriji i mehanizmy vzaimodejstvija*: sbornik naučnych trudov po itogam meždunarodnogo naučno-praktičeskogo seminaro po voprosam filologičeskogo obrazovaniya i mežkulturnoj kommunikaciji (oktiabr 2013 g.), red. kolegija: N. F. Alefirenko (naučn. red.), N. N. Semenenko (otv. red.), L. N. Razinkova, G. A. Lisicyna, Staryj Oskol: Izdatelstvo “ROSA” / SOF NIU “BelGu”, 46–52]. Воронкова Ольга А. 2014: Этнокультурные смыслы в аспекте внутренней формы знаков косвенно-производной номинации. – *Язык. Культура. Социум: реалии, категории и механизмы взаимодействия*: сборник научных трудов по итогам международного научно-практического семинара по вопросам филологического образования и межкультурной коммуникации (октябрь 2013 г.), ред. коллегия: Н. Ф. Алефиренко (научн. ред.), Н. Н. Семенов (отв. ред.), Л. Н. Разинкова, Г. А. Лисицына, Старый Оскол: Издательство «РОСА» / СОФ НИУ «БелГУ», 46–52.
- VŽ 2002: *Vietovardžių žodynas*, A. Pupkis, M. Razmukaitė, R. Miliūnaitė, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

- Waser Erika 2004: Flurnamen. – *Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik*, hrsg. A. Brendler, S. Brendler, Hamburg: Verlag Baar, 349–380.
- Wenzel Walter 2014: *Namen und Geschichte. Orts- und Personennamen im deutsch-westslawischen Sprachkontaktraum als Historische Zeugnisse*, hrsg. A. Brendler, S. Brendler, Hamburg: Verlag Baar.
- Zabiela Gintautas 1992a: Šeimyniškių piliakalnio ir papėdės gyvenvietės tyrinėjimai. – *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990 ir 1991 metais* 1, 57–60.
- Zabiela Gintautas 1992b: Šeimyniškių senkapio tyrinėjimai. – *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990 ir 1991 metais* 2, 87–88.
- Zabiela Gintautas 1993: Kur stovėjo Vorutos pilis. – *Lietuvos istorijos metraštis: 1991 metai*, vyr. red. V. Merkys, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 5–22.
- Zabiela Gintautas 1995: *Anykščių rajono 1994 m. archeologinės ekspedicijos ataskaita*, Vilnius: Kultūros paveldo centro archyvas.
- [Zemzare Dajna E. 1970: Struktura oronimov Latvijos SSR. – *Toponimika* 4, Moskva: Nauka, 19–20]. Земзаре Дайна Э. 1970: Структура оронимов Латвийской ССР. – *Топонимика* 4, Москва: Наука, 19–20.
- Zierhofferowa Zofia, Zierhoffer Karol 2001: Apelatyw *góra* w oronimii oraz uwagi o polskich nazwach gór Europy i świata. – *Toponimia i oronimia*, red. A. Cieślikowa, B. Czopek-Kopciuch, Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 313–322.
- Zubaitienė Vilma 2014: *Lietuvių leksikografija: istorija ir dabartis*: mokomoji knyga, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Žinynas_{an}: *Anykščių krašto vietovių žinynas*. Prieiga internete: <https://www.anykstenai.lt/vietoves/>.
- Župerka Kazimieras 2009: Vietovardžių aktualizacija laisvųjų stilių tekstuose. – *Acta humanitativa universitatis Saulensis* 8, 263–271.

SUTRUMPINIMAI

Objektų nuorodos

ar. – arimas
ar. l. – ariamas laukas
ar. ž. – ariama žemė
b. – bala
d. – duobė
drv. – dirvonas
dv. – dvaras
ež. – ežeras
gn. – ganykla
grv. – griovys
k. – kaimas
kl. – kelias
kln. – kalnas
klnl. – kalnelis
l. – laukas
mš. – miškas
pklm. – pakiluma
plkln. – piliakalnis
pv. – pieva
rst. – raistas
sk. – skardis
sklp. – sklypas
sod. – sodyba
šl. – šlaitas
vs. – viensėdis

Paplitimo nuorodos

Als – Alsėdziai (Plūngės r.)
An – Anykščiai
And – Andrióniškis (Anykščių r.)
Ant – Antālieptė (Zarasų r.)
Blnk – Bálninkai (Molėtų r.)
Jst – Juostiniškai (Anykščių r.)
Klvr – Kalvarijà (Marijampolės sav. ter.)
Krn – Krúonis (Kaišiadorių r.)
Krsn – Krosnà (Lazdijų r.)
Ldvn – Liudvināvas (Marijampolės sav. ter.)
Lkm – Liñkmenys (Ignalinos r.)
Lks – Laũksodis (Pakruójo r.)
Nrn – Noriúnai (Kùpiškio r.)
Ob – Obėliai (Rõkiškio r.)
Skm – Skiemónys (Anykščių r.)
Sdk – Sudeĩkiai (Utenõs r.)
Stk – Stākliškės (Prienu r.)
Šmn – Šimónys (Kùpiškio r.)
Šmnš – Šeimyniškiai (Anykščių r.)
Trš – Tryškiai (Telšių r.)
Užp – Užpāliai (Utenõs r.)
Vdš – Vidiškės (Ignalinos r.)
Vlž – Velžys (Pānevėžio r.)
Žgč – Žygáiciai (Tauragės r.)
Žl – Žėlva (Ukmergės r.)

Kiti sutrumpinimai

- apyl. – apylinkė
- aps. – apskritis
- aut. – autorius
- avd. – asmenvardis
- brus. – baltarusių
- buv. – buvęs
- ha – hektarai
- km – kilometrai
- krm. – krūmai
- kt. – kita
- liet. – lietuvių
- m – metrai
- m. – metai
- menk. – menkinamasis, menkinamai
- mot. g. – moteriškoji giminė
- nk. – nekirčiuota žodžio forma
- of. – oficialus, oficialiai
- pan. – panašiai
- plg. – palygink
- pršn. – priešingai
- prvd. – pravardė
- pvd. – pavardė
- r. – rajonas
- skyr. – skyrius
- t. – taria
- v. – vardas
- vls. – valsčius
- vnt. – vienetas (-ai)
- vv. – vietovardis
- žr. – žiūrėk

CHARACTERISTICS OF NAMING LAND ELEVATIONS AND THEIR STRUCTURAL FEATURES

(INSIGHTS FROM THE LITHUANIAN “LAND NAMES” QUESTIONNAIRES IN ANYKŠČIAI DISTRICT (1935–1937), UTENA COUNTY)

SUMMARY

This study examines the lexicon used to name orographic features in eastern Lithuania, as recorded in the Lithuanian “Land Names” questionnaires, preserved in the archives of the Institute of the Lithuanian Language (Vilnius). The analysis is based on 123 questionnaires, providing a rich information base for semantic reconstruction. The study explores the internal linguistic mechanisms – specifically the process of toponymization – and the formation of names for elevated landforms in the Anykštėnai subdialect of Eastern Aukštaitian. It also investigates how historical and cultural information intertwines with the mental framework of the namer – both the individual and the broader linguocultural community – shaping the identification, localization, perception, and verbalization of landscape features.

1. A comprehensive analysis of the names for elevated landforms and their structural features in the Anykštėnai subdialect of Eastern Aukštaitian revealed distinctive characteristics in the spatial identification, conceptualization, and naming of these features within the studied area.

The research identified 108 lexical units representing the concept of ELEVATED as a cognitive internal category. These findings contribute to forming a unified understanding of the lexical system in the Anykštėnai subdialect of Eastern Aukštaitian, offering insights into its conceptual framework as a whole.

1.1. The information conveyed by the names of elevated landforms reflects aspects of the landscape, flora, fauna, and other environmental features. This is expressed through lexical units of varying forms and structures. These place names make up 65% of all toponyms describing the characteristics of objects, with the names of mountainous locations accounting for 60% of the analyzed onyms.

1.1.1. The names of orographic objects in the studied area reflect various features of the environment, including 1) the type of land surface, 2) tree habitats, 3) fauna (animals, birds, and insects) habitats, and 4) locations of buildings or other objects. (1) Sandy hills are identified by the suffix *-inka*, as in *Smėlinka* (hill, An), derived from the root *smėl-* (sand), while composite genitive case names like *Grauzių kálnas* (arable land, An) and *Smėlio kalnėlis* (hill, An) denote areas with GRAVELLY or SANDY soils. (2) Tree-covered elevated areas are named using compounds such as *Ėgliakálnis* (hill, An, Skm), *Liepálnis* (mountain, An), and composite genitive case names like *Griūšių kálnas* (mountain, Skm) and *Obeliės kálnas* (hill, An). (3) Fauna habitats are indicated by suffixes such as *-ynas* or *-inė*, seen in *Barsiukynas* (mountains, An) and *Starkinė* (hill, Jst), or by the composite genitive case name *Lāpių kálnas* (elevation, An). Insect habitats are represented by compounds like *Bičkálnis* (An). (4) Names of buildings and symbolic locations are reflected in composite genitive case names such as *Kapų kálnas* (hill, Skm) and *Kártuvių kálnas* (arable land, mountain, An).

1.2. The identity of topographic objects and nomenclatural words influenced the incorporation of local terms such as *kalnėlis*, *moliakálnis*, *žvyrkálnis*, *koplýčkálnis*, *piliakálnis*, *piliākálnis*, and *vidùkálnis* into the toponymization process. These nomenclatural words, alongside the names of orographic objects like *Kalnėlis* (An), *Moliākálnis* (An), *Žvyrkálnis* (Šmnš), *Koplýčkálnis* (And), *Piliakálnis* (An), and *Piliākálnis* (Šmnš), refer to similar topographical features, such as hilly or mountainous landscape zones. The former terms (*nomina appellativa*) convey general meanings, such as ‘small hill’ (Cf. Lith. *upėlis* ‘small river’ (LKŽ_e)), ‘clay hill’, ‘gravel hill’, ‘hill with a chapel’, ‘castle hill’, or ‘a slope’s midpoint’, while the latter (*nomina propria*) serve to uniquely identify and differentiate specific locations. Additionally, one instance of borrowing was noted: *Kasagōrai* (hill, picking, An).

2. The subjective interpretation of the relief is notably more intricate, with names for mountainous places accounting for 33% of all onyms describing object features. These indirect representations provide insights into the mental and conceptual framework of the linguocultural community.

The comprehensive study revealed the following perceptions among the creators of names in the Anykštėnai dialect area: 1) variations in the SIZE (HEIGHT and WIDTH) of orographic objects; 2) the distinctiveness of their SHAPE; 3) the unique CORRELATION between SIZE and SHAPE; 4) the distinctiveness of the COLOR (HUE) of the earth's surface; and 5) the ASSESSMENT OF SOIL QUALITY in terms of its suitability or unsuitability for agricultural use.

Some names of elevated places on the land's surface reflect a gradual aspect of elevation, as recognized by the namers, while the semantic content of other names emphasizes various characteristics of the objects, such as the DISTANCE FROM THE EARTH'S SURFACE, the CONVERGENCE OF THE MOUNTAIN TOP, the LATITUDE, and the STEEPNESS OF SLOPES. These distinctions allowed us to trace connections between the concept of ELEVATED and related concepts such as HIGH, CONVERGENT, and PROMINENT (see Appendix 2). For the first time in Lithuanian regional (areal) toponymy, these connections were revealed during the complex study.

The updated information aligns with several structural patterns according to which names for comparable types of elevated land surfaces in the studied area are formed.

2.1. One of the structural patterns identified in the research, according to which names for this type of orographic object are formed, follows the schema *OTHER REALITY ORONYM*: *rūsỹs* 'room under the house' → *Rūsỹs* (hill, An) that names a LOW object; **šėpė*, cf. *šėpà* 'closet' → *Šėpė* (hill, An) that denotes a HIGH, WIDE object. Similarly, *arúodas* 'a barrier for pouring grain, potatoes, etc. into a granary or cellar; a barn' → *Arúodai* (mountain, An) that describes a land surface with recurring undulations, or CURVED AND SUNKEN features. Lith. *bezmėnas* 'steelyard balance, lever' → *Bezmėnai* (hill, An), likely referring to an object with an UPWARD WIDENING shape. Additionally, the name *Giltinė* (mountain, An), derived from *giltinė* or *giltinė* 'symbol of death, human skeleton with a scythe', was used to describe a mountain with a LIGHT-COLOURED SURFACE LAYER. This case highlights the separation of an individual's associations from physical reality, transferring the cognitive process to the realm of imagination.

2.2. Another naming scheme identified in the study, according to which names of comparable orographic objects are formed, follows the structure *X FEATURE ATTRIBUTE + N SUFFIX* → *ORONYM*. For example, *Bulkėlė* (elevation, meadow, Skm) is used for a LOW elevation, while *Grybėliškiai* (hill, Šmnš) is named due to associations with a SOFT SURFACE LAYER OF LAND FEATURING UNEVEN CLUMPS. *Šikšninė* (hill, An) is named for the DRY, HARD SOIL SURFACE OF THE HILL.

The analysis of the names of mountainous places in this group revealed that attributes, lexical and structural motivators, as part of the motivational selection mechanism, serve as signifiers of the most typical features of the named object. These motivators belong to thematic subgroups such as artefacts, rural architecture, nature, and other categories related to the physical world of agrarian culture. Diminutives (*-elė*) and examples from the category of feature-holder name formations (*-inė*, *-iškiai*) are also included. All of these elements are integral to the general linguocultural competence of the people in the studied area, making them recognizable in linguistic units of the actual lexicon during communication as carriers of specific information.

2.3. The study examined the names of elevated places on the land's surface formed through the junction method with motivating lexemes (MLs). It was found that in the Anykštėnai dialect area, the ML *būdà* is used to name objects based on the HEIGHT of the peak from the land's surface and the AREA OCCUPIED by the orographic object. For example, *Būdėkalis* (hill, An) refers to a SOMEWHAT HIGH, NARROW elevation. The ML *kar̃tis* ('neck' of an animal, typically a horse) is used to name objects based on their height and the nature of the slopes, as seen in *Kar̃čkalis* (arable land, mountain, An) for a STEEP hill and *Stul̃pakalis* (mountain, An) for a HIGH, STEEP elevation. The ML *ietis* is used for naming objects based on the feature of their peak, as in *Īčkalis* (hill, Skm), which refers to a TAPERED, UPWARD shape. Lastly, the ML *kepùrė* gives rise to *Kepùrkalis* (arable land, Šmnš; arable land, hill, An; soil, And; mountain, An), referring to an elevation WITH A ROUNDED TOP.

Based on the SENSORY EXPERIENCE of individuals, the orographic object is linked to the manifestation of thunder (Lith. *Griausmas*, *Perkūnas*) and reflects the MYTHOLOGICAL MOTIF concerning the relationship between humans and elevated places on the land's surface within the sociocultural space. An example of this is *Griaūsmakalis* (hill, Skm), which incorporates the motivating lexeme *griaūsmas* (thunder).

2.4. The name *Brañčkalis* (arable land, An), which carries an evaluative connotation, is recorded with the stylistically coloured ML *brañčius*, reflecting a negative assessment of the SOIL QUALITY of the named object. Similarly, the place names *Ōžiakalis* (mountain, An) and *Ožiakalis* (hill, An) are based on the EVALUATIVE PERCEPTION of the named objects. They refer to ELEVATED, INFERTILE SOIL AREAS that are UNSUITABLE FOR HUMAN NEEDS, with the ML *ožys* (goat).

2.5. Two compounds with possessive meaning reflect certain anthropocentric implications. Since oronyms (like other place names) are the result of the (extra)linguistic

experience of the linguistic community in an ethnic area, it has been observed that during the naming process, the formation of additional meanings for the names of mountainous places occurred beyond the confines of the language system.

The connections between the landscape element and the concept of ELEVATED were highlighted, and a certain subjective national stereotype regarding the representative of an “other” (not “own”) nation and the residential hut was revealed through the two-word composite genitive case name *Čigõno Gryčėlė* (hill, Skm). This name refers to a low hill in the middle of a puddle, equating the hill with a representative of rustic architecture – a hut.

The name of the scarp *Ožkū Bažnyčia* (An) carries individualized content embedded in the consciousness of the representatives of the ethnic area. The herd of ruminant animals grazing on the scarp bank of the Anykšta River evoked certain subjective associations in the linguistic consciousness of the interwar namers, resembling people gathered and praying in a house of worship. Additionally, this imagery may have been linked to ceremonial light clothing.

3. After conducting a comprehensive study, it was observed that the names of elevated places on the earth’s surface reflect the human ability to identify certain objects in space based on their relationship to others. These names account for 23% of all analyzed onyms. More frequently, these places are named by specifically indicating their location “inside” settlements. The names in this subgroup make up 67% of all names that represent spatial relationships with other (geo)objects.

3.1. Spatial relations with other objects are represented by: 1) prefix derivatives, and 2) suffix derivatives such as *-elis*, *-elė*, and *-ėlis*. A PLACE BOUND BY OTHER OBJECTS is denoted by names of orographic objects like *Pamūrė* (mountain, Skm) and *Pāplecės* (hill, An). Other names of elevated places on the land’s surface, such as *Būdėlė* (hill, An), *Malūnėlis* (|| *Kalnėlis*) (arable land, An), and *Pušėlis* (hill, An), indicate that EACH OF THE NAMED OBJECTS IS BUILT TOGETHER WITH (OR NEXT TO) SOMETHING ELSE, such as a hut, a mill, or a pine tree.

To express spatial relations in the studied area, 3) larger-scale descriptive double prepositional compounds were also used. One example is the names of mountainous places formed by the concatenation of constituent elements, such as *Kálnas už Mūky* (mountain, An) and *Pakriūta už Mūrėlio* (arable land, forest, An), with the preposition *už* in their structure. This preposition, used with the genitive, denotes the DIRECTION OF THE LOCATION OF THE OROGRAPHIC OBJECT TO THE NON-FRONT SIDE OF ANOTHER OBJECT. Another

example is the composite name *Pakriūta prieš Lėščiu* (arable land, forest, An), with the preposition *priē*, which denotes the LOCATION OF THE OROGRAPHIC OBJECT IN A PLACE BOUND BY ANOTHER OBJECT, such as the location of the slope in rural space, bounded by the homestead. It has been observed that these composite names are used to name objects from the perspective of the nominator, who may have lived in or been familiar with the inhabited territories.

Other names denote a LOWER POSITION IN SPACE, specifically a POSITION BELOW, and are indicated by the preposition *pō*. Examples include *Pō ūžuolu* (mountain, Skm) and *Pō krūžium* || *Po piliakalniū* (mountain, An).

3.2. The study found that relatively small elements of social space and landscape serve as reference points and bases for naming when creating landmark names for orographic objects “inside” settlements and in their vicinity. Examples include *Pažalčpievio kalnas* (arable land, An), *Pōanykštos kalnā* (mountain, An), *Prūdēlio kálnas* (mountain, Šmnš), *Smēlyno kálnas* (mountain, Skm), and *Vodū kálnas* (arable land, Šmnš).

The names of the mounds *Liūdiškių piliakalnis* (|| *Piliakalnis*) (An) and *Šeimyniškių piliakalnis* (|| *Piliakalnis* || *Vóruta*) (Šmnš) feature structural elements – the names of the villages in the immediate vicinity, *Liūdiškiai* and *Šeimyniškiškiai* – which serve as spatial reference points and territorial (regional) landmarks. In exceptional cases, the content is represented by composite genitive case names.

4. Names derived from appellatives – formed by combining various parts of speech, such as nouns or adjectives – hold an intermediate position between direct and indirect representations. These names of mountainous places constitute 9.5% of all onyms representing the properties of objects.

4.1. Some names in this subgroup express a relationship with objects of reality. In the names of mountainous places formed with nominative adjectives, orographic objects are described and distinguished according to certain parameters that deviate from the standards perceived by representatives of the ethnic area – such as SIZE – and serve as references in time and space. Examples include *Áukštasai kalnēlis* (pasture, mountain, An) (a hill distinguished from the environment by HEIGHT) and *Didžiōji kìnē* (elevation, An) (NOTABLE FOR ITS SCOPE, a LARGE elevation, named regarding its height and latitude).

4.2. During the research, a case of inversion of the constituent elements *Piliakalnis mažasis* (soil, mountain, An) (SMALL MOUND) was recorded. The toponymic context revealed that this onym, when paired with another orographic object name in the nearby environment, *Piliakalnis* || *Liūdiškių piliakalnis* (mountain, slope, An), highlighted

their differences and formed a BINARY OPPOSITION WITHIN THE TOPONYMIC SYSTEM OF THE RESEARCHED AREA. It was identified that the opposition was based on differences in SIZE, with the second member of the thematic opposition being qualified by representatives of the linguistic community as the GREAT MOUND.

4.3. The name of the elevated relief form *Žaliasai kalnėlis* (soil, hill, An), expressed as a composite form of a nominative compound that has performed the functions of a place name, refers to a green landscape zone, either due to the colour of the soil with silt impurities or due to the presence of evergreen vegetation in that place.

The nominative toponymization model of attributes, such as BARE (uncultivated, tillable) and RED (due to the clayey soil of the named object), is represented by the compound *Plikakalnis* (hill, elevation, Skm) and the composite form of the nominative place name *Raudónas kálnas* (mountain, Skm). The basis for their nomination lies in the transfer of PERCEPTIVE EXPERIENCE TO THE VISUAL FIELD of the nominatives.

5. Personal names and appellative names of people from the studied area are preserved in the names of orographic objects and their structural parts of possessive meaning, expressed by the composite genitive case place names such as *Baltakienės kálnas* (An), *Barabánščiko kálnas* (An), *Bùbino kalnėlis* (Šmnš), *Grimašaũsko kálnas* (An), *Põvilo kálnas* (An), *Vagilkos kálnas* (An), and *Nárbuto pakriũta* || *Valmuso pakriũta* (scarp, An). These names indicate that the physical boundaries of the orographic objects studied are a result of their interaction with the boundaries of land ownership by the people who lived in those areas. The forms of scarp names, which likely only existed within the boundaries of a village, helped residents navigate and orient themselves within different sections of the named place.

6. During the complex study, it was possible to clarify not only the associative, evaluative, and other features of orographic objects that attracted the namer's attention but also the mechanisms of perception (concept) and naming of structural parts of raised relief forms. Two METONYMIC EXPRESSION MODELS and the oronyms representing them were identified. The first model, where the PLACE IS NAMED BY THE RELATIONSHIP BETWEEN THE WHOLE AND THE PART, includes names such as *Dementaiĩ* (mountain, An), *Kapėliai* (elevation, Skm) (named according to the features of the top of orographic objects – homestead and graves, respectively), and *Barsùky urvaiĩ* (hill, An) (named according to the feature of the slopes). The second model, which involves the PLACE STANDING IN FOR ANOTHER PLACE, is represented by compounds like *Avėlkapis* (mountain, Sun) and *Giriakalnis* (mountain,

An), which mark the location of orographic objects in the place of other objects (graves, forest).

7. The results of the study showed that during the naming process, the attention of representatives of the ethnic area is more often directed to the top of orographic objects than to the area of the ground surface occupied by the object. This focus is not only on the distinctive features of the named objects but also on the background against which another object that was (or stood) on the same elevated place or part of it can be identified (often from the perspective of the nominator's eyes). These cases can be explained by recognizing the asymmetry of objects in reality in relation to each other, which stimulated the perception and verbalization of the surrounding environment by representatives of the ethnic area.

Vertė dr. Pavelas Skorupa

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Anykštà* 65
Arúodai 50, 70, 76, 95
Áukštasai kalnėlis 57, 79, 98
Avėlkapis 49, 80, 99
Baltakienės kálnas 69,
 70, 80, 99
Barabánščiko kálnas 70, 80, 99
Barsiùkakalnis 74
Barsiùkalnis 74
Barsiukýnas 46, 64, 75, 94
**Barsiùkkalnis* 74
Barsùkų urvai 48, 80, 99
Bažnytėlė 56
Bezmėnai 51, 76, 95
Bičiakalnis 47
Bičiaskardis 47
Bičkalniai 47
Bičkalnis 47, 75, 94
Bičkalvė 47
Bičių kálnas 47
Braňčkalnis 56, 77, 96
Bùbino kalnėlis 70, 80, 99
Būdākalnis 53
Būdėlė 62, 78, 97
Būdkalnis 53, 77, 96
Bulkėlė 38, 52, 77, 95
Četvergāvietė 74
Čigōno Gryčėlė 55, 78, 97
Dementai 69, 80, 99
Didžioji kinė 57, 58, 79, 98
Diėčkuvienė 67
Diėčkuvienės Vařtai 67
Diėlinė 47
Dubė 71
Dubės kálnas 71
Duōbiškės 58
Ėgliakalnis 46, 73, 75, 94
Galù Dubės ravėliai 71
Giltinė 51, 64, 76, 95
Giltinkalnis 51
Gìntautiškis 37, 69
Giriakalnis 63, 80, 99
Graužė 54
Graužų kálnas 38, 39,
 45, 75, 94
Griaūsmakalnis 54, 77, 96
Griaustinavietė 54
Grybėliškiei 52, 77, 95
Grimašaūsko kálnas 70, 80
Griūšių kálnas 46, 75, 94
Íečkalnis 53, 77, 96
Jalspagas 44
Jėgliakalnis 46
Jėglýnas 46
Káلكinyčia 72
Kálnas 39
Kálnas už Mũkų 63, 78, 97
Kalnėlis 38, 39, 62,
 75, 78, 94, 97
Kapėliai 48, 49, 69, 80, 99
Kapų kálnas 48, 49, 75, 94
Kařčkalnis 53, 77, 96
Karōsinė 47
Kártuvių kálnas 38, 49, 75, 94
Kasagōrai 64, 65, 76, 94
Kaulýtinės 51
Kepùrkalnis 38, 54, 62, 77, 96
Koplýčia 56
Koplýčkalnis 48, 75, 94
Kryžinis kalnas 59, 64
Krūmėliai 37
Kúgiškis 52, 74
Lāpių kálnas 48, 75, 94
Lāpių olōs pakriútos 37, 68
Laskausko miškas 37
Lazdynai 37, 46
Lydekinė 47
Lėpkalnis 38, 46, 64, 75, 94
Liùdiškiai 66, 79, 98
Liùdiškių piliakalnis 48,
 58, 65, 66, 79, 98
**Liúoliškiai (*Liúoliškės?)* 74
Liúoliškių kálnas 74
Malūnėlis 39, 62, 78, 97
Malūnkalnis 48
Mažoji kamorka 55
Moliākalnis 38, 39, 45, 75, 94
Molýnė 73
Mũkos 63
Mūrėlis 63
Nárbuto pakriúta 37, 70, 80
Obeliės kálnas 46, 75, 94
Ōziakalnis 56, 64, 77, 96
Oziakalnis 56, 77, 96
Ožkų Bažnýčia 37, 55, 78, 97
Pagalínė 57
Pagalinės raĩstas 57
Pagūbrýs 67
Pakriúta 37, 47
Pakriúta priė Lėščiui 37,
 63, 78, 98
Pakriúta už Mūrėlio 37,
 63, 78, 97
Pamúré 61, 78, 97
Pāplecės 62, 78, 97

<i>Pažalčpievio kalnas</i> 67, 79, 98	<i>Pušėlė</i> 62	<i>Šeimyniškiškių piliakal-</i>
<i>Pažalčpievis</i> 67	<i>Pušelis</i> 62, 78, 97	<i>nis</i> 25, 48, 66, 79, 98
<i>Perėčiai</i> 72	<i>Raudónas kálnas</i> 58,	<i>Šėpė</i> 50, 76, 95
<i>Pėtnyčios kálnas</i> 74	59, 80, 99	<i>Šiaulių žemė</i> 74
<i>Piliakalnis</i> 48, 58, 65,	<i>Rūsýs</i> 50, 76, 95	<i>Šikšnìnė</i> 52, 77, 95
66, 76, 79, 94, 98	<i>Salà</i> 39	<i>Širšiakelis</i> 47
<i>Piliákálnis</i> 48, 66, 76,	<i>Salėlė</i> 39	<i>Užburtasis</i> 54
79, 94, 98	<i>Segėlnia</i> 72, 73	<i>Vagilkos kálnas</i> 70, 80, 99
<i>Piliakalnis</i> 48	<i>Smėlinis</i> 44	<i>Valmuso pakriūta</i> 37,
<i>Piliakalnis mažasis</i> 58, 79, 98	<i>Smėlinka</i> 44, 75, 94	70, 80, 99
<i>Plikakalnis</i> 57, 59, 80, 99	<i>Smėlyno kálnas</i> 64, 79, 98	<i>Vanaginis</i> 47
<i>Plýtnyčia</i> 72, 73	<i>Smėlio kalnėlis</i> 38,	<i>Vidùkalnis</i> 64, 73
<i>Plýtnyčios kalnėlis (Plýt-</i>	44, 45, 75, 94	<i>Vodų kálnas</i> 64, 79, 98
<i>nyčia?)</i> 73	<i>Starðkalnis</i> 73	<i>Volupėlis</i> 66
<i>Pōanykštos kalnai</i> 64,	<i>Starkinė</i> 47, 75, 94	<i>Vōlupio kálnas</i> 66
65, 79, 98	<i>*Starkkalnis</i> 73	<i>Vōlupis</i> 66
<i>Pō ážuolu</i> 65, 78, 98	<i>Stepurkos telėdninkas</i> 55	<i>Vóruta</i> 15, 25, 48, 66, 79, 98
<i>Pō krýžium</i> 65, 78, 98	<i>Stuļpakalnis</i> 53, 64, 77, 96	<i>Žaliasai kalnėlis</i> 38, 58, 79, 99
<i>Po piliakalnium</i> 65, 78, 98	<i>Suwaĩniškis</i> 74	<i>Žažumbrio pakriūta</i> 37, 66
<i>Pōvilo kálnas</i> 70, 71, 80, 99	<i>Šeimyniškiškėliai</i> 66, 79, 98	<i>Žažumbris</i> 66
<i>Prūdėlio kálnas</i> 64, 79, 98		<i>Žovyrðkalnis</i> 38, 39, 45, 75, 94

ASMENVARDŲ RODYKLĖ

<i>Baltakiėnė</i> 70	<i>Grimašaũskas</i> 70
<i>Baltakis</i> 70	<i>Lėščius</i> 63
<i>Barabánčikas</i> 70	<i>Nárbutas</i> 70
<i>Barabánčikė</i> 70	<i>Pėtnyčia</i> 74
<i>Bùbinas</i> 70	<i>Pōvilas</i> 70
<i>Dėmentas</i> 69	<i>Valmusas</i> 70
<i>Gìntautas</i> 70	

BENDRINIŲ ŽODŽIŲ RODYKLĖ

Lietuvių kalbos bendriniai žodžiai

Daiktavardžiai

<i>arúodas</i> 50, 76, 95	<i>griūšià</i> 46	<i>ožys</i> 56, 77, 96
<i>aukštumà</i> 36	<i>gūbras</i> 47	<i>ožkà</i> 55
<i>ąžuolas</i> 65	<i>iečiógalis</i> 54	<i>pagrindà</i> 61
<i>barsiukas</i> 46	<i>ietigàlis</i> 54	<i>*pakilima</i> 48
<i>barsiukynė</i> 46	<i>ietis</i> 53, 54, 77, 96	<i>pakilimas</i> 48
<i>barsukas</i> 48	<i>jėglius (= ėglius)</i> 46	<i>pakilumà</i> 36, 37
<i>bažnyčia</i> 55	<i>kálkės</i> 72	<i>pakriáušė</i> 37, 69
<i>bezmėnas</i> 51, 76, 95	<i>káلكinė</i> 72	<i>pakriaušė</i> 37, 69
<i>braščius</i> 56, 77, 96	<i>kalnaĩ</i> 36	<i>pakriaušė</i> 37, 69
<i>brančnagė</i> 56	<i>kálnas</i> 35, 41, 56, 57, 58, 60	<i>pakriaušė</i> 37
<i>būbinas</i> 70	<i>kaloà</i> 35, 36	<i>pakriúta</i> 37, 46, 66, 68, 70
<i>būdà</i> 53, 55, 62, 77, 96	<i>kapaĩ</i> 48, 49	<i>*patrasė</i> 67
<i>būlka</i> 52	<i>kařtis</i> 53, 77, 96	<i>pėtnyčia</i> 74
<i>cegelnė</i> 72	<i>kártuvės</i> 49	<i>piliakalnis</i> 36, 49, 58, 75, 94
<i>četveřgas</i> 74	<i>káulas</i> 51	<i>piliákalnis</i> 36, 49, 75, 94
<i>čigonas</i> 55	<i>kepùrė</i> 51, 53, 54, 62, 77, 96	<i>pilis</i> 49
<i>dirvonas</i> 60	<i>kinė</i> 36, 58	<i>plėcius</i> 62
<i>dùbė</i> 71	<i>koplỹckalnis</i> 48, 75, 94	<i>plỹtnyčia</i> 73
<i>ėglis</i> 46	<i>kryžius</i> 65	<i>*pōanykšta</i> 65
<i>giltinė</i> 51, 76, 95	<i>lāpė</i> 48, 68	<i>prūdas</i> 64
<i>giltinė</i> 51, 76, 95	<i>líepa</i> 7, 46	<i>prūdėlis</i> 64
<i>girià</i> 63	<i>líepas</i> 7, 46	<i>pušis</i> 62
<i>giriapievė</i> 64	<i>malúnas</i> 62	<i>rūsys</i> 50, 76, 95
<i>graūžas</i> 45	<i>malūnkalnis</i> 48	<i>salà</i> 39
<i>griáučiai</i> 51	<i>moliakalnis</i> 48, 75, 94	<i>*segelnė</i> 72
<i>griaūsmas</i> 54, 55, 77, 96	<i>molỹnė</i> 73	<i>skařdis</i> 65
<i>griaustinis</i> 54	<i>mólis</i> 45, 58, 73	<i>skařdžius</i> 37
<i>grỹbas</i> 52	<i>molỹs</i> 45, 58	<i>smėlynas</i> 64
<i>grybėlis</i> 52	<i>mūkà</i> 63	<i>smėlis</i> 44, 45
<i>gryčėlė</i> 55	<i>múras</i> 62	<i>smėlỹs</i> 44, 45
<i>gryčia</i> 55	<i>obelis</i> 46	<i>stāras</i> 74
<i>griūšė</i> 46	<i>olà</i> 68	<i>stařkas</i> 73

stařkus 47, 73
stulřpas 53, 77
řepà 50, 76, 95
 **řepè* 50, 76, 95
řiaulè 64
řiaulřs, -*è* 74

řikřnà 52
řirřè 47
řlařtas 65
trasà 67
řrvas 48
vagřlka 70

vařtai 67
vidùkalnis 64, 75, 94
vodà 64
žèmè 74
žvřras 45
žvřrkalnis 45, 51, 75, 94

Būdvardžiai

áukřtas, -à 57
áukřtasai 57
bangúotas, -a 50
dìdis, -ì (-*è*, -*è*, *didžìa*) 58
didžióji 58
dubùs, -ì 50, 71
galinìs, -*è* 57

gaũbtas, -à 50
iřkilùs, -ì 50
krřžinis, -*è* 59
lýgus, -i 50
mãžas, -à 58
mažàsis 58
mólinas, -à 59

nuolaidùs, -ì 53
plìkas, -à 59, 60
raudónas, -a 58
slèsnas, -à 50
statùs, -ì 53
žãlias, -ià 58
žaliasaĩ 58

Veiksmazodžiai

bùbinti, -a, -o 70
dirvonúoti, -úoja, -ãvo 60
gunksóti, *guñkso*, -ójo 51
kìlti, *kỹla* (-*sta*, *kỹlna*), -o 55
peréti, *pèri* (*pèria*), -éjo 72
stýroti, -o (-*oja*), -ojo 51

Prielinksniai

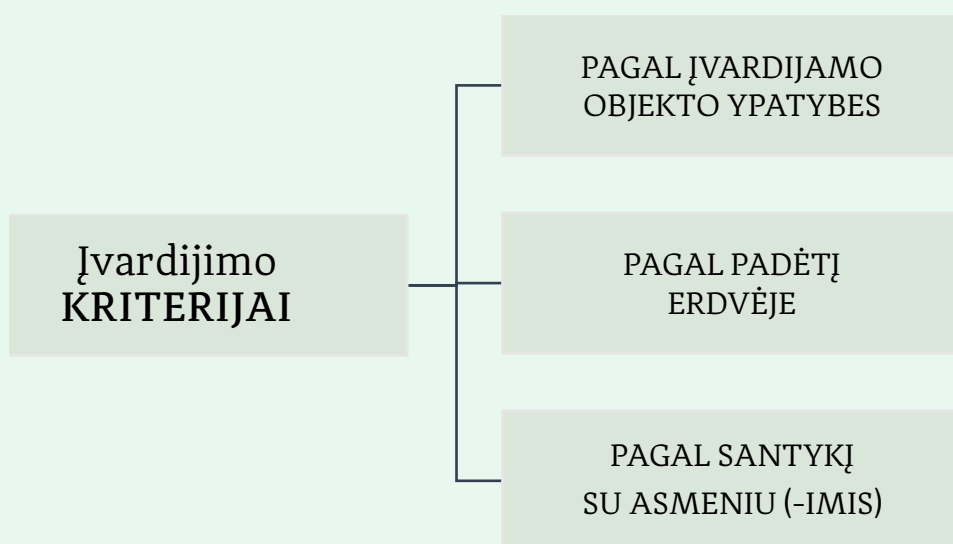
põ 65, 78, 98
priè 62, 63, 78, 98
ùž 63, 78, 97

Slavų kalbų bendriniai žodžiai

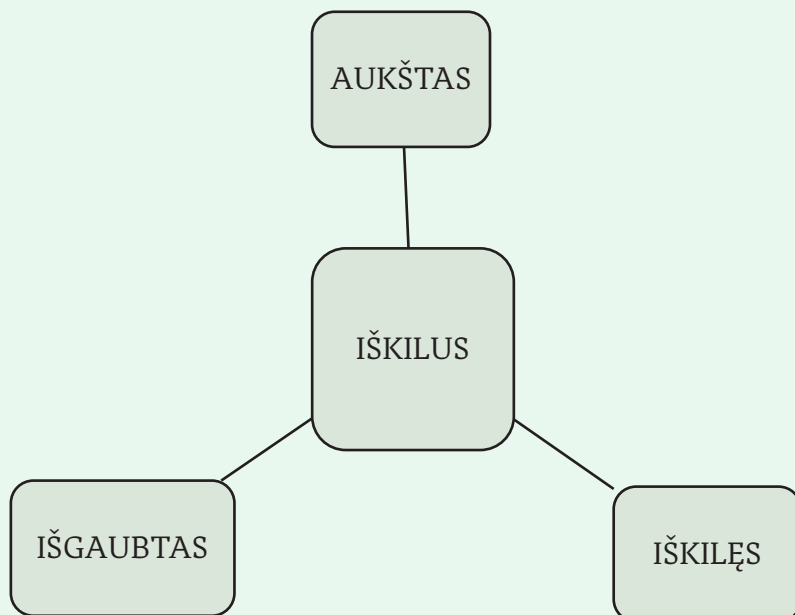
brus. *касагор* 37, 65
lenk. *cegielnia* 72
rus. *барабанщик* 70

PRIEDAI

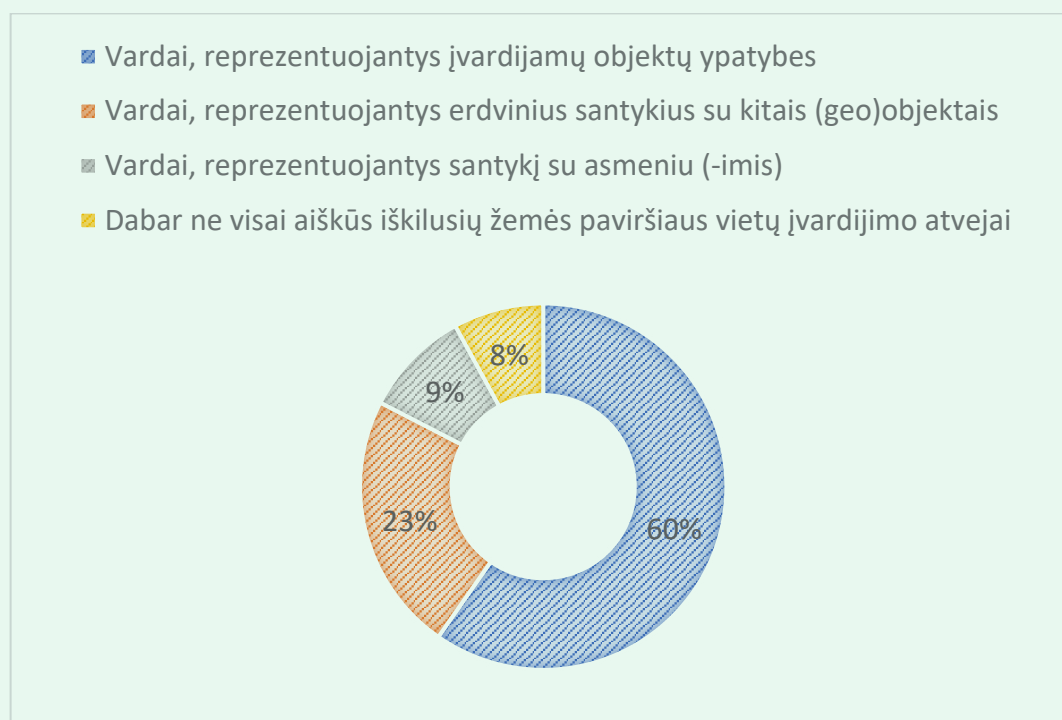
1 PRIEDAS. Toponimų įvardijimo kriterijai (principai)

2 PRIEDAS. Atraminė sąvoka IŠKILUS ir tyrimo metu išaiškėjusios sąsajos su kitomis artimos reikšmės sąvokomis AUKŠTAS, IŠGAUBTAS, IŠKILĖS

3 PRIEDAS. Atliktos analizės rezultatai pagal toponimų įvardijimo kriterijus (principus)

PAVEIKSLŲ SAŖAŠAS

- 1 **paveikslas.** Utenos apskrities Anykščių valsčiaus žemėlapis (sudarė Aidas Gudaitis)
- 2 **paveikslas.** Žemėvardžių kategorijos elementai
- 3 **paveikslas.** Liudiškių k. Anykščių vls. Utenos aps. „Žemės vardų“ anketos antraštinis žinių lapas (LŽVA, 1935)
- 4 **paveikslas.** Liudiškių k. Anykščių vls. Utenos aps. „Žemės vardų“ anketos 2-asis žinių lapas (LŽVA, 1935)
- 5 **paveikslas.** Liudiškių k. Anykščių vls. Utenos aps. „Žemės vardų“ anketos 3-iasis žinių lapas (LŽVA, 1935)
- 6 **paveikslas.** Kuniškių k. Anykščių vls. Utenos aps. topografinis planas-schema (LŽVA, 1935)
- 7 **paveikslas.** Ližų k. Anykščių vls. Utenos aps. topografinis planas-schema (LŽVA, 1935)
- 8 **paveikslas.** Pasmodų k. Anykščių vls. Utenos aps. topografinis planas-schema (LŽVA, 1935)

DALIA SVIDERSKIENĖ
IŠKILUSIŲ ŽEMĖS PAVIRŠIAUS FORMŲ
IR JŲ STRUKTŪRINIŲ DALIŲ ĮVARDIJIMO YPATUMAI
(LIETUVOS ŽEMĖS VARDYNO UTENŌS APSKRITIES
ANYKŠČIŲ VALSČIAUS ANKETŲ (1935–1937) DUOMENIMIS)

Mokslo studija

Redagavo dr. *Palmira Zemlevičiūtė*

Maketavo *Rasa Labutienė*

Išleido Lietuvių kalbos institutas, Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius